

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΧΟΛΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

**Στάσεις φοιτητών παιδαγωγικών τμημάτων και εκπαιδευτικών σχετικά με τους Σύριους,
Ιρακινούς και Αφγανούς μετανάστες/πρόσφυγες: αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και
πολιτικός αποκλεισμός των εθνικών μειονοτήτων**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΑΡΑΧΑΤΖΗ ΕΥΔΟΚΙΑ

(ΑΜ: 201539)

ΑΘΗΝΑ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2018

Σημείωμα της Συγγραφέως

Το παρόν δοκίμιο αποτελεί Διπλωματική Εργασία που συντάχθηκε για το ΠΜΣ Σχολικής Ψυχολογίας του τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και υποβλήθηκε τον Δεκέμβριο του 2017. Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια η ευρωπαϊκή κοινότητα υποδέχεται το μεγαλύτερο μεταναστευτικό ρεύμα, που αντιμετωπίζει η παγκόσμια κοινότητα, από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και μετά. Με την άνευ προηγουμένου ενίσχυση των προσφυγικών ροών προς τα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα αναδεικνύεται σε κυρίαρχο τόπο πρώτης υποδοχής μεταναστών και προσφύγων. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των στάσεων των Ελλήνων φοιτητών παιδαγωγικών σχολών και των Ελλήνων εκπαιδευτικών σχετικά με τις σύγχρονες ροές Σύριων, Αφγανών, Ιρακινών μεταναστών και προσφύγων σε σχέση με την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων. Το δείγμα αποτελείται από 172 άτομα από το νομό Αττικής, εκ των οποίων οι 92 είναι φοιτητές παιδαγωγικών σχολών και οι 80 είναι εκπαιδευτικοί σε δημόσια σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο «Προσωπικότητας και Στάσεων» των Neumann & Sram, το οποίο προσαρμόστηκε στα ελληνικά, και, από το οποίο, μελετήθηκαν οι υποκλίμακες των Στάσεων, της Αντιλαμβανόμενης Απειλής σχετικά με εθνικές μειονότητες και του Πολιτικού Αποκλεισμού εθνικών μειονοτήτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι στάσεις απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες παρουσιάζουν υψηλή συνάφεια με την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων, τόσο στο δείγμα των φοιτητών όσο και των εκπαιδευτικών. Επίσης, ο βαθμός θρησκευτικότητας φαίνεται να σχετίζεται με τα επίπεδα του πολιτικού αποκλεισμού των μειονοτήτων.

Λέξεις κλειδιά: Μετανάστες, Πρόσφυγες, Στάσεις, Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας, Πολιτικός αποκλεισμός

Abstract

Over the last few years, Europe has received the biggest migratory flow the world community is facing since World War II. With the unprecedented reinforcement of refugee flows to the borders of the European Union, Greece is emerging as a predominantly prime location for immigrants and refugees. The aim of this study is to investigate the attitudes of Greek students of pedagogical faculties and Greek teachers towards the nowadays flows of Syrians, Afghans, Iraqi immigrants and refugees in relation to the Ethnic minority threat perception and the Ethnic minority political exclusion. The sample consists of 172 individuals from the Attica region, 92 of which are students of pedagogical faculties and 80 are teachers, in public schools of primary and secondary education. The Neumann & Sram "Personality and Attitudes" questionnaire was used to collect the data for the survey, which was adapted in Greek, and from which the sub-scales of "Attitude toward Syrian, Iraqi and Afghan refugees and immigrants", the "Ethnic minority threat perception" and the "Ethnic minority political exclusion" were studied. The results showed that attitudes towards immigrants and refugees are highly correlated to the ethnic minority threat perception and ethnic minority political exclusionism, in the samples of both students and teachers. Also, the degree of religiousness seems to be correlated to the level of ethnic minority political exclusionism.

Keywords: Immigrants, Refugees, Attitudes, Ethnic minority threat perception, Ethnic minority political exclusionism

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Περιεχόμενα.....	5
Κατάλογος πινάκων.....	8
Πρόλογος.....	10
Οι διαστάσεις του φαινομένου της μετανάστευσης.....	16
Ορισμός της μετανάστευσης.....	21
Πρόσφυγες.....	22
Η κατάσταση στην Ευρώπη.....	23
Η μετανάστευση σε ποσοστά.....	24
Η κατάσταση στην Ελλάδα.....	24
Στάσεις σχετικά με τους μετανάστες και πρόσφυγες.....	25
Η θεωρία του μίσους.....	26
Η διπλή θεωρία του μίσους.....	26
Οικονομικοί παράγοντες που σχετίζονται με τις στάσεις.....	28
Στάσεις σχετικά με πρόσφυγες και μετανάστες.....	29
Στάσεις σχετικά με μουσουλμάνους μετανάστες.....	31
Στάσεις και αντιλαμβανόμενη απειλή.....	33
Ξενοφοβία.....	35
Αντιμεταναστευτικές συμπεριφορές.....	36
Διάκριση της αντιλαμβανόμενης απειλής.....	37
Η ενσωματωμένη θεωρία της απειλής των Stephan & Stephan.....	38
Η ψυχολογική δυσφορία και η απειλή της ασφάλειας.....	39
Απειλή της ασφάλειας.....	40
Προέλευση των αντιλήψεων της απειλής και εύρος απειλών.....	42

Επιπτώσεις της απειλής.....	43
Πολιτικός αποκλεισμός.....	44
Στόχοι της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα.....	48
Μέθοδος.....	50
Συμμετέχοντες.....	50
Μέσα συλλογής δεδομένων.....	54
Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	57
Αποτελέσματα.....	59
Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των απαντήσεων αναφορικά με τα ερωτήματα της κλίμακας των Στάσεων προς τους μετανάστες/πρόσφυγες.....	59
Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των απαντήσεων αναφορικά με τα ερωτήματα της κλίμακας της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας.....	60
Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των απαντήσεων αναφορικά με τα ερωτήματα της κλίμακας του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων ...	60
Δείκτες κεντρικής τάσης και διασποράς	61
Συνάψεις.....	63
Ενδο-συνάψεις των διαστάσεων των τριών κλιμάκων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες/πρόσφυγες στο δείγμα των φοιτητών.....	63
Δια-συνάψεις των διαστάσεων των τριών κλιμάκων των στάσεων: «Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες και μετανάστες», «Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας» και «Πολιτικού αποκλεισμού», στο δείγμα των φοιτητών.....	63
Δια-συνάψεις μεταξύ της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων στο δείγμα φοιτητών.....	65
Δια-συνάψεις μεταξύ της Σχέσης με την θρησκεία με τις τρεις Διαστάσεις των Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες στο δείγμα των φοιτητών.....	66

Ενδο-συνάφειες των διαστάσεων των τριών κλιμάκων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες/πρόσφυγες στο δείγμα των εκπαιδευτικών.....	67
Δια-συνάφειες των διαστάσεων των τριών κλιμάκων των στάσεων: «Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες και μετανάστες», «Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας» και «Πολιτικού αποκλεισμού», στο δείγμα των εκπαιδευτικών.....	68
Δια-συνάφειες μεταξύ της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων στο δείγμα των εκπαιδευτικών...	69
Δια-συνάφειες μεταξύ της Σχέσης με την θρησκεία με τις τρεις Διαστάσεις των Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες στο δείγμα των εκπαιδευτικών.....	69
Μονομεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης (One-Way ANOVA).....	70
Συζήτηση.....	81
Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	87
Βιβλιογραφία.....	88
Παράρτημα Πινάκων.....	99

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1. Κατανομή συχνότητας (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) για κάθε ερώτηση της κλίμακας Στάσεις απέναντι στους μετανάστες/πρόσφυγες.....	99
Πίνακας 2. Κατανομή συχνότητας (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) για κάθε ερώτηση της κλίμακας της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας.....	100
Πίνακας 3. Κατανομή συχνότητας (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) για κάθε ερώτηση της κλίμακας Πολιτικός αποκλεισμός εθνικών μειονοτήτων.....	101
Πίνακας 4. Μέσος όρος (M.O.) και τυπική απόκλιση (SD) για τις απαντήσεις στην κλίμακα στάσεων και στις επιμέρους τρεις υποκλίμακες, στην κλίμακα αντιλαμβανόμενης απειλής και στην κλίμακα πολιτικού αποκλεισμού.....	61
Πίνακας 5. Συνάφειες (Pearson r) για το δείγμα των φοιτητών.....	64
Πίνακας 6. Συνάφειες (Pearson r) για το δείγμα των εκπαιδευτικών.....	67
Πίνακας 7. Έλεγχος ομοιογένειας της διασποράς των διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες/μετανάστες, της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων για το δείγμα των φοιτητών.....	101
Πίνακας 8. Έλεγχος ομοιογένειας της διασποράς των διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες/μετανάστες, της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων για το δείγμα των φοιτητών.....	102
Πίνακας 9. Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την διάσταση: «Αρνηση της εγγύτητας».....	71
Πίνακας 10. Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την διάσταση: «Εμπάθεια».....	103

Πίνακας 11. Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την διάσταση: «Δέσμευση».....	73
Πίνακας 12. Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας.....	75
Πίνακας 13. Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για τον Πολιτικό αποκλεισμό εθνικών μειονοτήτων.....	76
Πίνακας 14. Κριτήρια πολλαπλών συγκρίσεων Post-Hoc (Bonferroni) για τον Πολιτικό αποκλεισμό εθνικών μειονοτήτων.....	79

Πρόλογος

Ως χώρα έχουμε ζήσει συνθήκες μετανάστευσης εδώ και πολλές δεκαετίες, καθώς η Ελλάδα ανέκαθεν αποτελούσε χώρα υποδοχής αλλά και αποστολής μεταναστών. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια υποδεχόμαστε το μεγαλύτερο μεταναστευτικό ρεύμα που αντιμετωπίζει η παγκόσμια κοινότητα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά. Αποτελεί μια ανθρωπιστική κρίση, η οποία ξεκίνησε με εξεγέρσεις για την ανατροπή απολυταρχικών καθεστώτων στη Συρία, την Τυνησία, την Αίγυπτο, το Μπαχρέιν, την Υεμένη κι από μεγάλες διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα στο Ιράκ, το Ιράν, την Ιορδανία, το Μαρόκο, την Αλγερία και το Ομάν. Σε όλη αυτήν την αναταραχή, ανακοινώνονται τα κονδύλια των κρατών, που δαπανώνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, για τη φύλαξη των συνόρων και την άμυνα των χωρών αλλά ελάχιστα έχουν γίνει για την υποδοχή των προσφύγων και τις ανθρωπιστικές υποδομές.

Ανάμεσα στις ροές των προσφύγων που καταφθάνουν στην χώρα μας, χιλιάδες είναι τα ασυνόδευτα παιδιά, τα οποία έχουν βιώσει έντονες τραυματικές εμπειρίες, τόσο στην χώρα προέλευσης όσο και στην χώρα υποδοχής. Τα παιδιά αυτά έχουν ανάγκη από ασφάλεια και αξιοπρέπεια και ως παιδιά πρέπει να βρουν προστασία, υποστήριξη και αποδοχή. Μια κοινωνία υποδοχής προϋποθέτει ότι η γειτονιά, το σχολείο και η κοινότητα θα αποτελούν τους χώρους και τις ομάδες που δημιουργούν ένα πλέγμα ασφάλειας και αλληλεγγύης. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει το σχολικό περιβάλλον όσον αφορά στην προώθηση της επιτυχούς ένταξής τους. Τα σχολεία πρέπει να είναι επαρκώς εξοπλισμένα ώστε να αναγνωρίσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες και να ανταποκριθούν στις πολλαπλές προκλήσεις τις οποίες αντιμετωπίζουν παιδιά και νέοι από άλλα πολιτισμικά πλαίσια, που καλούνται να μάθουν μια καινούρια γλώσσα, ενώ

παράλληλα προσπαθούν να ανταποκριθούν σε ένα καινούριο κοινωνικο-εκπαιδευτικό σύστημα.

Πλέον, δεν αρκεί μόνο, να μπορούν οι άνθρωποι με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, να συνυπάρξουν, αλλά χρειάζεται, επίσης, να μάθουν, να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η εικόνα εκατομμυρίων μεταναστών και προσφύγων που εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα προέλευσης αναζητώντας μια ειρηνική και αξιοπρεπή διαβίωση στην Ευρώπη, φαίνεται να έχει ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη. Ωστόσο, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού υποδοχής διατηρεί ξενοφοβικές στάσεις, καθώς ο δυτικός κόσμος φαίνεται να έχει συνδέσει το Ισλάμ με την τρομοκρατία και τους μετανάστες με δυνητικούς εγκληματίες. Σε πολλές περιπτώσεις τα περιστατικά ρατσισμού και ξενοφοβίας έλαβαν χώρα σε ελληνικά σχολεία με αφορμή την ένταξη των παιδιών των μεταναστών και των προσφύγων στην ελληνική εκπαίδευση. Κατά πόσο, λοιπόν, η κοινωνία μας είναι έτοιμη να δεχτεί τα παιδιά αυτά ώστε να νιώσουν ασφάλεια και να αποκτήσουν την αίσθηση του «ανήκειν» τη ίδια στιγμή που αντιμετωπίζονται με ρατσισμό και προκαταλήψεις;

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών, «Σχολική Ψυχολογία», του τμήματος Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό την επίβλεψη της Καθηγήτριας κα. Αικατερίνης Γκαρή. Θα ήθελα λοιπόν να ευχαριστήσω θερμά την κυρία Γκαρή, για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον αντικείμενο αλλά και για την πολύτιμη καθοδήγηση και υποστήριξή της κατά τη διάρκεια εκπόνησης και συγγραφής.

Επίσης, οφείλω να ευχαριστήσω όλους τους εκπαιδευτικούς και τους φοιτητές που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα αφιερώνοντας λεπτά από τον πολύτιμο χρόνο τους για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου τα φιλικά μου πρόσωπα τα οποία που χαρίζουν την αγάπη τους αλλά και τη στήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια, ομορφαίνοντας τη ζωή μου.

Το μεγαλύτερο ευχαριστώ το οφείλω στους γονείς μου, Μιχάλη και Μαρία, οι οποίοι υπήρξαν ανεκτίμητο στήριγμα για μένα και στους οποίους οφείλω όλη τη διαδρομή των σπουδών μου μέχρι σήμερα. Τους ευγνωμονώ που στέκονται πάντα δίπλα μου, τόσο στις επιτυχίες όσο και στις αποτυχίες, πιστεύοντας στις δυνατότητές μου και δίνοντάς μου την ελπίδα και τη δύναμη να συνεχίσω να προσπαθώ για το καλύτερο.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές που δέχθηκαν να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Εγκρίθηκε από τα Μέλη της Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής:

Πρώτος Εξεταστής: Αικατερίνη Γκαρή

(Επιβλέπουσα) Καθηγήτρια της Φιλοσοφικής σχολής του τμήματος
ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Δεύτερος Εξεταστής: Σπύρος Τάνταρος

Καθηγητής της Φιλοσοφικής σχολής του τμήματος ψυχολογίας του Εθνικού και
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Τρίτος Εξεταστής: Μαίρη Λουμάκου

Καθηγήτρια της Φιλοσοφικής σχολής του τμήματος ψυχολογίας του Εθνικού και
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Το όνομά μου είναι Ραφ, είμαι 15 χρονών, από τη Συρία.

Η Συρία κλαίει.

Η χώρα που ήταν ένας παράδεισος πάνω στη γη, η χώρα όπου υπήρχε ειρήνη. Η χώρα που οι κάτοικοί της ήταν περήφανοι που ονομάζονται Σύριοι. Και εγώ το ίδιο ένιωθα. Η χώρα αυτή με τον πόλεμο μεταμορφώθηκε από παράδεισο σε κόλαση.

Φίλοι και φίλες, σας γράφω λίγες λέξεις με ένα μπλε μολύβι. Γράφω αυτό το γράμμα γιατί θέλω να μιλήσω. Να μιλήσω όχι μόνο σε αυτούς που θα συναντήσω κάποτε στη ζωή μου ή που έχω ήδη συναντήσει στο ταξίδι μου, αλλά και στους νέους που βρίσκονται στην Ευρώπη και δεν θα τους γνωρίσω ποτέ! Γράφω όμως και στους φίλους που κάποτε ζούσαμε μαζί, πίσω στην πατρίδα.

Φίλοι, ο λαός μου πεθαίνει κάθε μέρα.

Όταν άρχισε ο πόλεμος χωριστήκαμε και σκορπίσαμε εδώ κι εκεί και ο καθένας πήγε σε μια γωνιά. Οικογένειες διαλύθηκαν, πολλοί σκοτώθηκαν. Οι περισσότεροι από εμάς ζούμε μακριά από οικογένεια και φίλους. Κάποιοι παλεύουν ακόμα. Κάποιοι ακόμα πολεμούν. Αγαπημένοι, εμείς που αναγκαστήκαμε να φύγουμε από τη Συρία αναζητώντας μια ειρηνική ζωή, ζήσαμε πολλά ώσπου να φτάσουμε στην Ευρώπη. Περάσαμε μέσα από δάση, μπήκαμε φυλακή, περάσαμε θάλασσες. Ήταν πολύ δύσκολα. Έκανε κρύο. Παγωνιά. Δυστυχώς, μερικοί δεν τα κατάφεραν. Χάθηκαν στο δρόμο και στη θάλασσα... Παιδιά, ενήλικες, οικογένειες, πατέρες, μητέρες.

Όταν φτάσαμε στην Ευρώπη συναντήσαμε πάλι μίσος. Όμως φίλοι, πρέπει να φροντίζουμε ο ένας τον άλλον. Η αγάπη είναι πάνω από όλα. Γιατί σήμερα είμαστε στον τόπο μας, αλλά αύριο κανείς δεν ξέρει... Όποιος διαβάσει το γράμμα μου ελπίζω να καταλάβει. Ελπίζω η φωνή μου να φτάσει παντού, σε όλους τους λαούς. Οι Σύριοι περνάνε δύσκολες μέρες και τα τραύματα δεν ξεχνιούνται.

Η Συρία κλαίει...

Ιούλιος 2016

Το παραπάνω απόσπασμα αποτελεί την προσωπική μαρτυρία ενός ανήλικου από την Συρία, όπου αντανακλώνται οι δυσκολίες ενός ολόκληρου λαού, που εξαναγκάστηκε σε υποχρεωτική μετακίνηση λόγω καταστάσεων πολέμου. Αποτελεί μέρος του βιβλίου «Μονόλογοι από το Αιγαίο. Το ταξίδι και τα όνειρα ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων», όπου ξεδιπλώνονται οι ιστορίες ανήλικων προσφύγων και μεταναστών από τη Συρία, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, το Ιράν, το Μαρόκο και την Αίγυπτο. Το

βιβλίο αυτό είναι το αποτέλεσμα ενός κύκλου βιοματικών εργαστηρίων, που έγιναν σε ξενώνες φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων στην Αθήνα και την Πάτρα, στο πλαίσιο της δράσης «Μονόλογοι από το Αιγαίο». Η Δράση αυτή άρχισε τον Απρίλιο του 2016, ως μέρος του προγράμματος «Κι αν ήσουν εσύ;». Το πρόγραμμα υλοποιείται από το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, από τον Φεβρουάριο του 2015, με στόχο την ευαισθητοποίηση στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων.

Οι διαστάσεις του φαινομένου της μετανάστευσης

Η μετανάστευση είναι ένα παγκόσμιο κοινωνικό, διαχρονικό φαινόμενο , εγγενές της ανθρώπινης εξέλιξης, που επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα βασικές πτυχές του σύγχρονου κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού κόσμου. Επιπλέον, είναι μια φυσιολογική πτυχή της κοινωνικής ζωής, η οποία συναντάται ανά τους αιώνες και εντείνεται σε περιόδους κοινωνικής αλλαγής (Castles, 2010). Αποτελεί ένα πολύπλευρο γεγονός, το οποίο δημιουργεί μια διαδικασία εκτεταμένης αλλαγής και προσαρμογής σε όλους τους τομείς της ζωής (Hernandez & McGoldrick, 1999). Ορισμένες από αυτές τις αλλαγές περιλαμβάνουν την προσαρμογή σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον, τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τον εργασιακό τομέα, και σε πολλές περιπτώσεις επηρεάζει τη σταθερότητα των οικογενειακών ρόλων (Fong, 2004). Οι ομάδες των μεταναστών, λοιπόν, συνήθως καθορίζονται με πολιτισμικούς όρους, συμπεριλαμβανομένων των γνωρισμάτων της γλώσσας, της θρησκείας, της κοινωνικής κατάστασης και της φυλής. Επιπλέον, είναι λιγότερο εξοικειωμένοι με τον κυρίαρχο πληθυσμό και αντιμετωπίζονται λιγότερο ευνοϊκά, στις περιπτώσεις που διατηρούν συγκεκριμένα, χαρακτηριστικά στοιχεία του πολιτισμού τους. Στην

αντίθετη περίπτωση, όταν επιδιώκουν την αφομοίωση και παρουσιάζουν μεγαλύτερη συμπεριφορική μετατόπιση (π.χ. υιοθέτηση κοινωνικών κανόνων της χώρας υποδοχής), πιθανόν να αντιμετωπίσουν λιγότερες διακρίσεις (Mummendey & Wenzel, 1999). Οι ομάδες μεταναστών και τα μεμονωμένα μέλη τους έχουν την ελευθερία να επιλέξουν τον τρόπο με τον οποίο επιθυμούν να συμμετάσχουν στις διαπολιτισμικές σχέσεις, αν κι αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε (Berry, 1974)

Οι πολιτικές μετανάστευσης οφείλουν να δουν τη μετανάστευση ως μια δυναμική κοινωνική διαδικασία (Castles, 2003), καθώς αποτελεί μια έκφραση της παγκοσμιοποίησης, με συνέπειες για την εθνική, οικονομική, πολιτική σταθερότητα και την πολιτισμική ταυτότητα (Nash, Wong, & Trlin, 2006).

Από την πλευρά των μεταναστών, προσφύγων κι αιτούντων άσυλο, η μετοίκηση είναι μια περίπλοκη διαδικασία προσαρμογής σε ένα νέο περιβάλλον, το οποίο αφορά κάθε πτυχή της ζωής τους (στέγαση, εργασία, εκμάθηση της γλώσσας) και συνήθως συνεπάγεται αλλαγή τόσο των ίδιων όσο και της κοινωνίας υποδοχής (Ho et al., 2000, Stewart et al.2008). Επιπλέον, κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας προσαρμογής αντιμετωπίζουν συναισθηματικές, πολιτιστικές και άλλες δυσκολίες, οι οποίες συχνά απαιτούν υποστήριξη από την πλευρά της κοινωνίας υποδοχής (μέσω κατάλληλων κοινωνικοπολιτικών προγραμμάτων και υπηρεσιών). Για την επιτυχή έκβαση της διαδικασίας προσαρμογής είναι απαραίτητη η δέσμευση για ενσωμάτωση, μέσω της ένταξης και της συμμετοχής σε όλους τους τομείς κοινωνικών δραστηριοτήτων, αντί της αφομοίωσης.

Η μελέτη της μετανάστευσης αποτελεί μεγάλο κομμάτι της έρευνας διάφορων επιστημονικών πεδίων, όπως η Ανθρωπολογία, η Οικονομική επιστήμη, η Πολιτική επιστήμη, η Κοινωνιολογία, η Ψυχολογία καθώς έχει αναλυθεί κι από δημογράφους, ιστορικούς και γεωγράφους (Berry, 2001. Brettell & Hollifield, 2007). Οι θεωρίες της

παγκόσμιας μετανάστευσης πρέπει να βασίζονται στην υπόθεση ότι η μετανάστευση αποτελεί μια φυσιολογική διαδικασία των κοινωνικών σχέσεων. Τέτοιες θεωρίες θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάλυση της δυναμικής της μετανάστευσης, όχι μεμονωμένα, αλλά ως μέρος σύνθετων και ποικίλων διαδικασιών κοινωνικής αλλαγής. Στόχος θα πρέπει να είναι όχι η μείωση της μετανάστευσης, αλλά η εξεύρεση τρόπων με τους οποίους θα μπορούσε να γίνει υπό συνθήκες ισότητας και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Castles, 2010).

Ωστόσο, κάθε κλάδος τείνει να έχει την δική του αποδεκτή λίστα ερωτημάτων, υποθέσεων και μεταβλητών αναφορικά με την θεωρία της μετανάστευσης, αντί να δημιουργηθεί ένας κοινός τόπος ανάλυσης κι εξήγησης του φαινομένου μέσω του διαλόγου και της διεπιστημονικής συνεργασίας (Brettell, Hollifield, 2007). Καθώς η μετανάστευση αγκαλιάζει όλες τις διαστάσεις της κοινωνικής ύπαρξης, απαιτεί μια διεπιστημονική προσέγγιση (Castles, 2003. Castles, 2010).

Αναλύοντας τις θέσεις και τις προσεγγίσεις των παραπάνω επιστημονικών κλάδων, οι ιστορικοί, αρχικά, θέτουν ερωτήματα γύρω από το φαινόμενο της μετανάστευσης με έμφαση στον συγχρονισμό και την κοινωνική οργάνωση του χρόνου. «Ποιοι είναι οι καθοριστικοί παράγοντες και οι συνέπειες της μετακίνησης πληθυσμών;» «Ποιοι μεταναστεύουν; Πότε; Γιατί; Που;» «Πως τα μοτίβα αλλάζουν με τον χρόνο;», είναι μερικά από τα ερωτήματα που απασχολούν τον κλάδο (Brettell & Hollifield, 2007).

Οι ανθρωπολόγοι τείνουν να εξετάζουν το φαινόμενο με βάση το πλαίσιο, και με απώτερο σκοπό τις διαπολιτισμικές συγκρίσεις, οι οποίες οδηγούν σε γενικεύσεις αναφορικά με τον χώρο και τον χρόνο. Ερωτήματα που θέτουν είναι «Ποιοι, πότε και γιατί μεταναστεύουν;», «Ποια είναι η σημασία για τους ίδιους τους μετανάστες και

ποιες οι κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που απορρέουν από την αλλαγή του πλαισίου;» (Brettell & Hollifield, 2007).

Οι γεωγράφοι ενδιαφέρονται περισσότερο για τις χωροταξικές και τις τοπικές σχέσεις, τη σχέση μεταξύ των μοτίβων απασχόλησης και των μοτίβων γεωγραφικών θέσεων που ακολουθούν το φαινόμενο της μετανάστευσης, τη δομή και την ανάπτυξη εθνικών θυλάκων και την αλλαγή των ποικίλων μοτίβων διαχωρισμού, τόσο εθνικών όσο και φυλετικών ομάδων. Όπως και οι ανθρωπολόγοι, οι γεωγράφοι μελετούν τις διεθνικές διαστάσεις της μετανάστευσης, καθώς και τον ρόλο των κοινωνικών δικτύων μεταξύ των πληθυσμών με έμφαση στη σχέση χώρου-χρόνου (Brettell & Hollifield, 2007).

Οι κοινωνιολόγοι μοιράζονται μια κοινή θεωρητική βάση με τους ανθρωπολόγους, καθώς και οι δύο κλάδοι βασίζονται σε κοινωνικές θεωρίες, όπως του Marx, Durkheim και Weber (Brettell & Hollifield, 2007). Προσπαθούν να δώσουν έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις, ώστε να γίνουν κατανοητές οι διαδικασίες της μετανάστευσης και της ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ροών (Bloemraad, 2006).

Όσον αφορά το βασικό ερώτημα των δημογράφων, έγκειται στη φύση της αλλαγής του πληθυσμού, η οποία προκύπτει από την καταγραφή των γεννήσεων, θανάτων και του αριθμού των μεταναστών, και δίνουν έμφαση στα ατομικά χαρακτηριστικά των μεταναστών (ηλικία, φύλο, επαγγελματική κατάσταση, εκπαίδευση, κ.ά.). Από την πλευρά των κοινωνικών δημογράφων γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα όπως «Πώς και γιατί οι άνθρωποι μεταναστεύουν;», «Τι συμβαίνει στην κοινωνία υποδοχής;», «Πόσο εύκολο είναι για τους μετανάστες να ενσωματωθούν;» (Brettell & Hollifield, 2007).

Ο κλάδος των οικονομολόγων δημιουργεί προβλεπτικά μοντέλα, βασισμένα σε ορθολογιστικές θεωρίες ανθρώπινης συμπεριφοράς και θέτει ερωτήματα με όρους σπανιότητας κι επιλογής. Ωστόσο, έγκειται διάσταση απόψεων μεταξύ του τομέα της μακροοικονομίας και της μικροοικονομίας.

Διαχωρισμός παρατηρείται και στις πολιτικές επιστήμες, καθώς ένα μέρος των πολιτικών επιστημών προσανατολίζεται προς μια μικροοικονομική προσέγγιση για τη μελέτη της μετανάστευσης (Freeman, 1998), ενώ άλλοι δείχνουν προτίμηση προς τις ιστορικές και κονστρουκτιβιστικές επεξηγήσεις για τη μετανάστευση, καθώς και την ενσωμάτωση και την συμμετοχή των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής (Klotz, 2013). Ωστόσο, και οι δύο πλευρές συμφωνούν πως είναι σημαντικό να κατανοήσουν πως η κοινωνική πολιτική και η πολιτεία επιδρούν στην μετανάστευση, με όρους κινητικότητας, ενσωμάτωσης, ταυτότητας και υπηκοότητας, ή διαφορετικά, πώς η πολιτική μετασχηματίζει ένα έθνος (Zolberg, 2000).

Κατά συνέπεια, η αναζήτηση ενός αποδεκτού θεωρητικού πλαισίου για τις μελέτες μετανάστευσης παραμένει ασαφής. Δεν υπάρχει αθροιστική γνώση, η οποία να εξηγεί γιατί μερικοί άνθρωποι μεταναστεύουν, ενώ οι περισσότεροι όχι, και τι σημαίνει αυτή η διαδικασία για τις κοινωνίες προέλευσης, τις κοινωνίες υποδοχής και τις μεταβατικές κοινωνίες. Παρόλο που φαίνεται να υπάρχει ευρεία συμφωνία σε ορισμένα θέματα, δεν υπάρχει ένα κοινό εννοιολογικό πλαίσιο, το οποίο να αποτελεί την αφετηρία για την διατύπωση ερευνητικών ζητημάτων (Castles, 2010). Συνοπτικά, οι μελετητές της μετανάστευσης τείνουν να εξειδικεύονται σε συγκεκριμένες πτυχές, με αποτέλεσμα κάθε υποτομέας να έχει ξεχωριστές βιβλιογραφίες. Υπάρχουν ξεχωριστά ερευνητικά κέντρα, ακαδημαϊκά περιοδικά και συνέδρια, ανάλογα με τον επιστημονικό κλάδο. Ως αποτέλεσμα, αποτυγχάνει να κατανοηθεί ο ιστορικός χαρακτήρας της μετανάστευσης, οι ψευδείς υποθέσεις μονόδρομης αιτιότητας και

προκύπτει η αδυναμία κατανόησης της συνολικής δυναμικής των μεταναστευτικών διαδικασιών και της ενσωμάτωσης στις διαδικασίες κοινωνικής αλλαγής (Castles, 2010).

Ο Castles (2010) προτείνει την ανάπτυξη ενός εννοιολογικού πλαισίου, το οποίο υιοθετεί τις σύγχρονες διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού ως σημείο εκκίνησης, για την κατανόηση των μεταβαλλόμενων προτύπων της ανθρώπινης κινητικότητας. Ένα τέτοιο εννοιολογικό πλαίσιο συνίσταται σε μια λεπτομερή χαρτογράφηση των παραγόντων που επηρεάζουν τις μεταναστευτικές διεργασίες και σε συνδέσεις μεταξύ των παραγόντων. Θα πρέπει να είναι περιεκτικό, ολιστικό, ικανό να προσαρμόζει ποικίλες εμπειρίες μετανάστευσης και να αναλύει τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικο-χωρικών επιπέδων.

Ορισμός της μετανάστευσης

Μετανάστευση είναι η φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από μια κοινωνία σε μια άλλη (Eisenstadt, 1953), όπου η μεταβολή του τόπου εγκατάστασης μπορεί να είναι μόνιμη ή προσωρινή (Τσαούσης, 1984), και ταυτόχρονα περιλαμβάνει την προσαρμογή τους στις οικολογικές, πολιτικές, πολιτισμικές και οικονομικές συνθήκες της χώρας υποδοχής (Berry, 2001). Αποτελεί μια από τις τρεις βασικές δημογραφικές διαδικασίες και συνεπάγεται την μηχανική ή την τεχνική ανανέωση και φθορά ενός πληθυσμού.

Ως νόμιμη μετανάστευση ορίζεται η μετεγκατάσταση αλλοδαπών, που έχουν εξασφαλίσει νόμιμη μόνιμη κατοικία, η οποία παρέχεται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Η μόνιμη κατοικία παρέχει το δικαίωμα παραμονής στην χώρα επ' αόριστον, το δικαίωμα άσκησης μισθωτής εργασίας και την επιδίωξη παροχής της ιθαγένειας μέσω πολιτογράφησης. Ωστόσο, δεν παρέχεται το δικαίωμα ψήφου ή το

δικαίωμα λήψης παροχών (Mulder, Hollmann, Lollock, Cassidy, Costanzo, & Baker, 2001).

Η παράνομη μετανάστευση αναφέρεται στα άτομα, τα οποία εισέρχονται στη χώρα, χωρίς νόμιμα ταξιδιωτικά έγγραφα, είτε εισέρχονται υπό κάποια ιδιότητα αλλά στη συνέχεια παραμένουν παράνομα. Οι παράνομοι μετανάστες, συνήθως, επιδιώκουν την εύρεση εργασίας και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης (Τσαούσης, 1996. Mulder et al., 2001). Η υπηρεσία του Ομοσπονδιακού Στατιστικού Συστήματος των ΗΠΑ εκτιμά πως περίπου 5 έως 8 εκατομμύρια άτομα παραμένουν στις ΗΠΑ χωρίς νομικά έγγραφα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως «παράνομος» ή «άτυπος πληθυσμός» (Mulder et al., 2001).

Πρόσφυγες

Σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση της Γενεύης του 1951 , πρόσφυγας θεωρείται το άτομο που εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλετικής προέλευσης, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα βρίσκεται εκτός της χώρας προέλευσης και αδυνατεί ή, λόγω του φόβου δίωξης, δεν επιθυμεί την επιστροφή σε αυτήν (Εμκε- Πουλοπούλου, 2007).

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2011), αιτών άσυλο θεωρείται το άτομο που έχει καταθέσει αίτηση για να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας και αναμένει την απάντηση. Κατά την εξέταση της αίτησής του, η χώρα υποδοχής έχει την υποχρέωση να προστατεύσει αυτό το άτομο από οποιαδήποτε βλάβη ή απειλή (Canetti, Snider, Pedersen, & Hall, 2016).

Η κατάσταση στην Ευρώπη

Οι συζητήσεις για την αναγκαστική μετανάστευση συνδέονται στενά με την εθνική ανησυχία όσον αφορά τον έλεγχο των συνόρων και την εθνική ασφάλεια (Castles, 2003). Οι ροές των προσφύγων αποτελούν σε μεγάλο βαθμό τη συνέπεια επιζήμιων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών των χωρών (Ahmad, 2015). Παρατηρείται ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων, ο οποίος εκτοπίζεται από την χώρα προέλευσης. Η εμφύλια σύρραξη στη Συρία, οι συνεχιζόμενες αναταραχές στο Αφγανιστάν, το Σουδάν, το Ιράκ, το Ιράν και τη Σομαλία, αλλά και οι συνθήκες φτώχειας στα Βαλκάνια, ωθούν όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού να αναζητήσει ασφάλεια και καλύτερες συνθήκες ζωής σε κάποια άλλη χώρα (Coleman, 2015. Verhellen, 2017. Zimmermann, 2009). Το 2015 ο αριθμός των προσφύγων και αιτούντων άσυλο που διέσχισε την Ευρώπη, ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο (Eurostat, 2016).

Σύμφωνα με την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 13 Μαΐου 2015, η ευρωπαϊκή ατζέντα για τη μετανάστευση είχε καθορίσει ορισμένα βραχυπρόθεσμα μέτρα, όπως την ανάθεση χρηματοδότησης στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη Διαχείριση της Επιχειρησιακής Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Frontex), την ενίσχυση του ρόλου του Οργανισμού Αστυνομικής Συνεργασίας της ΕΕ (Europol) και τη δημιουργία «hotspot» (Verhellen, 2017). Τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν δώσει προτεραιότητα στην υποδοχή των αιτούντων άσυλο και στην ανάπτυξη βραχυπρόθεσμων προγραμμάτων παροχής βοήθειας, ωστόσο, οι στρατηγικές για την αντιμετώπιση των μακροπρόθεσμων νομικών συνεπειών των ροών προσφύγων στην Ευρώπη παραμένουν ασαφείς (Verhellen, 2017).

Η μετανάστευση σε ποσοστά

Η αναγκαστική μετανάστευση αυξήθηκε δραματικά μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ο παγκόσμιος πληθυσμός προσφύγων αυξήθηκε από 2,4 εκατομμύρια το 1975 σε 10,5 εκατομμύρια το 1985 και 14,9 εκατομμύρια το 1990 μέχρι το 1993 που έφτασε τα 18,2 εκατομμύρια (UNHCR, 1995).

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, για πρώτη φορά, οι αιτήσεις ασύλου αυξήθηκαν κατά 15% μεταξύ του πρώτου (185.695) και του δεύτερου (213.200) τριμήνου του 2015. Σύμφωνα με την Eurostat (2017), το δεύτερο τρίμηνο του 2015, οι χώρες με τον μεγαλύτερο αριθμό αιτήσεων ασύλου ήταν η Ουγγαρία (3.317), η Αυστρία (2.026), η Σουηδία (1467), η Γερμανία (997) και η Μάλτα (883) (Hebebrand, Anagnostopoulos, Eliez, Linse, Pejovic-Milovancevic, & Klasen, 2016). Το ποσοστό των προσφύγων που προσήλθαν στην Ιταλία και την Ελλάδα αυξήθηκε κατά 13% το 2016, σε σχέση με το 2015. Ο Διεθνής Οργανισμός για τους Πρόσφυγες κατέγραψε την άφιξη 154.000 προσφύγων στην Ελλάδα, τους πρώτους τέσσερις μήνες του 2016 (Psarros, Malliori, Theleritis, Martinaki, & Bergiannaki, 2016), ενώ ο αριθμός των μεταναστών, χωρίς ταξιδιωτικά έγγραφα, που προσέγγισε την χώρα δια θαλάσσης ανέρχεται στους 860.000. Περίπου 5.000 θάνατοι καταγράφηκαν κατά τους πρώτους δέκα μήνες του 2016, εκ των οποίων οι 3.700 σημειώθηκαν στη Μεσόγειο (Bordignon, 2017).

Η κατάσταση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελώντας σταυροδρόμι ανάμεσα σε δύο ηπείρους, λειτουργεί ως γέφυρα για μεγάλο αριθμό μεταναστών που επιθυμούν την είσοδό τους στην Ευρώπη. Οι μετανάστες που εισέρχονται στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα με έντονες διαφορές

και μεγάλη ποικιλομορφία. Πρόκειται για άτομα από διαφορετικές χώρες προέλευσης, που δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και με διαφορετικό επίπεδο μόρφωσης (Halkias, Fakinos, Harkiolakis, Pelonis, & Katsiolouides, 2017). Συνεπάγονται, λοιπόν, πολλαπλές προκλήσεις, τις οποίες η χώρα καλείται να διαχειριστεί, εν μέσω κοινωνικο-οικονομικής κρίσης.

Στάσεις σχετικά με τους μετανάστες/πρόσφυγες

Η έντονη και ομοιόμορφη αύξηση του αντιμεταναστευτικού κλίματος που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη από τα μέσα της δεκαετίας του 80' έως τα μέσα της δεκαετίας του 90', δεν φαίνεται να συνεχίζεται στον 21^ο αιώνα. Την τελευταία πενταετία, διαπιστώθηκε πως σε επτά από 17 ευρωπαϊκά κράτη, οι κοινωνίες υποδοχής έδειξαν να είναι πιο ανοιχτές προς τη μετανάστευση, ενώ αντίθετα σε τρεις χώρες αυξήθηκαν οι αντιμεταναστευτικές συμπεριφορές.

Οι αλλαγές σε παράγοντες όπως οι οικονομικές συνθήκες και το μέγεθος της μειονοτικής ομάδας διαδραματίζουν ρόλο στη διαδικασία σχηματισμού στάσεων. Σε χώρες όπου τα μεταναστευτικά ρεύματα είναι ασθενή, διαμορφώθηκαν θετικές στάσεις. Αντίστοιχα, οι στάσεις διαμορφώνονται θετικά στις χώρες με μείωση του ποσοστού της ανεργίας (Meuleman, Davidov, & Billiet, 2009) και επηρεάζονται θετικά από το μορφωτικό επίπεδο, το ποσοστό ικανοποίησης από την οικονομική κατάσταση της χώρας καθώς και από την εγγύτητα σε περιφέρειες με μεγάλα ποσοστά πολιτογραφημένων μεταναστών (Jolly & DiGiusto, 2014) ενδεχομένως λόγω καλύτερης ενσωμάτωσης (Huber & Oberdabernig, 2016).

Οι Bridges και Mateut (2014) αναφέρουν ότι περίπου 47% του πληθυσμού της Ευρώπης είναι υπέρ του περιορισμού της μετανάστευσης. Επιπλέον, πολλές χώρες

υποδοχής αντιμετωπίζουν προβλήματα με εθνοτικές συγκρούσεις και διακρίσεις κατά των μεταναστών. Αυτού του τύπου τα αντιμεταναστευτικά αισθήματα έχουν υψηλό οικονομικό κόστος, παρεμποδίζουν την ένταξη των μεταναστών. Βασικός στόχος, λοιπόν, πολλών χωρών υποδοχής είναι η διατήρηση υγιών εθνοτικών σχέσεων. Σύμφωνα με τους Bridges και Mateut (2014) εξακολουθεί να είναι ασαφές ποιοι παράγοντες οδηγούν σε στάσεις κατά της μετανάστευσης. Πιθανοί παράγοντες είναι η πολιτισμική αποξένωση, η απώλεια της εθνικής ταυτότητας, η απειλή της ασφάλειας και οι οικονομικές επιπτώσεις (Card, Dustmann, & Preston, 2012. Hainmueller & Hiscox, 2007. Mayda, 2006. O'Rourke & Sinnott, 2006).

Η «Θεωρία του Μίσους»

Στον κλάδο της Ψυχολογίας, όπως διατυπώνει ο Sternberg (1988) μπορεί κανείς να βρει περισσότερες βιβλιογραφικές αναφορές για την θεωρία της αγάπης, παρά για την θεωρία του μίσους. Στην θεωρία του Freud, το μίσος καθοδηγείται από τον έρωτα και τον θάνατο. Ο Fromm διακρίνει δύο μορφές του μίσους: το λογικό μίσος ως απάντηση στην απειλή και το μίσος, ως πλευρά του χαρακτήρα, το οποίο εξωτερικεύεται προς μια στοχευμένη ομάδα, και η οποία αποτελεί το αντικείμενο του μίσους και της επιθετικότητας. Ο Allport (1954) θεωρεί το μίσος ως ένα συναίσθημα ακραίων επιθετικών παρορμήσεων προς το άτομο ή μία ομάδα ατόμων, ενώ ο Beck εμβαθύνει στις γνωστικές διεργασίες, που εμπλέκονται στο μίσος (Sternberg & Sternberg, 2012).

Η διπλή θεωρία του μίσους

Σύμφωνα με την προτεινόμενη θεωρία, το μίσος, περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις, οι οποίες εκδηλώνονται με διαφορετικό τρόπο, υπό διαφορετική περίσταση. Η

άρνηση της εγγύτητας, αποτελεί την πρώτη δυνητική διάσταση. Συνεπάγεται την αναζήτηση της απόστασης (έναντι της εγγύτητας), καθώς το αντικείμενο του μίσους προκαλεί την απέχθεια και την αποστροφή στο άτομο που βιώνει το μίσος. Η απέχθεια και η αποστροφή μπορεί να προκύπτουν από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, ή τις ενέργειές του. Η εμπάθεια, ως δεύτερη διάσταση στη τριγωνική θεωρία του μίσους, εκφράζεται με έντονο θυμό ή φόβο, ως απάντηση σε κάποια απειλή. Ο θυμός, συχνά, προκύπτει ως αντίδραση στην παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων (Sternberg, 2003). Η δέσμευση, αποτελεί την τρίτη διάσταση, και χαρακτηρίζεται από υποτιμητικές σκέψεις και αισθήματα περιφρόνησης προς το αντικείμενο του μίσους. Ο στόχος των ατόμων που υποκινούν το μίσος, είναι να επηρεάσουν τη σκέψη του πληθυσμού, έτσι ώστε τα μέλη του να υιοθετήσουν τα συναισθήματα περιφρόνησης προς την ομάδα-στόχο (Sternberg & Sternberg, 2012).

Οι ιστορίες του μίσους καθορίζουν τα τρίγωνα που δημιουργούνται σε κάθε περίπτωση και τείνουν να έχουν δύο σταθερούς ρόλους, αυτόν του δράστη και εκείνον του θύματος. Συχνά, πηγάζουν σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνικοποίηση, μέσω της προπαγάνδας. Σύμφωνα με τον Blum (1996), οι γονείς, τα μέσα ενημέρωσης, οι καθηγητές και οι συνομήλικοι διαδίδουν, με τη μορφή πολλαπλών ιστοριών, συγκεκριμένες απόψεις για κάποιες ομάδες που μισούν. Κάποιες φορές, οι ιστορίες αποτελούν την προσπάθεια κάποιου να τονώσει την αυτοεκτίμησή του μέσω της υποτίμησης κάποιου άλλου.

Η θεωρία διακρίνει το τρίγωνο του συναισθήματος και το τρίγωνο της δράσης. Τα τρίγωνα του συναισθήματος αντιπροσωπεύουν αυτό που αισθάνεται κάποιος και τα τρίγωνα δράσης, τον μετασχηματισμό αυτών των συναισθημάτων σε δράση. Η σύνδεσή τους είναι συχνά χαμηλή, καθώς τα συναισθήματα δεν μετασχηματίζονται

πάντα σε πράξη, ή αντίστοιχα κάποιες πράξεις διαφέρουν σημαντικά ως προς την ερμηνεία των συναισθημάτων (Sternberg & Sternberg, 2012)

Οικονομικοί παράγοντες και μετανάστευση

Η μετανάστευση έχει καταστεί ως το κεντρικό θέμα των πολιτικών συζητήσεων σε πολλές χώρες του σύγχρονου κόσμου (Mayda, 2006) καθώς σημαντικές πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές έχουν σηματοδοτήσει τον 21ο αιώνα, όπου η προκατάληψη, όχι μόνο προς τις μειονοτικές ομάδες εντός των χωρών, αλλά και προς τους μετανάστες από άλλες χώρες, εξακολουθεί να υφίσταται (Davis & Smith, 1994 όπως αναφέρεται στο Mayda, 2006) και τα έθνη τείνουν να περιορίζουν τις μεταναστευτικές ροές. Παρά την ανοικτότητα και την συνεργασία των εθνών, η μετανάστευση θεωρείται ότι αποτελεί ψυχολογική απειλή για τις ομάδες και τα άτομα μιας κοινωνίας (Berry, 1991. Stephan & Stephan, 2000).

Σύμφωνα με την Mayda (2006), σε ευρεία κλίμακα, φαίνεται πως η στάση απέναντι στους μετανάστες σχετίζεται με τις ανησυχίες για τις επιπτώσεις στην αγορά εργασίας, την αίσθηση της ασφάλειας και τις πολιτιστικές πτυχές, τα ατομικά συναισθήματα προς τους πολιτικούς πρόσφυγες και προς την παράνομη μετανάστευση. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι όσο πιο πλούσια είναι η χώρα υποδοχής, τόσο πιο ευνοϊκή είναι η στάση απέναντι στους μετανάστες. Κι αυτό γιατί η ατομική δεξιότητα συσχετίζεται θετικά με τις προτιμήσεις υπέρ της μετανάστευσης, στις χώρες με υψηλό ΑΕΠ, ενώ συσχετίζεται αρνητικά με τις χώρες με χαμηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ.

Ένας σημαντικός οικονομικός παράγοντας που διαμορφώνει τις στάσεις απέναντι στους μετανάστες, είναι οι δημοσιονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στο κράτος πρόνοιας. Σε ορισμένες χώρες υποδοχής, οι μετανάστες είναι πιθανόν να

ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, γεγονός που τους καθιστά δικαιούχους, κοινωνικών επιδομάτων (Mayda, 2006), και θεωρούνται επιζήμιοι για την ευημερία της χώρας (Esses, Dovidio, Jackson, & Armstrong, 2001. Huber & Oberdabernig, 2016) και τα οικονομικά συμφέροντα (O'rouke & Sinnott, 2006) του κυρίαρχου πληθυσμού. Στον αντίποδα, υπάρχουν μετανάστες, οι οποίοι επιτυγχάνουν επαγγελματικά, και ως αποτέλεσμα, προκαλούν και πάλι την αρνητική στάση του κυρίαρχου πληθυσμού, ο οποίος βιώνει το συναίσθημα της απειλής και του ανταγωνισμού.

Όσον αφορά τον κυρίαρχο πληθυσμό, συνήθως, διαμορφώνονται θετικά οι στάσεις απέναντι στους μετανάστες, όταν οι γηγενείς μιας χώρας είναι πιο εξειδικευμένοι στον χώρο εργασίας, καθώς η μετανάστευση μειώνει την προσφορά ειδικευμένων κι αυξάνεται ο μισθός τους. Αντίθετα, στις χώρες όπου οι γηγενείς είναι λιγότερο εξειδικευμένοι από τους μετανάστες, διαμορφώνονται αρνητικές στάσεις (Mayda, 2006).

Συμπερασματικά, οι οικονομικοί παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των προτιμήσεων σχετικά με την μεταναστευτική πολιτική (Mayda, 2006), ενώ οι αρνητικές στάσεις προς τους μετανάστες υφίστανται, είτε αποτυγχάνουν είτε επιτυγχάνουν κοινωνικο-οικονομικά (Esses, Dovidio, Jackson, & Armstrong, 2001).

Στάσεις σχετικά με πρόσφυγες και μετανάστες

Η έννοια των στάσεων αποτελεί εδώ και δεκαετίες το επίκεντρο της προσοχής για την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Ajzen, 1987). Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες στην συλλογή περιγραφικών δεδομένων σχετικά με τις στάσεις απέναντι σε ένα εύρος κοινωνικών ζητημάτων,

μελέτησαν ζητήματα συνεκτικότητας μεταξύ των γνωστικών, των συναισθηματικών και των συμπεριφορικών στοιχείων των στάσεων, όπως επίσης επιδόθηκαν στην μελέτη και εφαρμογή αποτελεσματικών στρατηγικών για την αλλαγή των πεποιθήσεων και των στάσεων (Ajzen, 1987). Οι στάσεις προς κάποιο αντικείμενο έχουν εκτιμηθεί σε σχέση με διάφορους στόχους που περιλαμβάνουν θεσμούς (π.χ. εκκλησία), μειονοτικές ομάδες, αλλά και συγκεκριμένα άτομα με τα οποία μπορεί κάποιος να αλληλεπιδρά. Οι στάσεις αυτού του είδους χρησιμοποιούνται συχνά για την πρόβλεψη συγκεκριμένων πράξεων, καθώς προδιαθέτουν το άτομο να λειτουργήσει με έναν συγκεκριμένο τρόπο (Ajzen, 1987).

Η έννοια της στάσης εμπεριέχει τρεις εννοιολογικά διακριτές αντιδράσεις (συναισθηματική, γνωστική και συμπεριφορική) απέναντι σε κάποιο αντικείμενο. Η γνωστική αντίδραση περιλαμβάνει τις σκέψεις και τις πεποιθήσεις απέναντι στο αντικείμενο, η συναισθηματική αντίδραση περιλαμβάνει τις θετικές ή αρνητικές διαθέσεις για το αντικείμενο και η συμπεριφορική αντίδραση αφορά στην παρατηρήσιμη συμπεριφορά, η οποία αποτελεί το μέσο έκφρασης τόσο των πεποιθήσεων όσο και των συναισθημάτων απέναντι στο αντικείμενο (Γεώργας, 1995).

Η στάση ενός ατόμου απέναντι σε μετανάστες/πρόσφυγες μπορεί να εμπεριέχει συναισθηματικά στοιχεία (φόβος, ανασφάλεια), γνωστικά στοιχεία (πεποιθήσεις σχετικά με τους μετανάστες/πρόσφυγες) και συμπεριφορικά στοιχεία (υποστήριξη ή αποφυγή των μεταναστών/προσφύγων) (Hogg & Vaughan, 2010). Στη μελέτη των Stephan, Diaz-Loving & Duran (2000) (όπως αναφέρεται στο Stephan, Diaz-Loving, & Duran, 2000) χρησιμοποιήθηκε η ενσωματωμένη θεωρία της απειλής για τις προκαταλήψεις, όπου τέσσερις τύποι απειλών (ρεαλιστική απειλή, συμβολική απειλή, άγχος, αρνητικά στερεότυπα) προκαλούν την προκατάληψη. Και

τα τέσσερα είδη απειλών αποτέλεσαν προβλεπτικούς παράγοντες των στάσεων μιας ομάδας απέναντι σε κάποια άλλη (Stephan, Diaz-Loving, & Duran, 2000).

Σύμφωνα με τον Allport (1954) (όπως αναφέρεται στο Corenblum & Stephan, 2001) η υποκείμενη φύση της προκατάληψης είναι ουσιαστικά η ίδια για όλες τις ομάδες. Δηλαδή διαφορετικές ομάδες μπορεί να αντιτίθεται η μία στην άλλη για παρόμοιους λόγους. Η συσχέτιση μεταξύ των συναισθημάτων απειλής και της προκατάληψης υποδηλώνει ότι τα προγράμματα που αποσκοπούν στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των ομάδων θα πρέπει να επικεντρώνονται στα προβλήματα που θέτει η αντιλαμβανόμενη απειλή (Corenblum & Stephan, 2001). Για την εξάλειψη του φόβου της απειλής ενδείκνυνται προγράμματα προσανατολισμένα προς την παροχή πληροφοριών για διάφορες ομάδες, στις οποίες όλα τα μέλη (μειονοτικών και κυρίαρχων ομάδων) συμμετέχουν ως ισότιμοι.

Οι συμβολικές απειλές αναγνωρίζουν την ύπαρξη διαφορών των ομάδων σε θέματα αξιών, πεποιθήσεων και κανόνων συμπεριφοράς, αλλά αγνοούν την ύπαρξη κοινών αξιών, στόχων και προσδοκιών (Corenblum & Stephan, 2001). Το να τονίζει κάποιος τα κοινά στοιχεία μεταξύ των ατόμων και να δημιουργεί στόχους που ενώνουν διαφορετικές ομάδες, τότε μπορεί να αντισταθμιστεί όχι μόνο η αντίληψη περί ομαδικών διαφορών αλλά και η αναπόφευκτη και αμετάβλητη φύση τους (Gaertner, Dovidio, Nier, Ward, & Banker, 1999 όπως αναφέρεται στο Corenblum & Stephan, 2001) .

Στάσεις σχετικά με μουσουλμάνους μετανάστες

Ως μέρος του μεταναστευτικού πληθυσμού, οι μουσουλμάνοι μετανάστες αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα και προκλήσεις όπως και άλλοι μετανάστες. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει ιδιαίτερα έντονη αρνητική στάση προς τους

μουσουλμάνους μετανάστες και πολλές δημόσιες αντιπαραθέσεις σχετίζονται με τις πολιτισμικές πρακτικές αυτής της ομάδας μεταναστών (Aalberg & Curran, 2012).

Από το γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι μετανάστες αντιμετωπίζονται αρνητικά από τις δυτικές κοινωνίες, απορρέουν σημαντικές αρνητικές συνέπειες. Οι μουσουλμάνοι μετανάστες αντιμετωπίζουν προκαταλήψεις και διακρίσεις που σχετίζονται ιδιαίτερα με το θρησκευτικό τους υπόβαθρο, με αποτέλεσμα την έντονη απόρριψή τους, που οδηγεί στην ανεπιτυχή ένταξή τους στις κοινωνίες υποδοχής και στην πιθανότητα εμφάνισης κοινωνικών προβλημάτων και πολιτικού εξτρεμισμού (Strabac, Aalberg, & Valenta, 2014).

Οι αρνητικές αντιλήψεις και η εχθρότητα απέναντι σε μετανάστες και μειονοτικές ομάδες έχει μελετηθεί εκτενώς από πολλές εμπειρικές έρευνες. Η πιο συνηθισμένη εστίαση είναι οι καθοριστικοί παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντι-μεταναστευτικές στάσεις. Υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει γενική συμφωνία όσον αφορά τον τρόπο μέτρησης της έντασης και της έκτασης αυτών των στάσεων. Ωστόσο, υπάρχει ακαδημαϊκή συναίνεση σε μεγάλο βαθμό, ότι υφίσταται μια έντονη εχθρότητα εναντίον των μεταναστών κι ότι η εχθρότητα αυτή αποτελεί σημαντικό κοινωνικο-πολιτικό πρόβλημα στην πλειονότητα των δυτικοευρωπαϊκών χωρών (Strabac, Aalberg & Valenta, 2014).

Οι Strabac & Listhaug (2008) σε μια μελέτη μεγάλης κλίμακας, διαπίστωσαν ότι οι μουσουλμάνοι μετανάστες είναι περισσότερο εκτεθειμένοι σε προκαταλήψεις από ότι οι μετανάστες γενικά, σε 13 από τις 17 χώρες της Δυτικής Ευρώπης που έλαβαν μέρος στη μελέτη. Αλλά και ο Helbling (2010) καταδεικνύει υψηλότερα επίπεδα «ισλαμοφοβίας» απ' ότι η γενική ξενοφοβία.

Σύμφωνα με τους Spruyt & Elchardus (2012), οι μουσουλμάνοι συχνά προβάλλονται με αρνητικό τρόπο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με αναφορές στην

υποτιθέμενη έλλειψη δέσμευσής τους σε ορισμένες βασικές αξίες των δυτικών κοινωνιών, όπως η ισότητα, τα ατομικά δικαιώματα, η ασφάλεια και η ανεκτικότητα. Επιπλέον, η δημόσια κριτική που ασκείται για τους μουσουλμάνους, φαίνεται να επικεντρώνεται σε αυτούς τόσο ως ξεχωριστή θρησκευτική κατηγορία με δικές τις πολιτισμικές αξίες, όσο και ως ξεχωριστή εθνική κατηγορία. οι παραπάνω λόγοι, είναι εκείνοι που πιθανόν να εκθέτουν ιδιαίτερα την μουσουλμανική κοινότητα μεταναστών σε προκαταλήψεις.

Μια θεωρία που θα μπορούσε να εξηγήσει την δυνητικά υψηλότερη ένταση των αντι-μουσουλμανικών στάσεων είναι η «stepping-stone theory» των Gerard Kleinpenning & Louk Hagendoorn (1993) (όπως αναφέρεται στο Strabac, Aalberg & Valenta 2014), σύμφωνα με την οποία οι διάφορες μορφές ρατσισμού και αρνητικές στάσεις απέναντι σε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες και μεινότητες αποτελούν τα στάδια («σκαλοπάτια») σε μια ευρύτερη, ενιαία διάσταση αρνητικών εθνοτικών συμπεριφορών. Επομένως οι αντι-μουσουλμανικές στάσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα σκαλοπάτι προς τις αντι-μεταναστευτικές στάσεις και τελικά προς τον συμβολικό και βιολογικό ρατσισμό.

Στην έρευνα των Strabac, Aalberg & Valenta (2014) φάνηκε πως τα επίπεδα αρνητικής στάσης απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες είναι ιδιαίτερα χαμηλά. Αυτό ίσως οφείλεται στην απουσία τέτοιων στάσεων του κυρίαρχου πληθυσμού είτε στην απροθυμία κάποιου να εκφράσει ανοιχτά τέτοιες αρνητικές αντιλήψεις.

Στάσεις και Αντιλαμβανόμενη απειλή

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, πολλοί ερευνητές έχουν προτείνει πως η απειλή κι ο φόβος διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο για την παραγωγή αρνητικών

κοινωνικών και πολιτικών στάσεων απέναντι σε μειονότητες (Stephan et al., 2005). Επίσης έχει εδραιωθεί εμπειρικά και η σημασία της αντιλαμβανόμενης απειλής για τόνωση αρνητικών στάσεων έναντι μελών εξω-ομάδων (Doty, Peterson, & Winter 1991. Scheepers, Gijssberts, & Coenders 2002, όπως αναφέρεται στο Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin, 2008).

Οι μετανάστες, ερχόμενοι στην χώρα υποδοχής, χρειάζονται θέσεις εργασίας και άλλους πρόσθετους πόρους. Συνήθως διαφέρουν πολιτισμικά από την κοινωνία υποδοχής και προέρχονται από λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Σε αυτή την περίπτωση, και λόγω του εθνοκεντρισμού, τα στερεότυπα τείνουν να είναι ιδιαίτερα αρνητικά. Επιπλέον, η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο πολιτισμών είναι δύσκολη λόγω διαφορών της γλώσσας και των πολιτισμικών αξιών, προκαλώντας άγχος στην κοινωνία υποδοχής (Stephan et al., 2005).

Οι διάφορες ομάδες μειονοτήτων και μεταναστών ενεργοποιούν διαφορετικούς τύπους αντιλαμβανόμενης απειλής. Οι τύποι μεταναστών σχετίζονται στο μυαλό του κυρίαρχου πληθυσμού με οικονομικά και εργασιακά ζητήματα, με την πολιτισμική ταυτότητα ή με την ασφάλεια και την τάξη. Η αντίληψη μιας συγκεκριμένης απειλής οδηγεί τα άτομα να αντιδρούν αρνητικά απέναντι σε ομάδες μεταναστών που σχετίζονται με την συγκεκριμένη απειλή (Hellwig & Sinno, 2017).

Όταν τα άτομα αξιολογούν ανεπαρκώς τις επιδόσεις του συστήματος σε συγκεκριμένους τομείς, είναι πιο πιθανό να ανταποκριθούν αρνητικά στον τύπο του μετανάστη που σχετίζεται με τον συγκεκριμένο τομέα. Οι στάσεις απέναντι σε μουσουλμάνους μετανάστες διαμορφώνονται από ανησυχίες για την ασφάλεια, ενώ απέναντι σε μετανάστες της Ανατολικής Ευρώπης από οικονομικές ανησυχίες. Οι μουσουλμάνοι μετανάστες θεωρούνται πιο πιθανό να προβούν σε εγκληματικές ενέργειες και να επηρεάσουν την πολιτισμική ταυτότητα (Hellwig & Sinno, 2017).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Νορβηγία, οι πολίτες φαίνεται να επηρεάζονται έντονα από την απειλή που αποτελούν οι μετανάστες στον κυρίαρχο πληθυσμό. Ο φόβος ότι θα παρεμποδίσουν την οικονομική πρόοδο, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις απόψεις τους ή ότι οι μετανάστες θα τους υπονομεύσουν. Η οικονομική και πολιτισμική απειλή είναι δύο έως τρεις φορές ισχυρότερη από οποιονδήποτε άλλο παράγοντα όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στους μετανάστες (Berg & Gleditsch, 2014). Τα αποτελέσματα υποστηρίζουν το εύρημα του Pichler (2010) ότι οι οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες διαμορφώνουν την αντιλαμβανόμενη απειλή στις ευρωπαϊκές χώρες.

Ξενοφοβία

Η μετανάστευση αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα, τα οποία διαμορφώνουν την πολιτική στις δυτικές δημοκρατίες, προκαλώντας αρνητικές στάσεις απέναντι σε εκείνους που θεωρούνται ξένοι (Hellwig & Sinno, 2017).

Οι μη-οικονομικοί παράγοντες που συσχετίζονται σημαντικά με τις προτιμήσεις σε σχέση με την μεταναστευτική πολιτική είναι τα ρατσιστικά συναισθήματα (Mayda, 2006). Σε κάθε Ευρωπαϊκή δημοκρατία υπάρχουν πολιτικά κόμματα, τα οποία υιοθετούν ξενοφοβικές ή καθαρά ρατσιστικές αντιλήψεις, ενώ σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες δραστηριοποιούνται κινήματα, τα οποία εκφράζουν πιο ακραίες αντιλήψεις, υποστηρίζοντας ακόμα και τη βία (Economist, 2011 όπως αναφέρεται στο Jolly & DiGiusto, 2014).

Για αρκετά χρόνια ο όρος «ξενοφοβία» χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τον φόβο, το μίσος και την εχθρότητα προς τους αλλοδαπούς (Meijerink, Mudde, & Van Holsteyn, 1998). Στη δεκαετία του 1980, η έννοια επεκτάθηκε και περιέλαβε την εμφάνιση ακραίων δεξιών κομμάτων και κινήματων της Ευρώπης (Mudde, 2000),

ενώ σε πολλές περιπτώσεις αντικατέστησε τον όρο «ρατσισμός» (Watts, 1996, όπως αναφέρεται στο Canetti-Nisim & Pedahzur, 2003). Ο Watts εισήγαγε τον όρο «πολιτική ξενοφοβία», ο οποίος αναφέρεται στην στάση εχθρότητας προς τα μέλη ορισμένων εθνοτικών κι εθνικών ομάδων. Τα μέλη μιας πλειοψηφίας ή ισχυρής ομάδας επιθυμούν να περιορίσουν τα δικαιώματα που παρέχει η κυβέρνηση σε μέλη μειονοτικών ομάδων (Mudde, 1999). Υπάρχει η πεποίθηση πως όλοι οι άνθρωποι διατηρούν ξενοφοβικά αισθήματα, τα οποία είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων περιστάσεων, και ποικίλουν σε συχνότητα ή ένταση, ή στοχεύουν σε μια συγκεκριμένη ομάδα (Canetti-Nisim & Pedahzur 2003).

Αντιμεταναστευτικές συμπεριφορές

Οι αντιμεταναστευτικές συμπεριφορές είναι πολυδιάστατες και προκύπτουν από την αντιλαμβανόμενη απειλή των προσωπικών αξιών, των ομαδικών πόρων, της ασφάλειας, της εθνικής ταυτότητας (De Vreese & Boomgaarden, 2005) και της θρησκευτικότητας (Kentmen-Cin & Erisen, 2017). Όταν, λοιπόν, η κυρίαρχη ομάδα νιώθει πως απειλούνται τα οικονομικά, πολιτισμικά ή θρησκευτικά της συμφέροντα και η απειλή αυτή αυξάνεται, τότε αυξάνεται και η εχθρότητα απέναντι στην ομάδα των μεταναστών. Ως εκ τούτου η αυξανόμενη μετανάστευση μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις όσον αφορά την εθνική ταυτότητα, τον τρόπο ζωής της κυρίαρχης ομάδας, τον ανταγωνισμό όσον αφορά τους υλικούς πόρους. Συνεπώς, οι κάτοικοι της χώρας υποδοχής, οι οποίοι αισθάνονται απειλή από την εθνοτική ετερογένεια και ανησυχούν για την απώλεια της πολιτισμικής κυριαρχίας, πιθανότητα θα αντιταχθούν στην μετανάστευση (Mayda 2006. Sides & Citrin 2007).

Διάκριση της αντιλαμβανόμενης απειλής

Η ρεαλιστική απειλή αναφέρεται στην άμεση απειλή για την πολιτική και οικονομική δύναμη μιας χώρας, καθώς και για την ευημερία της έσω-ομάδας και των μελών της (Levine & Campbell, 1973). Η οικονομική απειλή, ως μέρος της ρεαλιστικής απειλής, αποτέλεσε το επίκεντρο της θεωρίας της ρεαλιστικής σύγκρουσης ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, οι Levine και Campbell (1973) σημείωσαν ότι η ρεαλιστική σύγκρουση ή ο ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων θα συνεπάγεται εγγενώς κάθε ομάδα που θέτει πραγματική απειλή για τους πόρους και την ευημερία των άλλων ομάδων. Αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει απειλή για την κατανομή των κοινωνικών πόρων, τον ανταγωνισμό για θέσεις εργασίας ή άλλους τύπους οικονομικού ανταγωνισμού. Ο ρόλος της αντιλαμβανόμενης οικονομικής απειλής στην πρόβλεψη των αρνητικών συμπεριφορών μεταξύ ομάδων έχει τεκμηριωθεί εκτενώς σε πολυάριθμες εμπειρικές μελέτες (Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin, 2008. Esses, Dovidio, Jackson, & Armstrong, 2001).

Η συμβολική απειλή αφορά την διαφορά ως προς τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις κοινωνικές νόρμες κι αποτελεί απειλή για την κοσμοθεωρία της εσω-ομάδας (McConahay, 1986, όπως αναφέρεται στο Stephan et al., 2005). Έχει τις ρίζες της στην θεωρία κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner 1979), η οποία υποστηρίζει ότι η ιδιότητα συμμετοχής στην ομάδα δημιουργεί την αυτο-κατηγοριοποίηση και την ενίσχυση σε ομάδες με τρόπους που ευνοούν την εσω-ομάδα σε βάρος της εξω-ομάδας.

Συμπερασματικά, η οικονομική απειλή θέτει σε κίνδυνο την ευημερία των πολιτών της κυρίαρχης ομάδας, η συμβολική απειλή αφορά στον τρόπο ζωής ενώ η απειλή της ασφάλειας αναφέρεται στην άμεση φυσική απειλή για την ανθρώπινη ζωή. Οι επιπτώσεις της οικονομικής και συμβολικής απειλής λειτουργούν μακροπρόθεσμα,

ενώ η απειλή της ασφάλειας θεωρείται ως μια συνθήκη άμεση και επείγουσα (Canetti-Nisim et al., 2008. Van der Noll et al., 2010).

Η ενσωματωμένη θεωρία της απειλής των Stephan & Stephan

Οι Stephan & Stephan (2000) στην έρευνά τους, συνδύασαν τους παραπάνω τύπους απειλής, καθώς και άλλες σχετικές θεωρίες, καταλήγοντας σε ένα πιο ολοκληρωμένο πρότυπο απειλής και προκαταλήψεων. Σύμφωνα με το μοντέλο, η απειλή διακρίνεται σε ρεαλιστική, συμβολική, άγχος και αρνητικά στερεότυπα. Η ρεαλιστική απειλή καλύπτει κάθε απειλή για την ευημερία της εσω-ομάδας και των μελών της κι εστιάζει στην υποκειμενικά αντιληπτή σύγκρουση μεταξύ των ομάδων. Η συμβολική απειλή εστιάζει στην αιτία της προκατάληψης, η οποία έγκειται στην πεποίθηση κάποιου ότι οι αξίες του απειλούνται. Τα αρνητικά στερεότυπα για την εξω-ομάδα μπορούν να δημιουργήσουν την αντίληψη της απειλής μεταξύ των μελών της εσω-ομάδας, όταν εξυπηρετούν τις αρνητικές προσδοκίες σχετικά με τη συμπεριφορά των μελών της έξω-ομάδας (Hamilton, Sherman, & Ruvoilo, 1990). Πιο συγκεκριμένα, όταν τα μέλη της έξω-ομάδας χαρακτηρίζονται ως επιθετικά κι αναξιόπιστα, τότε τα μέλη της εσω-ομάδας αισθάνονται απειλή με την προοπτική αλληλεπίδρασης (Stephan et al., 2005). Ο τέταρτος τύπος απειλής αφορά την ανησυχία εντός της ομάδας, όπου το άτομο αισθάνεται ότι απειλείται προσωπικά καθώς ανησυχεί για την αρνητική του εικόνα (Gaertner & Dovidio, 1986. Stephan & Stephan, 1985 όπως αναφέρεται σε Stephan et al., 2005).

Η πρώτη έρευνα των Stephan et al. (2005), έδειξε πως οι αντιλήψεις για την απειλή διαδραματίζουν αιτιώδη ρόλο στη δημιουργία αρνητικών στάσεων απέναντι στους μετανάστες. Πιο συγκεκριμένα, όταν παρουσιάστηκαν μεμονωμένα οι τύποι απειλής, δεν φάνηκε να επηρεάζεται η στάση των συμμετεχόντων. Ωστόσο, ο

συνδυασμός ρεαλιστικών και συμβολικών απειλών οδήγησε στη δημιουργία αρνητικών στάσεων απέναντι στη μεταναστευτική ομάδα. Όταν οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονταν τους μετανάστες ως απειλή τόσο για την κοσμοθεωρία τους όσο και την οικονομική, πολιτική και σωματική τους ευημερία, απαντούσαν με αρνητικές στάσεις.

Η δεύτερη έρευνα έδειξε ότι η δημιουργία ενός αρνητικού στερεοτύπου οδηγεί σε αρνητικές στάσεις απέναντι στη μεταναστευτική ομάδα. Αξιοσημείωτο είναι πως στην συγκεκριμένη έρευνα η φυλή δεν επηρέασε τις στάσεις απέναντι στην μεταναστευτική ομάδα. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει πως οι στάσεις διαμορφώνονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαθέτει η μεταναστευτική ομάδα κι όχι από τις ρατσιστικές αντιλήψεις γενικά. Τέλος, η τρίτη έρευνα επιβεβαίωσε την αρνητική αξιολόγηση μεταναστών και την απροθυμία αλληλεπίδρασης με αυτούς, λόγω των υψηλών επιπέδων άγχους εντός της ομάδας (Stephan et al., 2005).

Η ψυχολογική δυσφορία και η απειλή της ασφάλειας

Η έκθεση του ατόμου σε πολιτική βία, η οποία οδηγεί σε ψυχολογική δυσφορία, επηρεάζει την πολιτική κοσμοθεωρία του ατόμου. Αυτό συμβαίνει όταν τα άτομα που εκτίθενται σε τραυματικά γεγονότα, τα οποία σχετίζονται με την τρομοκρατία, αισθάνονται απειλή και νιώθουν ευάλωτα. Αυτή η ψυχολογική δυσφορία με τη σειρά της επιδεινώνει το επίπεδο της αντιλαμβανόμενης απειλής και καταλήγει στον πολιτικό αποκλεισμό (Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit, & Hobfoll, 2009).

Έρευνες των ψυχολογικών επιπτώσεων τρομοκρατικών επιθέσεων στις Η.Π.Α, την Ισπανία και το Ισραήλ έδειξαν ότι η Διαταραχή Μετατραυματικού Στρες αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες εκφράσεις της ψυχικής δυσφορίας μετά από

τρομοκρατικές επιθέσεις (Bleich, Gelkopf & Solomon 2003. Galea et al., 2002. Miguel-Tobal et al.2006. Shalev & Freedman 2005. Silver et al., 2002, όπως αναφέρεται στο Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin 2009). Ενόψει των συνεχιζόμενων τρομοκρατικών επιθέσεων, η ψυχολογική δυσφορία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως καταλληλότερη μεταβλητή για να απεικονίσει το υποκειμενικό αίσθημα της ανασφάλειας.

Ο Magwasa (1999) διαπίστωσε πως άτομα που είχαν υποστεί τραύμα από εκπροσώπους της κυβέρνησης του άπαρτχαιντ (Νοτίου Αφρικής) αντιλαμβάνονταν τον κόσμο ως έναν επικίνδυνο τόπο. Οι Kutz & Dekel (2006) στο Ισραήλ, διαπίστωσαν πως τα άτομα που είχαν εκτεθεί σε πράξεις τρομοκρατίας (επίθεση πυραύλων από Ιρανούς) και πληρούσαν τα κριτήρια για την Αγχώδη Μετατραυματική Διαταραχή, εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα αντιλαμβανόμενης απειλής από τα άτομα που δεν είχαν εκτεθεί σε παρόμοιες εμπειρίες ή δεν πληρούσαν τα κριτήρια.

Επομένως, η ψυχολογική δυσφορία που προκύπτει από έκθεση σε περιστατικά τρομοκρατίας οδηγεί στην αύξηση της αντιλαμβανόμενης απειλής από μειονότητες, για τις οποίες υπάρχει η πεποίθηση πως συνδέονται με τους δράστες των τραυματικών γεγονότων (Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin 2008).

Απειλή της ασφάλειας

Η τρομοκρατική ενέργεια της 9^{ης} Σεπτεμβρίου στους δίδυμους πύργους της Αμερικής αποτελεί το ορόσημο για την αλλαγή του πολιτικού τοπίου με γνώμονα την ασφάλεια των πολιτών. Τα κράτη πλέον απειλούνται από ένα σύνολο απειλών, που περιλαμβάνουν τη διεθνή τρομοκρατία, τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, τις συγκρούσεις μεταξύ των κρατών και το διακρατικό, οργανωμένο έγκλημα. Σκοπός

των κυβερνήσεων πλέον είναι η ανάπτυξη μιας ανθεκτικής πολιτικής της ασφάλειας που έχει ως στόχο τόσο τον εντοπισμό και τον μετριασμό των απειλών, όσο και την μείωση της αντίληψης της απειλής που διακατέχει τον πληθυσμό της εκάστοτε χώρας (Stevens & Vaughan-Williams, 2016).

Καθώς τα ποσοστά της αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας αυξάνονται τόσο για τις κυβερνήσεις όσο και για τους πολίτες, φαίνονται να ευνοούνται οι επιθετικές στάσεις και οι στάσεις αποκλεισμού απέναντι στις μειονότητες αλλά και τις ομάδες διαφορετικής πολιτικής ιδεολογίας, ενώ παράλληλα οι πληθυσμοί επιδεικνύουν μεγαλύτερη προθυμία να στηρίξουν έναν επερχόμενο πόλεμο κατά των εξωτερικών πηγών της απειλής (Burke, Kosloff, & Landau, 2013). Υπάρχουν περιπτώσεις όπου απειλείται η δημοκρατία, καθώς ο πληθυσμός ο οποίος βιώνει την απειλή τείνει να γίνεται περισσότερο δεκτικός σε αντιλαϊκές και λαθραίες πολιτικές.

Η απειλή η οποία οδηγεί σε σωματική βλάβη διαπιστώθηκε πως προκαλεί την προσωπική αίσθηση της ευλωτότητας, η οποία με τη σειρά της τείνει να προωθεί την δράση που έχει ως στόχο τη μείωση του κινδύνου. Αυτή η ακολουθία βρέθηκε να ισχύει σε περιπτώσεις φυσικής καταστροφής, εγκλήματος και κυρίως τρομοκρατίας (Huddy et al. 2002).

Οι Huddy, Feldman, Capelos & Provost (2002) βρήκαν πως η απειλή της τρομοκρατίας ενεργοποιεί συμπεριφορές προστασίας τόσο σε ατομικό επίπεδο, όπως η ελαχιστοποίηση μετακινήσεων με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, όσο και σε εθνικό επίπεδο, όπως πολιτικές αυξημένης επιτήρησης που αποσκοπούν στη βελτίωση της ασφάλειας της χώρας.

Τα αποτελέσματα της έρευνας των Jonathan-Zamir & Weisburd (2013) δείχνουν ότι υπό καταστάσεις απειλής της ασφάλειας μιας δημοκρατικής κοινωνίας, η δράση της τοπικής αστυνομίας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της

απειλής, χωρίς ωστόσο να μειώνεται η ισχύς της διαδικαστικής δικαιοσύνης (procedural justice). Πιο συγκεκριμένα, στην πόλη Sderot του Ισραήλ, η οποία αντιμετώπιζε έντονα την απειλή της ασφάλειας, οι κάτοικοι ήταν πιο πρόθυμοι να υπακούσουν και να συνεργαστούν με την αστυνομία για την αντιμετώπιση των απειλών, σε αντίθεση με τους κατοίκους πόλεων, οι οποίες δεν αντιμετώπιζαν κάποιου τύπου απειλή. Ωστόσο, φάνηκε πως η επιθυμία για τη διαδικαστική δικαιοσύνη (δικαιοσύνη και διαφάνεια των διαδικασιών με τις οποίες λαμβάνονται οι αποφάσεις) παρέμεινε ως ένα σταθερό χαρακτηριστικό, ανεξάρτητα από την κατάσταση της ασφάλειας.

Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η έρευνα των Tyler, Schulhofer, & Huq (2010), όπου φάνηκε πως η διαδικαστική δικαιοσύνη είναι σημαντική υπό κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από το μέγεθος της τρομοκρατικής απειλής ή την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας. Συνεπώς, όταν η αστυνομική δράση φαίνεται να γίνεται με μη μόνιμους τρόπους, τότε μειώνεται και η αξιοπιστία του πληθυσμού απέναντι στην αστυνομία καθώς και η διάθεση συνεργασίας.

Προέλευση των αντιλήψεων της απειλής και εύρος απειλών

Ενώ μέχρι τον Ψυχρό Πόλεμο η κατανόηση της έννοιας της απειλής για την ασφάλεια αφορούσε αποκλειστικά την επιβίωση του κράτους υπό αυταρχικές συνθήκες (Waltz, 1979 όπως αναφέρεται στο Stevens & Vaughan-Williams, 2016), πλέον μελετώνται και περιβαλλοντικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές απειλές, που αφορούν τόσο το κράτος των πολιτών, όσο και το άτομο (Booth 1991 όπως αναφέρεται στο Stevens & Vaughan-Williams, 2016). Ωστόσο, παρατηρείται έλλειψη των εμπειρικών στοιχείων που αφορούν στη στάση του κοινού απέναντι στο

εύρος των απειλών για την ασφάλεια και έγκειται αβεβαιότητα σχετικά με τα αίτια της ατομικής αντίληψης των απειλών.

Πολλές έρευνες δίνουν έμφαση σε συγκεκριμένες απειλές όπως είναι η τρομοκρατία και το φαινόμενο της μετανάστευσης κι όχι στο εύρος των αντιλήψεων για την απειλή. Επίσης πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως η εθνική απειλή έχει μεγαλύτερη επιρροή στη διαμόρφωση των αντιλήψεων για τις συνέπειες της τρομοκρατίας, ενώ η προσωπική απειλή είναι πιο πιθανό να οδηγήσει στην αλλαγή της συμπεριφοράς που θα μετριάσει την ένταση της απειλής (Huddy, Feldman, Capelos, & Provost, 2002. Lavine, Sullivan, Borgida, & Thomsen, 1996).

Επιπτώσεις της απειλής

Η κοινή γνώμη για τη μετανάστευση επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την αντίληψη της απειλής της ασφάλειας, η οποία συνοδεύει τη γενική μισαλλοδοξία και την απόρριψη των μεταναστών. Η αίσθηση της απειλής προάγει τον εθνοκεντρισμό, την αλληλεγγύη της εσω-ομάδας και την ξενοφοβία (Huddy 2002. Levine & Campbell, 1973. Tajfel & Turner 1979). Όταν η μετανάστευση παρουσιάζεται ως απειλή για την εθνική ασφάλεια, τα άτομα υποστηρίζουν περιορισμούς στην μεταναστευτική πολιτική απ' ότι όταν παρουσιάζεται ως απειλή για την εθνική ταυτότητα (Lahav & Courtemanche, 2012).

Σύμφωνα με έρευνες για τις επιπτώσεις των απειλών της ασφάλειας που σχετίζονται με τη διεθνή τρομοκρατία, η κυρίαρχη ομάδα αποδεικνύεται να είναι λιγότερο ανεκτική στη διαφορετικότητα καθώς προτάσσει τα μέτρα προστασίας έναντι των πολιτικών ελευθεριών, εμφανίζει αντιπάθεια προς τους μετανάστες και ιδιαίτερα τους μουσουλμάνους, καθώς θεωρεί πως μεταβάλλουν την κοινωνική ταυτότητα της πλειοψηφίας. Ως αποτέλεσμα, τείνει να προτιμά ηγέτες με ιδιαίτερα

χαρακτηριστικά όπως η δύναμη και το χάρισμα (Merolla & Zechmeister, 2009). Επιπλέον, η αυξανόμενη αίσθηση της απειλής της ασφάλειας συνδέεται με την ανάδειξη της θνησιμότητας, την επιθετικότητα και τα στερεότυπα για την έξω-ομάδα.

Ένα άλλο παράδειγμα το οποίο εμπίπτει στον ορισμό της εθνικής απειλής για την ασφάλεια, είναι η περίπτωση του Καναδά, όπου τα τελευταία χρόνια έχουν καταγραφεί περιπτώσεις κατά τις οποίες μέλη εθνοτικών κοινοτήτων, που βρήκαν καταφύγιο στην χώρα, κατηγορήθηκαν για σχεδιασμό τρομοκρατικών επιθέσεων είτε στην χώρα προέλευσης για την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, είτε σε κάποια άλλη χώρα, είτε στον ίδιο τον Καναδά. Οι καταστάσεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την πρόταξη της εθνικής ασφάλειας έναντι των ατομικών δικαιωμάτων από την πλευρά της κοινωνίας υποδοχής (McDonald, 2008).

Πολιτικός αποκλεισμός

Στις περισσότερες κοινωνίες, ακόμα και στις δημοκρατικές, ο φανατισμός προς τις μειονοτικές ομάδες αποτελεί ένα διαδεδομένο κοινωνικό φαινόμενο (Allport, 1954 όπως αναφέρεται στο Canneti-Nisim & Halperin, 2008). Το πρόσφατο κύμα διεθνούς μετανάστευσης, κυρίως προς τις δυτικές κοινωνίες, έχει ενισχύσει τα αρνητικά συναισθήματα και ξενοφοβικές στάσεις κι έχει οδηγήσει στον κοινωνικό και πολιτικό αποκλεισμό διαφόρων εθνικών μειονοτήτων και μεταναστών (Raijman, Semyonov, & Schmidt 2003).

Επιπλέον, οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε διάφορες δημοκρατικές χώρες, και ιδιαίτερα όταν στοχεύουν σε άμαχους πληθυσμούς, είναι μια από τις σοβαρότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες ενισχύουν την αλληλεξάρτηση μεταξύ αντιλαμβανόμενων απειλών και μη-δημοκρατικών συμπεριφορών και πρακτικών ατόμων και ομάδων. Οι πιο άμεσες συνέπειες του

τρόμου είναι η απώλεια της ανθρώπινης ζωής και η δυσανάλογη αντίδραση που χαρακτηρίζεται από φοβικά συναισθήματα και τις συμπεριφορικές αντιδράσεις σε αυτόν τον φόβο (Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit, & Hobfoll, 2009). Ο έντονος φόβος μπορεί να προκαλέσει το μίσος για τα μέλη της εξω-ομάδας και τελικά τον αποκλεισμό και άλλες επιθετικές πολιτικές στάσεις (Jarymowicz & Bar-Tal 2006).

Παράλληλα με τις απώλειες και τον φόβο, η τρομοκρατία δημιουργεί πρόκληση για τον ιστό της δημοκρατίας. Σε πολλές περιπτώσεις δημιουργείται εσωτερική ένταση μεταξύ της ανάγκης να αισθάνεται ένα κράτος ασφαλές και της φιλοδοξίας να διατηρηθούν οι δημοκρατικές αξίες. Ειδικότερα, σε περιόδους τρομοκρατικών απειλών και σοβαρών απωλειών, όταν η άμεση αντιπαράθεση με τους τρομοκράτες είτε είναι αδύνατη είτε δεν εγγυάται τη δημόσια ασφάλεια, συχνά, η οργή καταλήγει να προσανατολίζεται προς τις μειονοτικές ομάδες και τα μέλη αυτών. Αυτή η οργή, συχνά μεταφράζεται ως υποστήριξη αντιδημοκρατικών πρακτικών. Ως εκ τούτου μια από τις βασικές ψυχοκοινωνικές συνέπειες της τρομοκρατίας είναι η ανάπτυξη εχθρικών συναισθημάτων, στάσεων και συμπεριφορών προς τις μειονοτικές ομάδες (Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit, & Hobfoll, 2009). Η κατάσταση αυτή μπορεί να επιδεινωθεί όταν υπάρχει η πεποίθηση πως οι μειονοτικές ομάδες συνδέονται με τους δράστες της τρομοκρατίας (Bar-Tal & Labin 2001. Skitka, Bauman, & Mullen 2004).

Ο πολιτικός αποκλεισμός των εθνικών μειονοτήτων είναι από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα των μη-δημοκρατικών πρακτικών. Ο εθνικός αποκλεισμός στην ευρύτερη ερμηνεία του αντικατοπτρίζει μια ποικιλία κοινωνικών φαινομένων, κι όλα δείχνουν πως η πλειοψηφία σε μια κοινωνία επιθυμεί να αποκλείσει τις μειονότητες (Coenders & Scheepers 2003). Ο Coenders (2001) διακρίνει διάφορους τύπους εθνοτικού αποκλεισμού, όπως ο αποκλεισμός προς

διαφορετικές ομάδες στόχους, αποκλεισμός μεταναστών και αποκλεισμός των πολιτικών προσφύγων.

Τα αυξημένα επίπεδα των αρνητικών στάσεων και στάσεων πολιτικού αποκλεισμού απέναντι στις μειονοτικές ομάδες, επιστήνουν την προσοχή κοινωνικών επιστημόνων, οι οποίοι επιδιώκουν να αναπτύξουν μια βαθύτερη κατανόηση των κύριων καθοριστικών παραγόντων καθώς και τις επιπτώσεις του φαινομένου στην πολιτική συμπεριφορά (Canetti-Nisim & Halperin, 2008). Ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας υποδεικνύει πως η αντιλαμβανόμενη απειλή οδηγεί σε περισσότερες συμπεριφορές αποκλεισμού (Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin 2008. Shamir & Sagiv-Schifter, 2006) κι ότι αυτές οι στάσεις είναι περισσότερο κυρίαρχες όταν μεσολαβούν τρομοκρατικές επιθέσεις (Huddy et al., 2002). Ωστόσο, ο βαθμός έκθεσης ενός ατόμου σε τρομοκρατικές ενέργειες αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα που διαμορφώνει την αντίληψή τους για την απειλή και οδηγεί σε επακόλουθες συμπεριφορές αποκλεισμού (Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit, & Hobfoll, 2009).

Η αντιλαμβανόμενη απειλή εκφράζει τη γνωστική αξιολόγηση του ατόμου σχετικά με τον τρόπο, με τον οποίο τα μέλη της έξω-ομάδας παρεμβαίνουν στην επίτευξη του ατομικού στόχου ή του στόχου της εσω-ομάδας (π.χ. ασφάλεια, οικονομική ευημερία, Positive identity). Έρευνες του κλάδου της Κοινωνικής Ψυχολογίας κατέδειξαν ότι τα άτομα και οι ομάδες που απειλούνται, συνήθως, αντιμετωπίζουν την απειλή υιοθετώντας εχθρικές συμπεριφορές εναντίον της έξω-ομάδας, σε προσπάθεια να μειώσουν την επίδρασή της, και υποστηρίζουν συμπεριφορές που ενδεχομένως να βλάψουν τα μέλη της έξω-ομάδας με ποικίλους τρόπους (Duckitt & Fisher 2003. Maddux et al. 2008. Morrison & Ybarra 2008. Stephan & Stephan 2000). Στον χώρο της πολιτικής, παρόμοιες ατομικές στάσεις

μπορούν να οδηγήσουν στην έναρξη συλλογικών πολιτικών αποκλεισμού, ιδιαίτερα σε δημοκρατικά συστήματα, όπου οι πολίτες, ως έναν βαθμό, μπορούν να επηρεάσουν τη δημόσια πολιτική.

Στην έρευνα του Chemtob και των συναδέλφων του (1997), μελετήθηκαν οι ψυχολογικές αντιδράσεις βετεράνων στρατιωτικών. Τα άτομα που είχαν εκτεθεί σε έντονα τρομακτικές εμπειρίες εμφάνισαν έντονες μορφές αρνητικών συναισθημάτων προς άλλα άτομα. Το σύνδρομο αυτό ονομάστηκε «the ball of range». Ομοίως, σε μια άλλη έρευνα που έλαβε χώρα στο Ισραήλ και αφορούσε μη-μάχιμο στρατιωτικό πληθυσμό, βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ της έκθεσης σε πράξεις τρομοκρατίας και των στάσεων αποκλεισμού μειονοτήτων (Hobfoll, Canetti-Nisim, & Johnson 2006). Και οι δύο έρευνες φανερώνουν πως η ψυχολογική δυσφορία που προκύπτει από την έκθεση σε πράξεις τρομοκρατίας, είναι εκείνη που εντείνει την οργή, κι όχι η έκθεση αυτή καθαυτή.

Στο πλαίσιο της θεωρίας «Διατήρησης Πόρων» (“Conservation of Resources” -COR) και σύμφωνα με τους Hobfoll, Canetti-Nisim & Johnson (2006), οι συμπεριφορές πολιτικού αποκλεισμού θεωρούνται ως ένας ψυχολογικός μηχανισμός στρατηγικών αντιμετώπισης. Το άτομο προκειμένου να περιορίσει την ψυχική δυσφορία, πολλές φορές χρησιμοποιεί αντιπαραγωγικές στρατηγικές. Εκείνοι που στερούνται προσωπικούς και κοινωνικούς πόρους, είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσουν αντιπαραγωγικές και επιβλαβείς στρατηγικές αντιμετώπισης, όπως εχθρότητα προς την έξω-ομάδα (Hobfoll, Canetti-Nisim, & Johnson, 2006). Τα ευρήματα των Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit & Hobfoll (2009) δείχνουν ότι η ψυχολογική δυσφορία και η αντιλαμβανόμενη απειλή διαμεσολαβούν στη σχέση μεταξύ της έκθεσης σε περιστατικά βίας και του αποκλεισμού.

Οι στάσεις πολιτικού αποκλεισμού αντικατοπτρίζουν την επιθυμία της πλειοψηφίας σε μια κοινωνία, να αποκλείσει τις μειονότητες, χρησιμοποιώντας ως μέσα διάφορους κοινωνικούς και πολιτικούς μηχανισμούς (Coenders & Scheepers 2003). Πολλές κοινωνιολογικές και πολιτικές μελέτες έχουν τονίσει το ρόλο που διαδραματίζουν η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση (Coenders & Scheepers, 2003), η δεξιά πολιτική ιδεολογία (Shamir & Sagiv-Schifter, 2006) και ο υψηλός βαθμός θρησκευτικότητας (Canetti-Nisim, 2004) στη διαμόρφωση των στάσεων πολιτικού αποκλεισμού. Στη μελέτη των Halperin, Canetti, Hobfoll & Johnson, (2009) βρέθηκε πως η δεξιά πολιτική ιδεολογία, οι αυταρχικές στάσεις, η ύπαρξη νέων μεταναστών και η απώλεια ψυχολογικών πόρων, προέβλεπαν τις στάσεις πολιτικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με την έρευνα των Canetti-Nisim & Halperin (2008) ο πολιτικός προσανατολισμός και η θρησκευτικότητα έχουν τον ισχυρότερο αντίκτυπο (οι δεξιοί και οι θρησκευόμενοι τείνουν προς τον αποκλεισμό), ενώ στην πρόβλεψη των στάσεων πολιτικού αποκλεισμού απέναντι στις εθνικές μειονότητες, η εκπαίδευση και το εισόδημα δεν έχουν σημαντικό αντίκτυπο.

Η γενική βιβλιογραφία για τις αντιμεταναστευτικές συμπεριφορές δείχνει ότι η τρομοκρατία που συνδέεται με απειλές για την ασφάλεια (Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit, & Hobfoll, 2009), η οποία οδηγεί τόσο σε ατομικό όσο και συλλογικό φόβο, αλλά και στην εκδήλωση μετατραυματικής αγχώδους διαταραχής, είναι πιθανόν να δημιουργήσει συμπεριφορές πολιτικού αποκλεισμού, όπως η απαίτηση επιβολής των συνόρων και αυστηρότερα κριτήρια για την χορήγηση ασύλου ή ιθαγένειας.

Στόχοι της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης εμπειρικής μελέτης που διερευνά τη σύνδεση μεταβλητών της προσωπικότητας, των εθνικών στάσεων

απέναντι σε διαφορετικές εθνοπολιτισμικές ομάδες και των πολιτικών πεποιθήσεων και η οποία διεξάγεται σε διμερές επίπεδο μεταξύ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Institute for Migration and Ethnic Studies της Κροατίας. Η εν λόγω έρευνα έχει ως στόχο να εξετάσει τις στάσεις των Ελλήνων φοιτητών παιδαγωγικών σχολών και των Ελλήνων εν ενεργεία εκπαιδευτικών σχετικά με τις σύγχρονες ροές Σύριων, Αφγανών, Ιρακινών μεταναστών/ προσφύγων σε σχέση με την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων

Αρχικά, διερευνάται το ερώτημα εάν υπάρχει συσχέτιση της αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας με τις στάσεις απέναντι στους μετανάστες από Συρία/ Ιράκ/ Αφγανιστάν. Στη συνέχεια, μελετάται εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων και των στάσεων απέναντι στους μετανάστες και πρόσφυγες και ποια η συσχέτιση μεταξύ της αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων.

Επιπλέον, γίνεται σύγκριση μεταξύ των φοιτητών και των εκπαιδευτικών ως προς τις Στάσεις απέναντι στους μετανάστες και ως προς τα επίπεδα αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και πολιτικού αποκλεισμού εθνικών μειονοτήτων.

Επιπλέον, διερευνάται η συναφειακή σχέση μεταξύ της θρησκευτικότητας και των στάσεων απέναντι στους μετανάστες και πρόσφυγες, της αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων. Η μεταβλητή της θρησκευτικότητας μελετάται μέσα από δύο ερωτήματα, με το πρώτο να αφορά στη σχέση που έχουν οι συμμετέχοντες με την

θρησκεία και το δεύτερο να σχετίζεται με τη συχνότητα με την οποία επισκέπτεται ο καθένας θρησκευτικούς θεσμούς όπως π.χ. την εκκλησία.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην παρούσα έρευνα το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε αποτελούνταν από Έλληνες φοιτητές πανεπιστημιακών παιδαγωγικών σχολών της Αττικής και από Έλληνες εν ενεργεία εκπαιδευτικούς της δημόσιας πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές φοιτούσαν σε παιδαγωγικές σχολές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στα τμήματα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Φιλολογίας, Θεατρικών και Μουσικών σπουδών, Ιστορικό-Αρχαιολογικό, Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης και Παιδαγωγικό Προσχολικής Εκπαίδευσης. Το δείγμα των εκπαιδευτικών που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια προήλθε από 17 σχολεία της Αττικής και πιο συγκεκριμένα από τις περιοχές του κέντρου της Αθήνας, τη Νέα Φιλαδέλφεια, το Αιγάλεω, τους Αμπελόκηπους, το Περιστέρι, τον Γέρακα, τη Νέα Σμύρνη, την Ηλιούπολη, την Κυψέλη, το Νέο Φάληρο, το Παλαιό Φάληρο και τον Πειραιά.

Το σύνολο, λοιπόν, του δείγματος αποτελούνταν από 172 συμμετέχοντες από τους οποίους οι 92 (53,5%) ήταν οι φοιτητές και οι 80 (46,5%) εκπαιδευτικοί.

Σχετικά με τους εκπαιδευτικούς, οι 61 συμμετέχοντες εργαζόντουσαν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και οι υπόλοιποι 19 στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

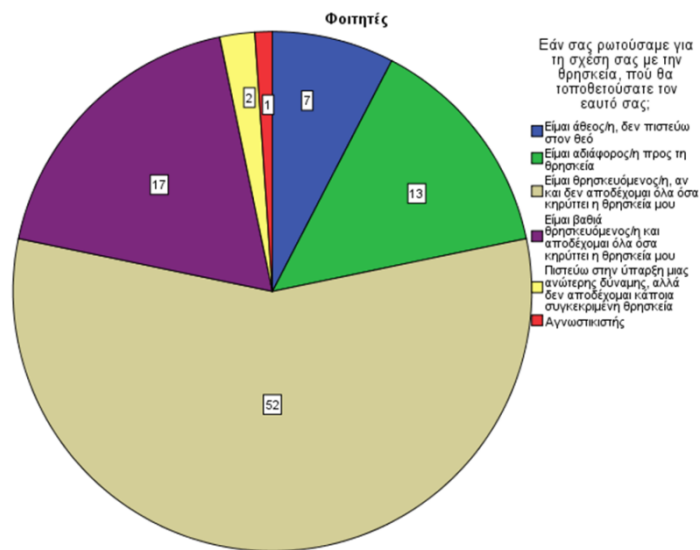
Σχετικά με την κατανομή του φύλου του δείγματος φάνηκε ότι από τους 172 συμμετέχοντες οι 133 (77,3%) ήταν γυναίκες και οι 39 (22,7%) ήταν άντρες. Πιο συγκεκριμένα, από το δείγμα των 92 φοιτητών οι 73 (79,3%) ήταν γυναίκες και οι 19 (20,7%) ήταν άντρες και από το δείγμα των εκπαιδευτικών οι 60 (75%) ήταν γυναίκες

και οι 20 (25%) ήταν άντρες. Όσον αφορά την ηλικία των συμμετεχόντων, στο σύνολό τους η ηλικία κυμαινόταν από τα 18-60 έτη με μέσο όρο ηλικίας τα 30,56 έτη (T.A=12,815). Ειδικότερα, ο μέσος όρος ηλικίας των συμμετεχόντων των φοιτητών ήταν τα 20,35 έτη (T.A= 1,67) και ο μέσος όρος ηλικίας των εκπαιδευτικών ήταν τα 42,46 έτη (T.A=9,51).

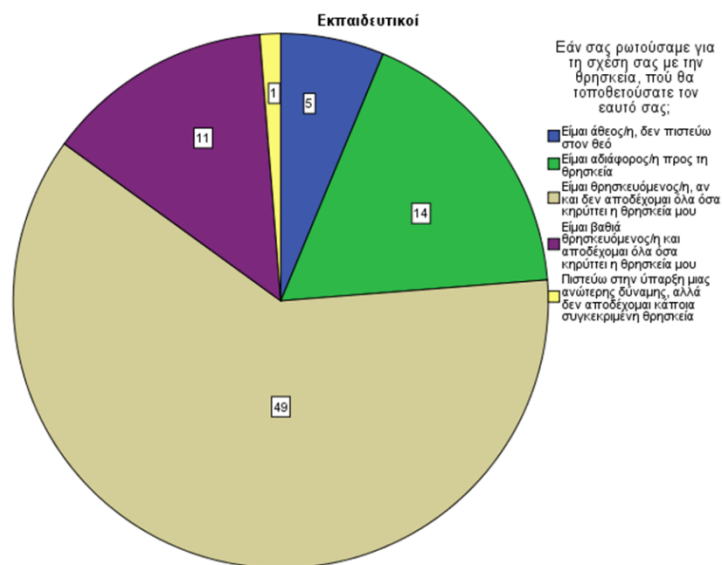
Στο ερώτημα για το οικογενειακό εισόδημα των συμμετεχόντων, από το σύνολο των απαντήσεων των συμμετεχόντων, διαπιστώθηκε ότι 23 (13,4%) από τους συμμετέχοντες δήλωσαν ότι είχαν χαμηλότερο οικογενειακό εισόδημα από την πλειοψηφία, οι 135 (78,5%) είχαν ούτε χαμηλότερο ούτε υψηλότερο από την πλειοψηφία οικογενειακό εισόδημα και 14 (8,1%) είχαν υψηλότερο από την πλειοψηφία οικογενειακό εισόδημα.

Αναφορικά με την θρησκεία, στο πρώτο ερώτημα που αφορά το βαθμό θρησκευτικότητας που διακρίνει και χαρακτηρίζει τον κάθε συμμετέχοντα φάνηκε ότι 12 (7%) από το σύνολο των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι είναι άθεοι, 27 (15,7%) ότι είναι αδιάφοροι ως προς την θρησκεία, 101 (58,7%) ότι είναι θρησκευόμενοι χωρίς να αποδέχονται τα πάντα που διδάσκει η θρησκεία, 28 (16,3%) δήλωσαν ότι είναι βαθιά θρησκευόμενοι και ότι αποδέχονται πλήρως τη θρησκεία κι όσα κηρύττει, 3 (1,7%) ότι πιστεύουν σε μια ανώτερη ύπαρξη χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι αποδέχονται κάποια συγκεκριμένη θρησκεία και ένας από τους συμμετέχοντες (0,6%) δήλωσε ότι είναι αγνωστικιστής (βλ. Σχήμα 1 και σχήμα 2).

Σχήμα 1

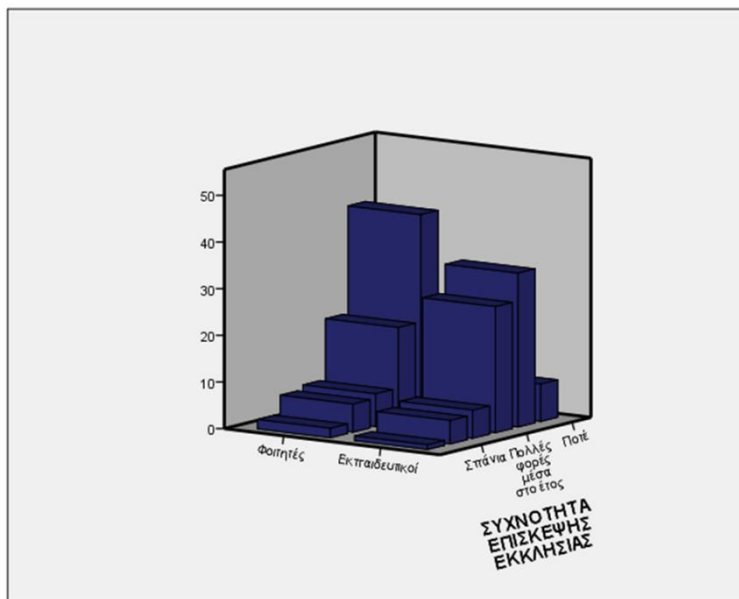


Σχήμα 2

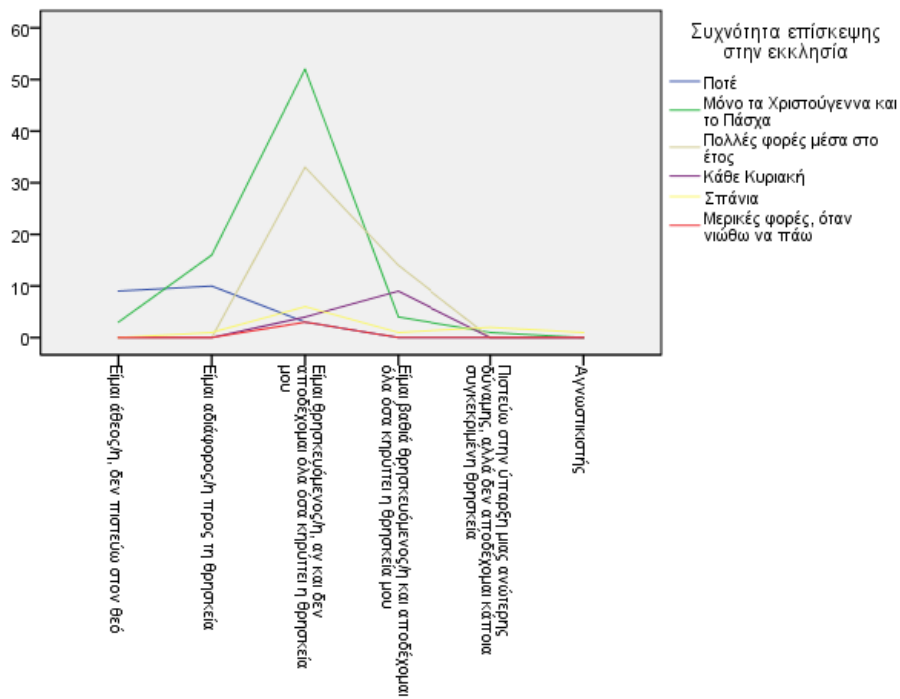


Στο δεύτερο ερώτημα σχετικά με την θρησκεία, που αφορά στην συχνότητα με την οποία επισκέπτονται οι συμμετέχοντες την εκκλησία, από το σύνολο των απαντήσεων οι 22 (12,8%) συμμετέχοντες απάντησαν ποτέ, οι 76 (44,2%) μόνο Χριστούγεννα και Πάσχα, οι 47 (27,3%) πολλές φορές μέσα στο χρόνο, οι 13 (7,6%) κάθε Κυριακή, οι 11 (6,4%) σπάνια και 3 (1,7%) συμμετέχοντες απάντησαν όταν αισθανθούν ότι θέλουν να πάνε.

Σχήμα 3



Σχήμα 4



Μέσα συλλογής δεδομένων

Η παρούσα έρευνα αποτελεί συμπληρωματικό κομμάτι μια ευρύτερης έρευνας που διεξάγεται σε διμερές επίπεδο μεταξύ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Ινστιτούτου Μεταναστευτικών και Εθνικών Μελετών της Κροατίας. Σκοπός της ευρύτερης έρευνας αποτελεί η μελέτη της σχέσης μεταξύ της προσωπικότητας, των εθνικών στάσεων και των πολιτικών πεποιθήσεων. Για το λόγο αυτό έχει κατασκευαστεί ένα ερωτηματολόγιο προσωπικότητας και στάσεων από τους Neumann και Štram (“Personality, Ethnic Attitudes, and Political Orientations”), (in press). Το ερωτηματολόγιο συντίθεται από 23 μεταβλητές από τις οποίες οι πρώτες 7 αφορούν δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων. Στην συνέχεια οι επόμενες 6 μεταβλητές αντιστοιχούν σε μεταβλητές της προσωπικότητας, όπως ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, κατάθλιψη, άγχος, δεξιός αυταρχισμός και προσανατολισμός της κοινωνικής κυριαρχίας. Επίσης, 7 μεταβλητές αναφέρονται σε εθνικές και εθνοτικές στάσεις, όπως ο εθνοκεντρισμός, η υποστήριξη των δικαιωμάτων των εθνικών μειονοτήτων, η αντιλαμβανόμενη απειλή για τους μετανάστες, ο πολιτικός αποκλεισμός των εθνικών μειονοτήτων και στάσεις σχετικά με τους πρόσφυγες/μετανάστες από τη Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν και οι υπόλοιπες 3 μεταβλητές αφορούν τον πολιτικό προσανατολισμό, όπως για παράδειγμα το πολιτικό σύνδρομο ολοκληρωτισμού, την ανομία και τον πολιτικό κυνισμό.

Στην παρούσα έρευνα κατά την διαδικασία συλλογής των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο «Προσωπικότητας και Στάσεων» των Neumann και Štram, (in press) για την μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών στάσεων.

Από τις 23 μεταβλητές που αναφέρθηκαν παραπάνω, για την εξυπηρέτηση των σκοπών της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα από τις μεταβλητές που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και οι τρεις κλίμακες του ερωτηματολογίου: κλίμακα «Στάσεις προς πρόσφυγες και μετανάστες από Συρία/Ιράκ/Αφγανιστάν» (ερωτήσεις 13.1 -13.29), κλίμακα «Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας» (ερωτήσεις 9.1- 9,5), κλίμακα «Πολιτικός αποκλεισμός εθνικών μειονοτήτων» (ερωτήσεις 10.1-10.5).

Κλίμακα Στάσεων προς πρόσφυγες και μετανάστες από τη Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν (Sternberg & Sternberg, 2008)

Η κλίμακα περιλαμβάνει 29 ερωτήσεις και έχει κατασκευαστεί με βάση την τριγωνική θεωρία του μίσους, όπου συντίθεται από τρεις διαστάσεις, την άρνηση της εγγύτητας, την εμπάθεια και την δέσμευση εναντίον (Sternberg & Sternberg, 2008). Για την συμπλήρωση της βαθμολογίας χρησιμοποιείται μια πενταβάθμια κλίμακα Likert που κυμαίνεται από το 1=διαφωνώ απολύτως μέχρι το 5=συμφωνώ απολύτως. Για τον υπολογισμό «εσωτερικής συνέπειας» της κλίμακας χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach alpha. Ο δείκτης αξιοπιστίας της κλίμακας είναι Cronbach alpha= **0,98**.

Όπως προαναφέρθηκε η κλίμακα των στάσεων περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις, την άρνηση εγγύτητας, την εμπάθεια και την δέσμευση εναντίον. Στην πρώτη διάσταση «άρνηση εγγύτητας» περιλαμβάνονται 10 ερωτήματα (13.1, 13.4, 13.7, 13.10, 13.13, 13.16, 13.19. 13.22, 11.25. 13.28) τα οποία αφορούν στάσεις ατόμων τα οποία προτιμούν να μην έρχονται κοντά με μετανάστες και πρόσφυγες αποφεύγοντας την οποιαδήποτε επαφή μαζί τους. Η διάσταση αυτή, για το δείγμα της παρούσας έρευνας, έχει δείκτη αξιοπιστίας Cronbach alpha =0,94. Στην δεύτερη διάσταση «εμπάθεια» αντιστοιχούν 9 ερωτήματα (13.2, 13.5, 13.8, 13.11, 13.14,

13.17, 13.20, 13.23, 11.26) τα οποία αναφέρονται στο αίσθημα φόβου, απειλής και άγχους που νιώθουν οι γηγενείς πολίτες σχετικά με τους πρόσφυγες και μετανάστες που έρχονται στην χώρα τους. Ο δείκτης αξιοπιστίας της διάστασης «εμπάθεια», για το δείγμα της παρούσας έρευνας, είναι Cronbach alpha = 0,93. Στην τρίτη διάσταση «δέσμευση» αντιστοιχούν 10 ερωτήματα (13.3, 13.6, 13.9, 13.12, 13.15, 13.18, 13.21, 13.24, 11.27, 13.29) τα οποία σχετίζονται με την επιθυμία, τους σκοπούς και την διάθεση των πολιτών των χωρών υποδοχής να συμμετάσχουν σε δράσεις και οργανώσεις εναντίον των μεταναστών και προσφύγων. Ο δείκτης αξιοπιστίας για την διάσταση αυτή των στάσεων, για το δείγμα της παρούσας έρευνας, είναι Cronbach alpha = 0,94.

Κλίμακα Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας (Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin, 2008)

Η παρούσα κλίμακα συντίθεται από 5 ερωτήματα (9.1, 9.2, 9.3, 9.4, 9.5) και αφορά τη διαμόρφωση των αντιλήψεων απειλής που βιώνουν και αντιλαμβάνονται οι πολίτες των χωρών υποδοχής σχετικά με τους μετανάστες. Σύμφωνα με τους Stephan & Stephan (2000) προτείνεται ότι, η απειλή διακρίνεται σε ρεαλιστική, συμβολική, άγχος και αρνητικά στερεότυπα. Στην κλίμακα χρησιμοποιείται πενταβάθμια κλίμακα Likert, η οποία κυμαίνεται από το 1=διαφωνώ απολύτως μέχρι το 5=συμφωνώ απολύτως. Ο δείκτης αξιοπιστίας της κλίμακας, για το δείγμα της παρούσας έρευνας, είναι Cronbach alpha= 0,84

Κλίμακα Πολιτικός αποκλεισμός εθνικών μειονοτήτων (Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin, 2008)

Η κλίμακα αυτή περιλαμβάνει 5 ερωτήματα (10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.5) και επίσης χρησιμοποιείται πενταβάθμια κλίμακα Likert που κυμαίνεται από το 1=διαφωνώ απολύτως μέχρι το 5=συμφωνώ απολύτως.

Η κλίμακα «Πολιτικός αποκλεισμός εθνικών μειονοτήτων» αφορά την μελέτη της διάθεσης ενός ατόμου σχετικά με τον αποκλεισμό ενός ατόμου ή μιας ομάδας από τη συμμετοχή σε πολιτικές διαδικασίες. Ο πολιτικός Αποκλεισμός, μπορεί να προκύπτει είτε με την επιβολή του νόμου ή μπορεί να προέρχεται από θέματα διακρίσεων. Ο δείκτης αξιοπιστίας της κλίμακας, για το δείγμα της παρούσας έρευνας, είναι Cronbach alpha= 0,77

Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Κατά την διαδικασία συλλογής δεδομένων, σε πρώτο στάδιο πραγματοποιήθηκε γλωσσική και εννοιολογική αντιστοιχία του ερωτηματολογίου από την αγγλική στην ελληνική γλώσσα με την μέθοδο της διπλής μετάφρασης. Όσον, αφορά τη συλλογική του δείγματος της έρευνας, η μέθοδος συλλογής των δεδομένων ήταν αυτή της συμπτωματικής δειγματοληψίας. Ειδικότερα, το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε άτομα του γενικού πληθυσμού και σχετικά με την ιδιότητα του δείγματος σε φοιτητές και εκπαιδευτικούς. Βασικός όρος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αποτελούσε το γεγονός ότι οι φοιτητές θα έπρεπε να φοιτούσαν σε παιδαγωγικές σχολές τις Αττικής και οι εκπαιδευτικοί να είναι εν ενεργεία και σε δημόσια σχολεία.

Το δείγμα των φοιτητών συλλέχθηκε με την βοήθεια κάποιων καθηγητών, οι οποίοι παραχώρησαν κάποια λεπτά από τον συνολικό χρόνο του μαθήματός τους ώστε οι φοιτητές να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια. Επιπλέον, συμπληρωμένα ερωτηματολόγια από φοιτητές συλλέχθηκαν συμπτωματικά και σε άλλους χώρους εντός της σχολής. Το δείγμα των εκπαιδευτικών συλλέχθηκε από εν ενεργεία εκπαιδευτικούς που είχαν προσληφθεί στον δημόσιο τομέα. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε στο διάστημα μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαΐου του

2017. Κατά την διαδικασία συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, πριν οι συμμετέχοντες αρχίσουν να συμπληρώνουν τα ερωτηματολόγια, γινόταν προφορική ενημέρωση για τους σκοπούς της έρευνας και τα ζητήματα δεοντολογίας περί ανωνυμίας των ερωτηματολογίων, ενώ παράλληλα υπήρχε στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου ένα έντυπο συγκατάθεσης. Η συμμετοχή στην έρευνα γινόταν εθελοντικά, χωρίς να υπάρχει για κίνητρο κάποιο χρηματικό ποσό κι επίσης, οι συμμετέχοντες είχαν την δυνατότητα να απευθυνθούν στην ερευνήτρια για τυχόν απορίες και αν επιθυμούσαν να ενημερωθούν για τα αποτελέσματα της έρευνας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των συμμετεχόντων αναφορικά με τα ερωτήματα της κλίμακας Στάσεις προς τους μετανάστες

Μελετήθηκε η συχνότητα στην κλίμακα των στάσεων των συμμετεχόντων απέναντι στους σύριους, Ιρακινούς και Αφγανούς πρόσφυγες και μετανάστες (βλ. Παράρτημα), με βάση την πεντάβαθμη κλίμακα μέτρησης *Likert* (διαφωνώ απολύτως έως συμφωνώ απολύτως) και όπου διαπιστώθηκε πως οι συμμετέχοντες παρουσιάζουν θετικές στάσεις (Πίνακας1, Παράρτημα πινάκων).

Αναφορικά με την διάσταση Άρνηση της εγγύτητας, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων φαίνεται να διαφωνεί, όπως για παράδειγμα στην πρόταση «Δεν συμπαθώ καθόλου τους συγκεκριμένους πρόσφυγες και μετανάστες». Αθροιστικά, το 85,5% των συμμετεχόντων διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα, ενώ μόλις το 4,1% συμφωνεί, με το υπόλοιπο 10,5% να δηλώνει πως ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, ενώ δεν υπήρξε ούτε ένας συμμετέχοντας που να συμφωνεί απόλυτα.

Όσον αφορά τη διάσταση Εμπάθεια, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων φαίνεται να διαφωνεί σε προτάσεις όπως «Όταν αναλογίζομαι τους συγκεκριμένους πρόσφυγες και μετανάστες θυμώνω πολύ». Αθροιστικά, το 89% των συμμετεχόντων διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα, ενώ το ποσοστό των συμμετεχόντων που συμφωνεί ή συμφωνεί απολύτως αγγίζει μόλις το 2,9% του συνολικού δείγματος, με το 8,1% να δηλώνει πως ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

Τέλος, αναφορικά με τη διάσταση Δέσμευση η πλειοψηφία των συμμετεχόντων φαίνεται να διαφωνεί σε προτάσεις όπως «Θα συμμετείχα σε ένα κίνημα με στόχο τον αγώνα εναντίον των συγκεκριμένων προσφύγων και μεταναστών». Αθροιστικά, το 94,2% του συνολικού δείγματος διαφωνεί ή διαφωνεί

απόλυτα ενώ το ποσοστό που συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα αγγίζει μόλις το 1,2%. Το υπόλοιπο 4,7% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των συμμετεχόντων αναφορικά με τα ερωτήματα της κλίμακας της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας

Αναφορικά με την κλίμακα της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας (βλ. Παράρτημα), διαπιστώθηκε πως η πλειοψηφία των ατόμων στις περισσότερες προτάσεις τείνει να συμφωνεί (Πίνακας 2, Παράρτημα πινάκων). Για παράδειγμα, στην πρόταση «Σε κατάσταση πολέμου, θεωρώ ότι υπάρχουν ομάδες εθνικών μειονοτήτων που θα υποστήριζαν τους εχθρούς της χώρας μου» το 47,1% συμφωνεί, το 33,7% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, το 11,6% διαφωνεί, το 4,7% διαφωνεί απολύτως, ενώ το υπόλοιπο 2,9% συμφωνεί απολύτως.

Τα ποσοστά διαφοροποιούνται ελαφρώς στην πρόταση 9.5 «Υπάρχουν ομάδες εθνικών μειονοτήτων που προσπαθούν να αποσταθεροποιήσουν πολιτικά τη χώρα» όπου εδώ το μεγαλύτερο ποσοστό (37,2%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, το 26,2% διαφωνεί, το 21,5% συμφωνεί, το 9,9% διαφωνεί απολύτως και το υπόλοιπο 5,2% συμφωνεί απολύτως.

Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των συμμετεχόντων αναφορικά με τα ερωτήματα της κλίμακας του Πολιτικού αποκλεισμού απέναντι στα μέλη εθνικών μειονοτήτων

Αναφορικά με την κλίμακα του Πολιτικού αποκλεισμού απέναντι στις εθνικές μειονότητες (Πίνακας 3, Παράρτημα πινάκων), δεν είναι ξεκάθαρη η στάση των συμμετεχόντων. Για παράδειγμα στην πρόταση 10.1 «Τα μέλη των εθνικών μειονοτικών ομάδων που δεν συμμορφώνονται με τους νόμους θα πρέπει να

στερούνται την ελληνική ιθαγένεια» το μεγαλύτερο ποσοστό (36%) των συμμετεχόντων τείνει να συμφωνεί, το 22,7% συμφωνεί απολύτως, το 16,9% διαφωνεί, το 15,7% διαφωνεί απολύτως, ενώ το υπόλοιπο 8,7% διαφωνεί απολύτως. Αντίστροφα ποσοστά εμφανίζονται στην πρόταση 10.2 «Θα πρέπει να απαγορεύεται στα μέλη των εθνικών μειονοτικών ομάδων στη χώρα μας να εμφανίζονται στην τηλεόραση ή να βγάζουν λόγους», όπου το μεγαλύτερο ποσοστό (47,1%) των συμμετεχόντων διαφωνεί, το 34,3% διαφωνεί απολύτως, το 14,5% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, το 2,9% συμφωνεί και το 1,2% συμφωνεί απολύτως.

Δείκτες κεντρικής τάσης και διασποράς

Για την περιγραφή του συνολικού δείγματος χρησιμοποιήθηκαν επιπλέον οι δείκτες Μέσος όρος (*M*) και Τυπική απόκλιση (*SD*).

Πίνακας 4

Μέσος όρος (*M.O.*) και τυπική απόκλιση (*SD*) για τις απαντήσεις στην κλίμακα στάσεων και στις επιμέρους τρεις υποκλίμακες, στην κλίμακα αντιλαμβανόμενης απειλής και στην κλίμακα πολιτικού αποκλεισμού

	N	Προτάσεις	<i>M</i>	<i>SD</i>
Διαστάσεις στάσεων				
Άρνηση εγγύτητας	172	10	1,79	0,70
Εμπάθεια	172	9	1,89	0,76
Δέσμευση	172	10	1,77	0,72
Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας	172	5	3.06	0,84
Πολιτικός αποκλεισμός	172	5	2,69	0,76

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 4) περιγράφονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις για τις διαστάσεις της μεταβλητής των στάσεων απέναντι στους Σύριους, Ιρακινούς και Αφγανούς πρόσφυγες και μετανάστες, τη μεταβλητή της αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας κι εκείνης του πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων. Αναφορικά με Άρνηση της εγγύτητας, δηλαδή το κατά πόσο τα άτομα αποφεύγουν την επαφή με τους πρόσφυγες και μετανάστες, οι συμμετέχοντες τείνουν να διαφωνούν σε προτάσεις όπως «Νιώθω ότι οι συγκεκριμένοι πρόσφυγες και μετανάστες δεν είναι άξιοι εμπιστοσύνης» ($M=1,79$, $SD=0,70$). Σχετικά με την διάσταση της Εμπάθειας, δηλαδή το κατά πόσο τα άτομα νιώθουν θυμό, άγχος ή, απειλή από την παρουσία των προσφύγων και των μεταναστών, τείνουν να διαφωνούν σε προτάσεις όπως «Η σκέψη των συγκεκριμένων προσφύγων και μεταναστών με κάνει να νιώθω ανασφαλής» ($M=1,89$, $SD=0,76$). Στην διάσταση της Δέσμευσης, δηλαδή το κατά πόσο τα άτομα θα συμμετείχαν σε δράσεις και κινήματα εναντίον των προσφύγων και μεταναστών, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι διαφωνούν με προτάσεις όπως «Δεν πρέπει ποτέ να παραιτούμαστε από τον αγώνα μας ενάντια σε ανθρώπους σαν αυτούς τους συγκεκριμένους πρόσφυγες και μετανάστες» ($M=1,77$, $SD=0,72$). Διαπιστώνεται, δηλαδή, από τις παραπάνω τρεις διαστάσεις, πως το σύνολο των συμμετεχόντων έδωσε απαντήσεις που αντιστοιχούν σε μια θετική στάση απέναντι στους πρόσφυγες και μετανάστες.

Στη μεταβλητή Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας από το σύνολο των απαντήσεων που δόθηκαν διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες διακατέχονται από μέτρια επίπεδα αντιλαμβανόμενης απειλής ($M=3,06$, $SD=0,84$), καθώς σε προτάσεις όπως «Υπάρχουν ομάδες εθνικών μειονοτήτων που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια

της χώρας μου» απάντησαν ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ. Το ίδιο ισχύει και για τη μεταβλητή του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων ($M=2,69$, $SD=0,76$).

Συνάφειες

Ενδο-συνάφειες των διαστάσεων των τριών διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες/πρόσφυγες στο δείγμα των φοιτητών

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 5, ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r και στις τρεις διαστάσεις είναι πολύ υψηλός, καθώς το μέγεθος των δεικτών κυμάνθηκε από 0,908 (Εμπάθεια X Δέσμευση) και 0,916 (Άρνηση εγγύτητας X Δέσμευση) έως 0,946 (Άρνηση εγγύτητας X Εμπάθεια). Οι συνάφειες είναι πολύ υψηλές, οι δείκτες παρουσιάζουν θετική κατεύθυνση και οι συσχετίσεις όπως διαμορφώνονται είναι στατιστικώς σημαντικές ($p=0,000$). Συνάγεται, λοιπόν, το συμπέρασμα πως οι τρεις αυτές διαστάσεις έχουν νοηματική συνοχή και διαμορφώνουν την κλίμακα των στάσεων απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες από τη Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν.

Δια-συνάφειες των διαστάσεων των τριών κλιμάκων των στάσεων: «Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες και μετανάστες», «Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας» και «Πολιτικού αποκλεισμού», στο δείγμα των φοιτητών

Στην παρούσα φάση θα πραγματοποιηθεί ανάλυση σχετικά με τις δια-συνάφειες των διαστάσεων των Στάσεων απέναντι στους μετανάστες και πρόσφυγες, της Αντιλαμβανόμενης απειλής, του Πολιτικού αποκλεισμού, των δημογραφικών μεταβλητών (σχέση με τη θρησκεία, συχνότητα επισκεψιμότητας στην Εκκλησία και φύλο), καθώς επίσης, και οι δια-συνάφειες που προκύπτουν από την συμμεταβολή

τους με την αντιλαμβανόμενη απειλή και τον πολιτικό αποκλεισμό, ξεχωριστά ως προς την ιδιότητα του δείγματος (φοιτητές-εκπαιδευτικοί). Τα συμπεράσματα στηρίζονται σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Για την πραγματοποίηση της ανάλυσης αυτής χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης συνάφειας Pearson r, λόγω του μεγάλου μεγέθους δεδομένων >30, σύμφωνα με τον οποίο θα γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο συµμεταβάλλονται οι υπο μελέτη μεταβλητές.

Πίνακας 5

Συνάφειες (Pearson r) για το δείγμα των φοιτητών

<u>Κλίμακες</u>	<u>Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας</u>	<u>Πολιτικός αποκλεισμός</u>	<u>Άρνηση εγγύτητας</u>	<u>Εμπάθεια</u>	<u>Δέσμευση εναντίον</u>	<u>Εάν σας ρωτούσαμε για τη σχέση σας με την θρησκεία, πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας;</u>	<u>Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία?</u>
<u>Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας</u>	1						
<u>Πολιτικός αποκλεισμός</u>	.729**	1					
<u>Άρνηση εγγύτητας</u>	.444**	.471**	1				
<u>Εμπάθεια</u>	.428**	.449**	.946**	1			
<u>Δέσμευση εναντίον</u>	.495**	.487**	.916**	.908**	1		
<u>Εάν σας ρωτούσαμε για τη σχέση σας με την θρησκεία, πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας;</u>	.052	.092	.206*	.236*	.256*	1	
<u>Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία?</u>	.051	-.034	.030	.045	.025	.584**	1

Σημείωση: * $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0,001$

Αναφορικά με τις συνάφειες της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και των τριών διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες, διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μέτρια θετική κατεύθυνση, όπως διακρίνεται στον Πίνακα 5 (Άρνηση εγγύτητας $r=0,444$, $p=0,000$, Εμπάθεια $r=0,428$, $p=0,000$, Δέσμευση $r=0,495$, $p=0,000$). Από τους παραπάνω δείκτες (Pearson r), διαπιστώνουμε, με βάση το δείγμα, πως όσο περισσότερο θυμό, άγχος ή, απειλή νιώθει ένα άτομο από την παρουσία των μεταναστών/προσφύγων, αποφεύγει την συναναστροφή με τους συγκεκριμένους μετανάστες/πρόσφυγες, και είναι πρόθυμο να συμμετέχει σε δράσεις και κινήματα εναντίον αυτών, τόσο μεγαλύτερο θα είναι και το επίπεδο της αντιλαμβανόμενης απειλής.

Όσον αφορά στις συνάφειες του Πολιτικού αποκλεισμού και των τριών διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες, διαπιστώθηκε, αντίστοιχα, μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μέτρια θετική κατεύθυνση, όπως διακρίνεται στον Πίνακα 3 (Άρνηση εγγύτητας $r=0,47$, $p=0,000$, Εμπάθεια $r=0,45$, $p=0,000$, Δέσμευση $r=0,49$, $p=0,000$). Αυτό σημαίνει, ότι ένα άτομο υποστηρίζει τον πολιτικό αποκλεισμό των μεταναστών/προσφύγων όσο περισσότερο βιώνει συναισθήματα θυμού, άγχους ή, απειλής από την παρουσία τους, αποφεύγει τη συναναστροφή με τους συγκεκριμένους και είναι πρόθυμο να συμμετέχει σε δράσεις και κινήματα εναντίον αυτών.

Δια-συνάφειες μεταξύ της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων στο δείγμα φοιτητών

Αναφορικά με τη συνάφεια της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει μια υψηλή συσχέτιση ($r=0,73$, $p=0,000$). Το παραπάνω εύρημα δηλώνει ότι, με βάση το

δείγμα των φοιτητών, όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο της αντιλαμβανόμενης απειλής που βιώνει ένα άτομο από κάποια εθνική μειονότητα, τότε υποστηρίζει τον πολιτικό αποκλεισμό των μελών της μειονότητας αυτής.

Δια-συνάφειες μεταξύ της Σχέσης με την θρησκεία με τις τρεις Διαστάσεις των Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες στο δείγμα των φοιτητών

Αναφορικά με τις συνάφειες της δημογραφικής μεταβλητής της Σχέσης με την θρησκεία και των τριών Διαστάσεων των Στάσεων των φοιτητών απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες, διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με χαμηλή θετική κατεύθυνση, όπως διακρίνεται στον Πίνακα 5 (Αρνηση εγγύτητας $r=0,21$, $p < 0,05$, Εμπάθεια $r=0,24$, $p < 0,05$, Δέσμευση $r=0,26$ $p < 0,05$). Αυτό σημαίνει, ότι όσο πιο βαθιά είναι η σχέση ενός ατόμου με την θρησκεία τόσο περισσότερο τείνει να επιθυμεί την αποφυγή της συναναστροφής με τους μετανάστες, να αισθάνεται άγχος, θυμό ή, απειλή και να είναι πρόθυμο να συμμετάσχει σε δράσεις εναντίον αυτών. Επίσης, διαπιστώθηκε υψηλού βαθμού θετική συσχέτιση ανάμεσα στους συντελεστές της σχέσης με τη θρησκεία και της συχνότητας επίσκεψης στην εκκλησία ($r=0,58$, $p=0,000$).

Πίνακας 6

Συνάφειες (Pearson r) για το δείγμα των εκπαιδευτικών

<u>Κλίμακες</u>	<u>Αντλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας</u>	<u>Πολιτικός αποκλεισμός</u>	<u>Άρνηση εγγύτητας</u>	<u>Εμπάθεια</u>	<u>Δέσμευση εναντίον</u>	<u>Εάν σας ρωτούσαμε για τη σχέση σας με την θρησκεία, πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας;</u>	<u>Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία?</u>
<u>Αντλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας</u>	1						
<u>Πολιτικός αποκλεισμός</u>	.473**	1					
<u>Άρνηση εγγύτητας</u>	.470**	.539**	1				
<u>Εμπάθεια</u>	.520**	.533**	.934**	1			
<u>Δέσμευση εναντίον</u>	.494**	.496**	.889**	.918**	1		
<u>Εάν σας ρωτούσαμε για τη σχέση σας με την θρησκεία, πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας;</u>	.284**	.336**	.241*	.263*	.162	1	
<u>Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία?</u>	.076	.065	-.014	-.052	-.029	.506**	1

Σημείωση: * $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0,001$

Ενδο-συνάφειες των διαστάσεων των τριών διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες/πρόσφυγες στο δείγμα των εκπαιδευτικών

Αναφορικά με το δείγμα των εκπαιδευτικών, όπως φαίνεται και στον πίνακα 6, ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r και στις τρεις διαστάσεις είναι επίσης πολύ υψηλός, καθώς το μέγεθος των δεικτών κυμάνθηκε από 0,934 (Εμπάθεια X Άρνηση εγγύτητας) και 0,889 (Εμπάθεια X Δέσμευση) έως 0,946 (Άρνηση εγγύτητας X Δέσμευση). Οι συνάφειες είναι πολύ υψηλές, οι δείκτες παρουσιάζουν θετική κατεύθυνση και οι συσχετίσεις όπως διαμορφώνονται είναι στατιστικώς σημαντικές ($p=0,000$). Σε όλες τις περιπτώσεις τα αποτελέσματα των συσχετίσεων ήταν στατιστικώς σημαντικά ($p=0,000$), με αποτέλεσμα να θεωρήσουμε ότι οι διαστάσεις

έχουν νοηματική συνοχή, για τις στάσεις απέναντι σε πρόσφυγες και μετανάστες από την Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν.

Δια-συνάφειες των διαστάσεων των τριών κλιμάκων των στάσεων: «Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες και μετανάστες», «Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας» και «Πολιτικού αποκλεισμού», στο δείγμα των εκπαιδευτικών

Αναφορικά με τις συνάφειες της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και των τριών διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες, διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μέτρια προς θετική κατεύθυνση για το δείγμα των εκπαιδευτικών, όπως διακρίνεται στον Πίνακα 6 (Άρνηση εγγύτητας $r=0,470$, $p=0,000$, Εμπάθεια $r=0,520$, $p=0,000$, Δέσμευση $r=0,494$, $p=0,000$). Από τους παραπάνω δείκτες (Pearson r), διαπιστώνουμε πως όσο περισσότερο νιώθει ένα άτομο ότι απειλείται η προσωπική ή εθνική ασφάλεια από τους πρόσφυγες και μετανάστες, τόσο περισσότερο βιώνει συναισθήματα θυμού, άγχους ή, απειλής, τείνει να αποφεύγει την συναναστροφή με τους συγκεκριμένους μετανάστες/πρόσφυγες, και είναι πρόθυμο να συμμετέχει σε δράσεις και κινήματα εναντίον αυτών.

Σχετικά με τις συνάφειες του Πολιτικού αποκλεισμού και των τριών διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες, διαπιστώθηκε, αντίστοιχα, μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μέτρια προς υψηλή θετική κατεύθυνση, όπως διακρίνεται στον Πίνακα 6 (Άρνηση εγγύτητας $r=0,539$, $p=0,000$, Εμπάθεια $r=0,533$, $p<0,05$, Δέσμευση $r=0,496$, $p=0,000$). Συνεπώς, ένα άτομο υποστηρίζει τον πολιτικό αποκλεισμό των μεταναστών/προσφύγων όσο περισσότερο βιώνει συναισθήματα θυμού, άγχους ή, απειλής από την παρουσία τους, αποφεύγει τη

συναναστροφή με τους συγκεκριμένους και είναι πρόθυμο να συμμετέχει σε δράσεις και κινήματα εναντίον αυτών.

Δια-συνάφειες μεταξύ της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων στο δείγμα των εκπαιδευτικών

Όσον αφορά τη συνάφεια της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει μια μέτρια θετική συσχέτιση ($r=0,473$, $p=0,000$). Συμπερασματικά, με βάση το δείγμα των εκπαιδευτικών, όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο της αντιλαμβανόμενης απειλής που βιώνει ένα άτομο από κάποια εθνική μειονότητα, τότε υποστηρίζει τον πολιτικό αποκλεισμό των μελών της μειονότητας αυτής.

Δια-συνάφειες μεταξύ της Σχέσης με την θρησκεία με τις τρεις Διαστάσεις των Στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες στο δείγμα των εκπαιδευτικών

Αναφορικά με τις συνάφειες της δημογραφικής μεταβλητής της Σχέσης με την θρησκεία και των τριών Διαστάσεων των Στάσεων των φοιτητών απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες, διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση με χαμηλή θετική κατεύθυνση, όπως διακρίνεται στον Πίνακα 6, μόνο για τις δύο διαστάσεις (Άρνηση εγγύτητας $r=0,241$, $p < 0,05$, Εμπάθεια $r=0,263$, $p < 0,05$). Αυτό σημαίνει, ότι όσο πιο βαθιά είναι η σχέση ενός ατόμου με την θρησκεία τόσο περισσότερο τείνει να αισθάνεται άγχος, θυμό ή, απειλή από τους συγκεκριμένους πρόσφυγες και μετανάστες και να αποφεύγει τη συναναστροφή με αυτούς. Ακολούθως, διαπιστώθηκε υψηλού βαθμού θετική συσχέτιση ανάμεσα στους συντελεστές της Σχέσης με τη θρησκεία και της συχνότητας επίσκεψης στην εκκλησία ($r=0,506$, $p=0,000$).

Μονομεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης (One-Way ANOVA)

Η μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης εξετάζει τυχόν σημαντικές διαφορές μεταξύ των μέσων όρων αριθμητικών μεταβλητών. Δηλαδή τις διαφορές μεταξύ τριών ή περισσότερων ομάδων μιας κατηγοριοποιημένης μεταβλητής, με μια ανεξάρτητη μεταβλητή. Παρακάτω παρατίθεται ανάλυση διαφορών για τον κάθε παράγοντα ξεχωριστά (εξαρτημένη μεταβλητή) με τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Σε κάθε περίπτωση παρουσιάζονται γραφήματα. Εάν οι ομάδες είναι διαφορετικές τότε συμπεραίνεται ότι η ανεξάρτητη μεταβλητή έχει επίδραση στην εξαρτημένη. Σημειώνουμε ότι στην Ανοβα, οι επιμέρους διαφορές ανάμεσα στις ομάδες που ελέγχουμε, διερευνώνται με τα κριτήρια πολλαπλών συγκρίσεων Post-Hoc (Bonferroni).

Στην παρούσα στατιστική ανάλυση μελετήθηκε ο βαθμός ομοιογένειας του δείγματος με το Levene's test. Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι διαφορές των μέσων όρων μεταξύ των φοιτητών και των εκπαιδευτικών του δείγματος της έρευνας ως προς τις τρεις διαστάσεις των Στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες και μετανάστες, την Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον Πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 7 και τον Πίνακα 8 (βλ. Παράρτημα Πινάκων) προκύπτει στατιστικώς ασήμαντο αποτέλεσμα και για τις πέντε εξαρτημένες μεταβλητές (Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας, Πολιτικός αποκλεισμός, Άρνηση της εγγύτητας, Εμπάθεια και Δέσμευση) , γεγονός, το οποίο δίνει την δυνατότητα να υποστηριχθεί πως τα συγκρινόμενα δείγματα είναι ομοιογενή, διασφαλίζοντας με αυτό το τρόπο την εγκυρότητα της ανάλυσης διακύμανσης.

Πίνακας 9

Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την διάσταση: «Άρνηση της εγγύτητας»

Εξαρτημένη μεταβλητή: Άρνηση εγγύτητας					
Ανεξάρτητες μεταβλητές	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P
Corrected Model	3636.303 ^a	82	44.345	.888	.707
Intercept	12956.350	1	12956.350	259.340	.000
Ιδιότητα	6.636	1	6.636	.133	.716
Φύλο	12.842	1	12.842	.257	.613
Ηλικία	41.530	3	13.843	.277	.842
Θρησκευτικότητα_σχέση	474.249	5	94.850	1.899	.102
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	124.510	5	24.902	.498	.777
Οικογενειακό_εισόδημα	13.326	2	6.663	.133	.875
Φύλο * Ηλικία	8.760	1	8.760	.175	.676
Φύλο *	33.144	3	11.048	.221	.881
Θρησκευτικότητα_σχέση					
Φύλο *	131.811	3	43.937	.879	.455
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Φύλο *	11.011	1	11.011	.220	.640
Οικογενειακό_εισόδημα					
Ηλικία *	11.259	2	5.629	.113	.894
Θρησκευτικότητα_σχέση					
Ηλικία *	19.643	4	4.911	.098	.983
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Ηλικία *	85.122	3	28.374	.568	.638
Οικογενειακό_εισόδημα					
Θρησκευτικότητα_σχέση *	213.384	3	71.128	1.424	.241
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Θρησκευτικότητα_σχέση *	69.130	3	23.043	.461	.710
Οικογενειακό_εισόδημα					
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	88.780	5	17.756	.355	.878
* Οικογενειακό_εισόδημα					
Φύλο *	50.813	1	50.813	1.017	.316
Θρησκευτικότητα_σχέση *					
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Σφάλμα	4446.348	89	49.959		
Σύνολο	62950.000	172			
Διορθωμένο σύνολο	8082.651	171			

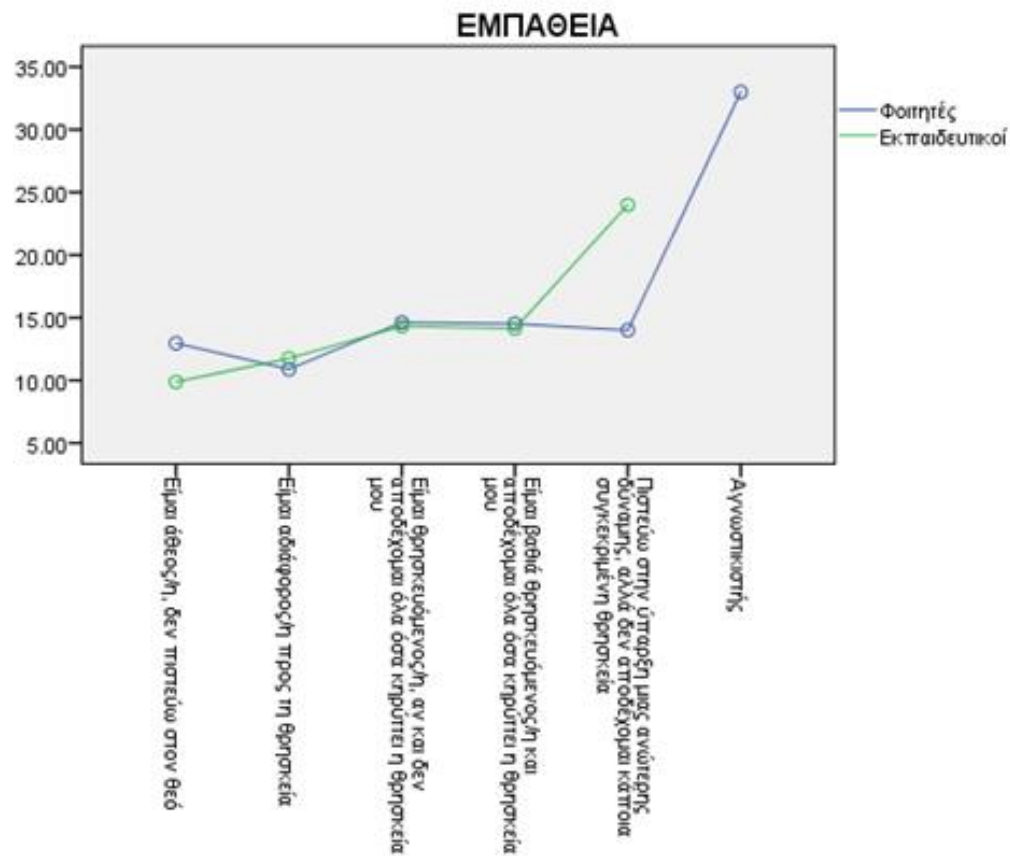
a. $R^2 = .450$ (Adjusted R Squared = $-.057$)

Στο σημείο αυτό εξετάζονται οι διαφορές μέσω των όρων των δημογραφικών μεταβλητών ως προς τη διάσταση της Άρνησης της εγγύτητας. Δεν ανευρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές για την διάσταση της Άρνησης της εγγύτητας και τις μεταβλητές υπό εξέταση (Πίνακας 9).

Από την επισκόπηση του ανακεφαλαιωτικού πίνακα της ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA) προκύπτει ότι η επίδραση της σχέσης με τη θρησκεία στην διάσταση της Εμπάθειας είναι στατιστικώς σημαντική, $F = 2,304$, $p = 0,051$ (βλ.

Πίνακα 10, Παράρτημα Πινάκων). Η σχέση με τη θρησκεία ορίζεται από την ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου κι αναφέρεται στη σχέση των ατόμων με τη θρησκεία (Άθεος, Αδιάφορος, Θρησκευόμενος, Βαθιά θρησκευόμενος).

Σχήμα 5



Πίνακας 11

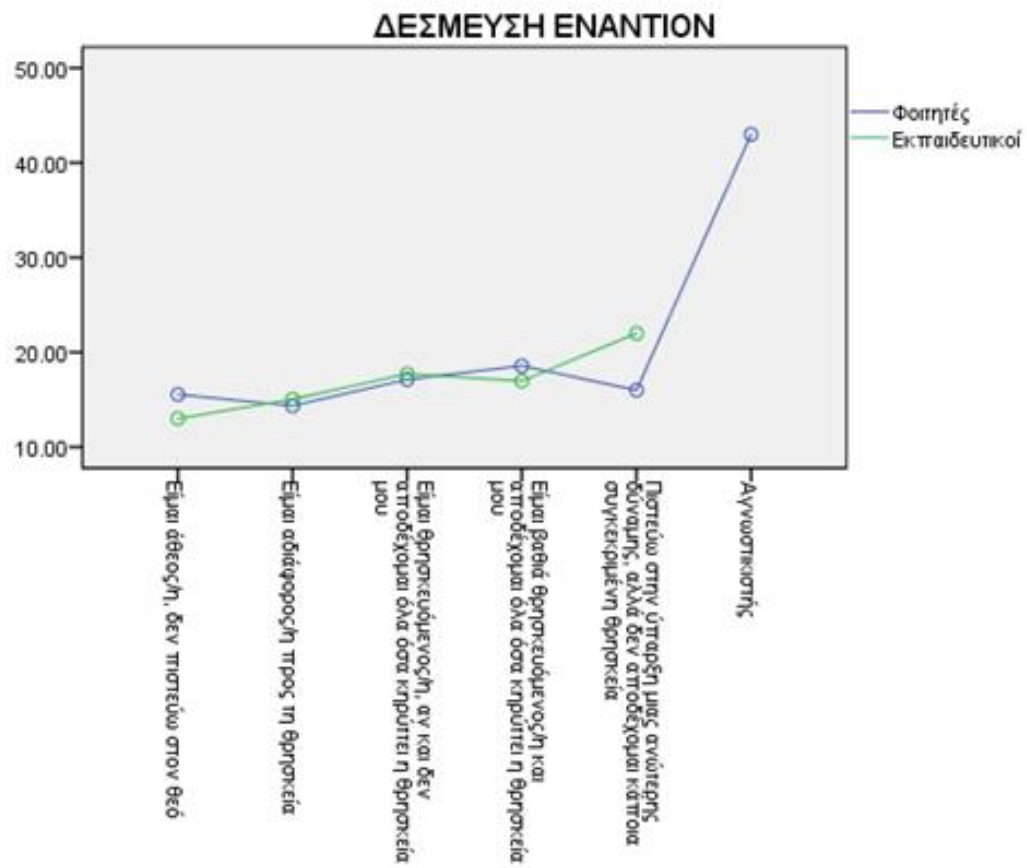
Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την διάσταση: «Δέσμευση»

Εξαρτημένη μεταβλητή: Δέσμευση					
Ανεξάρτητες μεταβλητές	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P
Corrected Model	4144.074 ^a	82	50.537	.969	.557
Intercept	12466.535	1	12466.535	238.931	.000
Ιδιότητα	11.726	1	11.726	.225	.637
Φύλο	2.403	1	2.403	.046	.831
Ηλικία	127.997	3	42.666	.818	.487
Θρησκευτικότητα_σχέση	607.047	5	121.409	2.327	.049
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	168.464	5	33.693	.646	.665
Οικογενειακό_εισόδημα	28.808	2	14.404	.276	.759
Φύλο * Ηλικία	86.260	1	86.260	1.653	.202
Φύλο *	110.608	3	36.869	.707	.551
Θρησκευτικότητα_σχέση Φύλο *	202.806	3	67.602	1.296	.281
Θρησκευτικότητα_συχνότητα Φύλο * Οικογενειακό_εισόδημα	75.871	1	75.871	1.454	.231
Ηλικία *	10.322	2	5.161	.099	.906
Θρησκευτικότητα_σχέση Ηλικία *	84.756	4	21.189	.406	.804
Θρησκευτικότητα_συχνότητα Ηλικία *	69.448	3	23.149	.444	.722
Οικογενειακό_εισόδημα Θρησκευτικότητα_σχέση *	266.104	3	88.701	1.700	.173
Θρησκευτικότητα_συχνότητα Θρησκευτικότητα_σχέση *	74.879	3	24.960	.478	.698
Οικογενειακό_εισόδημα Θρησκευτικότητα_συχνότητα *	116.473	5	23.295	.446	.815
Οικογενειακό_εισόδημα Φύλο *	20.971	1	20.971	.402	.528
Θρησκευτικότητα_σχέση * Θρησκευτικότητα_συχνότητα	4643.694	89	52.176		
Σύνολο	62518.000	172			
Διορθωμένο σύνολο	8787.767	171			

a. $R^2 = .472$ (Adjusted R Squared = -.015)

Η μονομεταβλητή ανάλυση διασποράς (ANOVA) ανέδειξε σημαντική διαφορά για τον παράγοντα που εξηγεί την διάσταση της Δέσμευσης και τη σχέση με τη θρησκεία, $F(5, 171) = 2,327, p = 0,051$ (Πίνακας 11). Σύμφωνα με το Σχήμα 6, η διαφορά έγκειται στην απάντηση του ενός φοιτητή, ο οποίος δήλωσε αγνωστικιστής κι εμφανίζει μεγάλα επίπεδα στην συγκεκριμένη διάσταση των στάσεων.

Σχήμα 6



Πίνακας 12

Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας

Εξαρτημένη μεταβλητή: Αντιλαμβανόμενη απειλή					
Ανεξάρτητες μεταβλητές	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P
Corrected Model	1414.747 ^a	82	17.253	.977	.542
Intercept	9496.328	1	9496.328	537.691	.000
Φύλο	3.948	1	3.948	.224	.637
Ηλικία	45.757	3	15.252	.864	.463
Θρησκευτικότητα_σχέση	38.930	5	7.786	.441	.819
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	88.346	5	17.669	1.000	.422
Οικογενειακό_εισόδημα	14.577	2	7.288	.413	.663
Ιδιότητα	22.058	1	22.058	1.249	.267
Φύλο * Ηλικία	2.667	1	2.667	.151	.699
Φύλο *	.978	3	.326	.018	.997
Θρησκευτικότητα_σχέση					
Φύλο *	5.340	3	1.780	.101	.959
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Φύλο *	.003	1	.003	.000	.990
Οικογενειακό_εισόδημα					
Ηλικία *	17.518	2	8.759	.496	.611
Θρησκευτικότητα_σχέση					
Ηλικία *	21.886	4	5.471	.310	.871
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Ηλικία *	18.737	3	6.246	.354	.787
Οικογενειακό_εισόδημα					
Θρησκευτικότητα_σχέση *	41.549	3	13.850	.784	.506
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Θρησκευτικότητα_σχέση *	32.301	3	10.767	.610	.610
Οικογενειακό_εισόδημα					
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	30.883	5	6.177	.350	.881
* Οικογενειακό_εισόδημα					
Φύλο *	1.287	1	1.287	.073	.788
Θρησκευτικότητα_σχέση *					
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Σφάλμα	1571.858	89	17.661		
Σύνολο	43140.000	172			
Διορθωμένο σύνολο	2986.605	171			

a. $R^2 = .474$ (Adjusted R Squared = $-.011$)

Δεν ανευρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές για τον παράγοντα και τις μεταβλητές υπό εξέταση (Πίνακας 12). Συνεπώς, δεν φαίνεται κάποια από τις δημογραφικές μεταβλητές να επιδρά στον παράγοντα της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας.

Πίνακας 13

Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για τον Πολιτικό αποκλεισμό εθνικών μειονοτήτων

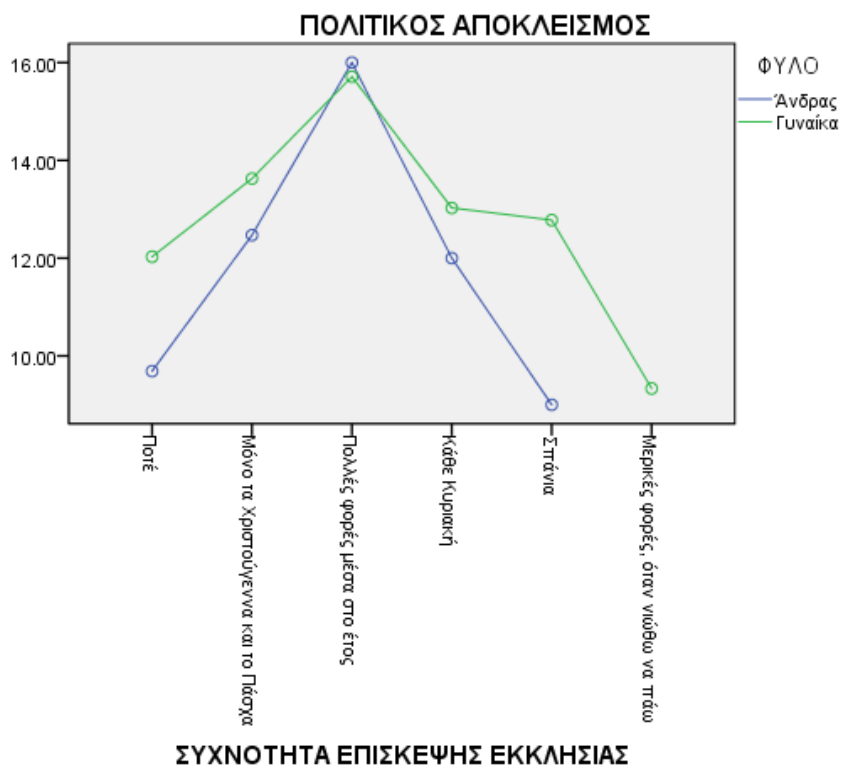
Εξαρτημένη μεταβλητή: Πολιτικός αποκλεισμός					
Ανεξάρτητες μεταβλητές	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P
Corrected Model	1540.181 ^a	82	18.783	1.752	.005
Intercept	6222.901	1	6222.901	580.331	.000
Φύλο	50.713	1	50.713	4.729	.032
Ηλικία	33.613	3	11.204	1.045	.377
Θρησκευτικότητα_σχέση	75.205	5	15.041	1.403	.231
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	172.825	5	34.565	3.223	.010
Οικογενειακό_εισόδημα	30.243	2	15.122	1.410	.249
Ιδιότητα	.788	1	.788	.073	.787
Φύλο * Ηλικία	1.500	1	1.500	.140	.709
Φύλο * Θρησκευτικότητα_σχέση	18.109	3	6.036	.563	.641
Φύλο * Θρησκευτικότητα_συχνότητα	11.917	3	3.972	.370	.775
Φύλο * Οικογενειακό_εισόδημα	.172	1	.172	.016	.899
Ηλικία * Θρησκευτικότητα_σχέση	33.365	2	16.682	1.556	.217
Ηλικία *	11.249	4	2.812	.262	.901
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Ηλικία * Οικογενειακό_εισόδημα	41.092	3	13.697	1.277	.287
Θρησκευτικότητα_σχέση *	27.623	3	9.208	.859	.466
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Θρησκευτικότητα_σχέση *	24.389	3	8.130	.758	.521
Οικογενειακό_εισόδημα					
Θρησκευτικότητα_σχέση * Ιδιότητα	.000	0	.	.	.
Θρησκευτικότητα_συχνότητα *	22.719	5	4.544	.424	.831
Οικογενειακό_εισόδημα					
Φύλο * Θρησκευτικότητα_σχέση *	5.704	1	5.704	.532	.468
Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Σφάλμα	954.348	89	10.723		
Σύνολο	33599.000	172			
Διορθωμένο σύνολο	2494.529	171			

a. R² = .617 (Adjusted R Squared = .265)

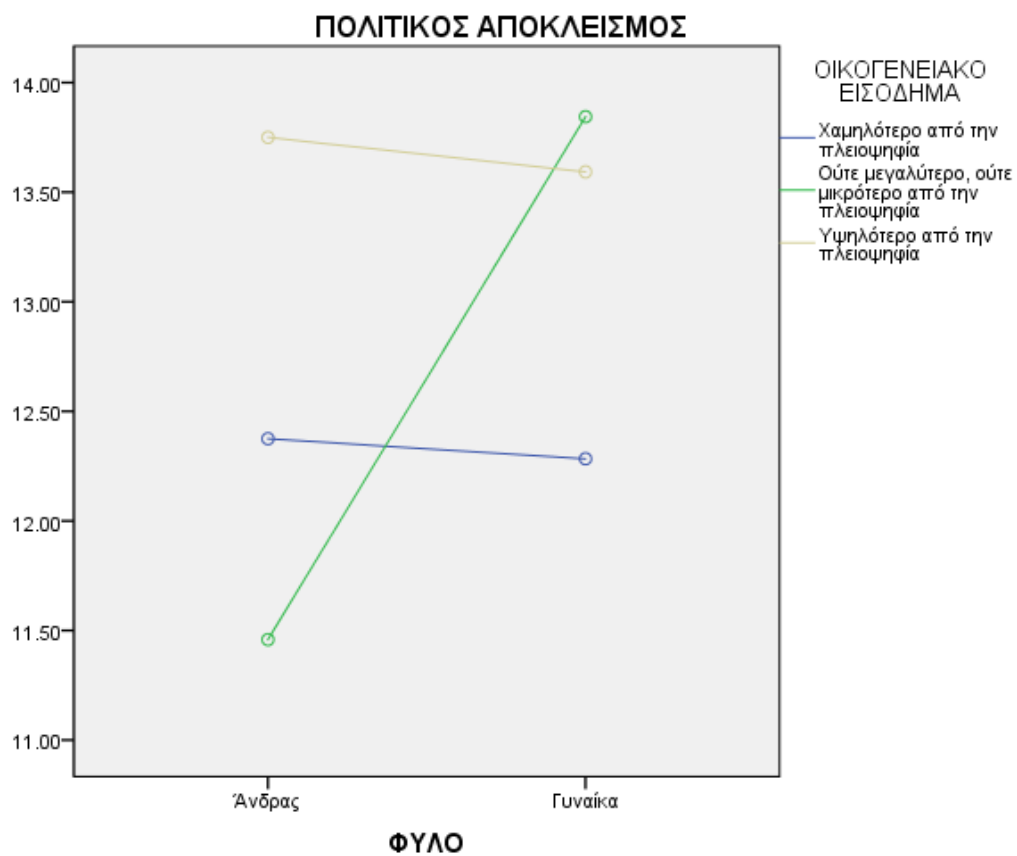
Η μονομεταβλητή ανάλυση διασποράς (ANOVA) ανέδειξε σημαντική διαφορά για τον παράγοντα που εξηγεί τον Πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων και το φύλο, $F(1, 171) = 4,729, p = 0,032$ (Πίνακας 13). Στο Σχήμα 7 και στο Σχήμα 8 διαφαίνονται οι τάσεις για τη διαφοροποίηση του δείγματος.

Ακολούθως, η ANOVA ανέδειξε σημαντική διαφορά για τον πολιτικό αποκλεισμό και τη θρησκευτική συχνότητα (Σχήμα 9), $F = 3,223, p = .010$.

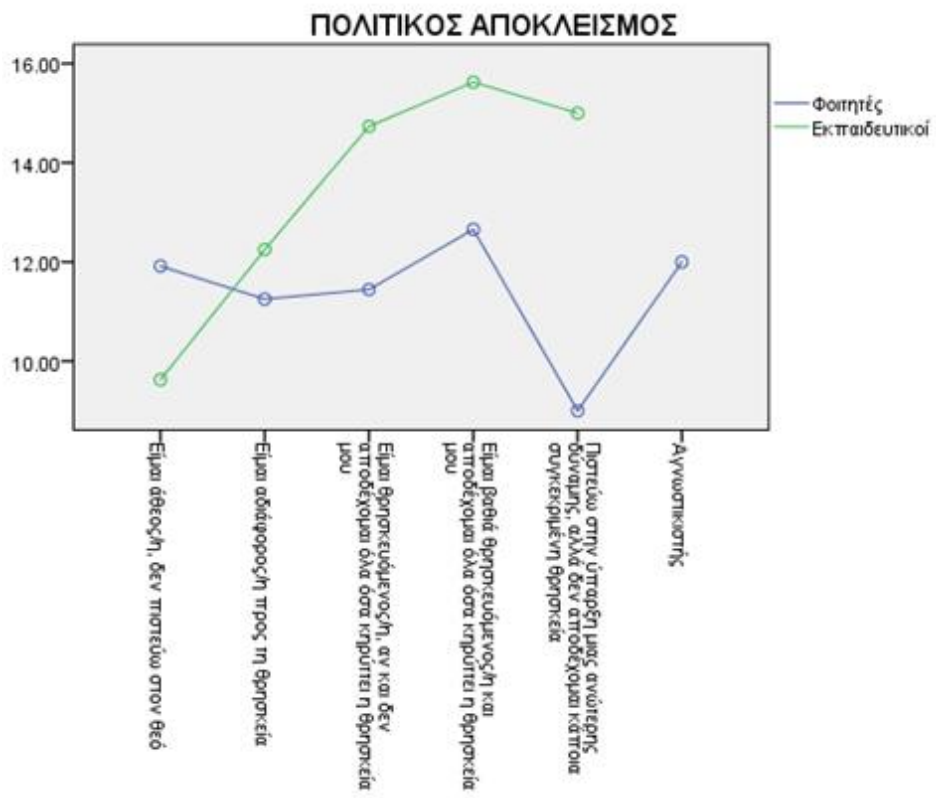
Σχήμα 7



Σχήμα 8



Σχήμα 9



Πίνακας 14

Κριτήρια πολλαπλών συγκρίσεων Post-Hoc (Bonferroni) για τον Πολιτικό

αποκλεισμό εθνικών μειονοτήτων

Έλεγχοι Πολλαπλών Συγκρίσεων						
Εξαρτημένη μεταβλητή: Πολιτικός αποκλεισμός						
Bonferroni						
Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία?	Πόσο συχνά πηγαίνετε στην εκκλησία?	Διαφορά Μέσων Όρων	Τυπικό Σφάλμα	P	95% Διάστημα Εμπιστοσύνης	
					Κατώτατο όριο	Ανώτατο όριο
Ποτέ	Μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα	-2.9055*	.79278	.006	-5.2969	-5.141
	Πολλές φορές μέσα στο έτος	-4.1605*	.84591	.000	-6.7122	-1.6089
	Κάθε Κυριακή	-2.1818	1.14554	.901	-5.6373	1.2737
	Σπάνια	-1.0909	1.20923	1.000	-4.7385	2.5567
	Μερικές φορές, όταν νιώθω να πάω	1.4848	2.01538	1.000	-4.5945	7.5642
Μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα	Ποτέ	2.9055*	.79278	.006	.5141	5.2969
	Πολλές φορές μέσα στο έτος	-1.2550	.60765	.627	-3.0880	.5779
	Κάθε Κυριακή	.7237	.98282	1.000	-2.2410	3.6884
	Σπάνια	1.8146	1.05637	1.000	-1.3719	5.0011
	Μερικές φορές, όταν νιώθω να πάω	4.3904	1.92755	.377	-1.4241	10.2048
Πολλές φορές μέσα στο έτος	Ποτέ	4.1605*	.84591	.000	1.6089	6.7122
	Μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα	1.2550	.60765	.627	-.5779	3.0880
	Κάθε Κυριακή	1.9787	1.02616	.855	-1.1167	5.0741
	Σπάνια	3.0696	1.09680	.094	-.2389	6.3781
	Μερικές φορές, όταν νιώθω να πάω	5.6454	1.95000	.072	-.2368	11.5275
Κάθε Κυριακή	Ποτέ	2.1818	1.14554	.901	-1.2737	5.6373
	Μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα	-.7237	.98282	1.000	-3.6884	2.2410
	Πολλές φορές μέσα στο έτος	-1.9787	1.02616	.855	-5.0741	1.1167
	Σπάνια	1.0909	1.34152	1.000	-2.9558	5.1376
	Μερικές φορές, όταν νιώθω να πάω	3.6667	2.09742	1.000	-2.6602	9.9935
Σπάνια	Ποτέ	1.0909	1.20923	1.000	-2.5567	4.7385
	Μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα	-1.8146	1.05637	1.000	-5.0011	1.3719
	Πολλές φορές μέσα στο έτος	-3.0696	1.09680	.094	-6.3781	.2389
	Κάθε Κυριακή	-1.0909	1.34152	1.000	-5.1376	2.9558
	Μερικές φορές, όταν νιώθω να πάω	2.5758	2.13288	1.000	-3.8580	9.0096
Μερικές φορές, όταν νιώθω να πάω	Ποτέ	-1.4848	2.01538	1.000	-7.5642	4.5945
	Μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα	-4.3904	1.92755	.377	-10.2048	1.4241
	Πολλές φορές μέσα στο έτος	-5.6454	1.95000	.072	-11.5275	.2368
	Κάθε Κυριακή	-3.6667	2.09742	1.000	-9.9935	2.6602
	Σπάνια	-2.5758	2.13288	1.000	-9.0096	3.8580

Based on observed means.

The error term is Mean Square(Error) = 10.723.

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Σύμφωνα με τον πίνακα 14, ο μέσος όρος της υποκατηγορίας όσων επισκέπτονται την εκκλησία μόνο Χριστούγεννα και Πάσχα είναι κατά **-2.9055*** χαμηλότερος από τον μέσο όρο της υποκατηγορίας όσων δήλωσαν ότι δεν επισκέπτονται ποτέ την εκκλησία σχετικά με τον πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων. Παρομοίως, ο μέσος όρος της υποκατηγορίας όσων επισκέπτονται την εκκλησία πολλές φορές μέσα στο έτος είναι κατά **-4.1605*** χαμηλότερος από τον μέσο όρο της υποκατηγορίας όσων δήλωσαν ότι δεν επισκέπτονται ποτέ την εκκλησία.

Συμπερασματικά, οι συμμετέχοντες που διαφέρουν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο στις απαντήσεις τους για τον πολιτικό αποκλεισμό, από όλους τους υπόλοιπους, είναι όσοι δηλώνουν ότι «δεν επισκέπτονται ποτέ την εκκλησία» σε σχέση με όσους «πηγαίνουν στην εκκλησία Χριστούγεννα και Πάσχα» και όσους πηγαίνουν «πολλές φορές μέσα στο έτος».

Συζήτηση

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη μελέτη των στάσεων Ελλήνων φοιτητών κι εκπαιδευτικών σχετικά με σύγχρονες ροές Σύριων, Αφγανών και Ιρακινών προσφύγων και μεταναστών σε σχέση με την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων.

Από την μελέτη των κατανομών που αφορούν τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, διαπιστώθηκε ότι ο μέσος όρος του δείγματος διατηρεί μια θετική στάση απέναντι στους μετανάστες. Αναφορικά με την πρώτη διάσταση των στάσεων, την άρνηση της εγγύτητας, οι συμμετέχοντες φαίνεται να είναι θετικοί στην επαφή με τους συγκεκριμένους μετανάστες και πρόσφυγες, χωρίς να τους κρατούν σε απόσταση. Όσον αφορά τις διαστάσεις της εμπάθειας και της δέσμευσης εναντίον τους, οι συμμετέχοντες στην πλειονότητά τους δεν νιώθουν να θυμώνουν, να αγχώνονται ή να απειλούνται από την παρουσία τους καθώς, επίσης, δεν θα συμμετείχαν σε δράσεις ή κινήματα εναντίον τους.

Σχετικά με την κλίμακα της αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας, οι συμμετέχοντες στο σύνολό τους δεν έδωσαν μια ξεκάθαρη απάντηση, καθώς οι περισσότεροι επέλεξαν το πεδίο «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ». Ωστόσο, σε δύο προτάσεις της κλίμακας, είναι αυξημένο το ποσοστό των ατόμων που θεωρεί ότι υπάρχουν ομάδες εθνικών μειονοτήτων που θα υποστήριζαν τους εχθρούς της χώρας αλλά κι ότι υπάρχουν εθνικές μειονότητες που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια της χώρας. Ουδέτερες απαντήσεις έδωσαν οι συμμετέχοντες και στην κλίμακα του πολιτικού αποκλεισμού εθνικών μειονοτήτων, με τις απαντήσεις σε δύο προτάσεις να διαφοροποιούνται σε σχέση με το μέσο όρο. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες φαίνεται να συμφωνούν στην πλειοψηφία τους όσον αφορά την στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας σε περιπτώσεις όπου τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων δεν

συμμορφώνονται με τους νόμους. Αντίστοιχα, στην πρόταση «Θα πρέπει να απαγορεύεται στα μέλη των εθνικών μειονοτικών ομάδων στη χώρα μας να εμφανίζονται στην τηλεόραση ή να βγάζουν λόγους», η συντριπτική πλειοψηφία διαφώνησε. Στο συγκεκριμένο σημείο αξίζει να σημειωθεί πως το δείγμα απαρτίζεται από άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, τα οποία σύμφωνα με τη βιβλιογραφία είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένα κι εμφανίζουν θετικότερες στάσεις απέναντι σε πρόσφυγες και μετανάστες (Mayda, 2006. Coenders & Schneepers, 2003. Raijman, Semyonov, & Schmidt, 2003)

Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αναφέρεται στη συνάφεια ανάμεσα στις στάσεις και την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας, μελετήθηκαν ξεχωριστά οι τρεις διαστάσεις των στάσεων (Άρνηση της εγγύτητας, Εμπάθεια, Δέσμευση) με βάση την τριγωνική θεωρία του μίσους σε σχέση με την απειλή της ασφάλειας. Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα, η συναφειακή σχέση των τριών διαστάσεων των στάσεων με την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας είναι στατιστικά σημαντική, μέτρια και θετική. Όπως είδαμε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης, όταν η μετανάστευση παρουσιάζεται ως απειλή για την εθνική ασφάλεια, τα άτομα υποστηρίζουν περιορισμούς στην μεταναστευτική πολιτική (Lahav & Courtemanche, 2012), με αποτέλεσμα να προάγεται ο εθνοκεντρισμός, η αλληλεγγύη της εσω-ομάδας και η ξενοφοβία (Huddy 2002. Levine & Campbell 1973. Tajfel & Turner 1979). Αλλά και στην περίπτωση απειλής της ταυτότητας, το άτομο της κυρίαρχης ομάδας φαίνεται να απορρίπτει τα μέλη άλλων εθνοκοινωνικών ομάδων ή τους μετανάστες που δέχεται ως κράτος υποδοχής (Berry, 2006).

Όσον αφορά τη συσχέτιση των διαστάσεων των στάσεων και του πολιτικού αποκλεισμού, παρατηρήθηκε ότι υπάρχει μια στατιστικά σημαντική σχέση με μέτρια

θετική κατεύθυνση. Αναφορικά με το δείγμα της παρούσας έρευνας, αυτό σημαίνει πως όσο περισσότερο όσο περισσότερο κάποιο άτομο δεν επιθυμεί την επαφή με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, νιώθει απειλή από την παρουσία τους και συμμετέχει σε δράσεις εναντίον τους τόσο περισσότερο υποστηρίζει τον πολιτικό αποκλεισμό των συγκεκριμένων ομάδων. Οι στάσεις πολιτικού αποκλεισμού αντικατοπτρίζουν την επιθυμία της πλειοψηφίας σε μια κοινωνία, να αποκλείσει τις μειονότητες, χρησιμοποιώντας ως μέσα διάφορους κοινωνικούς και πολιτικούς μηχανισμούς (Coenders & Scheepers 2003). Όπως φαίνεται και στην έρευνα των Raijman, Semyonov, & Schmidt (2003) ο πολιτικός αποκλεισμός προκύπτει από τα αρνητικά συναισθήματα και τις ξενοφοβικές στάσεις που ενισχύονται από το μεγάλο κύμα διεθνούς μετανάστευσης προς τις δυτικές κοινωνίες. Ιδιαίτερα σε φαινόμενα τρομοκρατίας, ο έντονος φόβος που προκαλείται στην κοινωνία υποδοχής μπορεί να προκαλέσει το μίσος προς τα άτομα άλλων εθνοτικών ομάδων, με συνέπεια την ανάπτυξη εχθρικών συναισθημάτων, στάσεων και συμπεριφορών και τον αποκλεισμό αυτών (Canetti-Nisim, Halperin, Sharvit, & Hobfoll, 2009. Jarymowicz & Bar-Tal 2006), οι οποίες συνέπειες εντείνονται όταν υπάρχει η πεποίθηση πως οι συγκεκριμένες μειονοτικές ομάδες συνδέονται με τους δράστες των τρομοκρατικών ενεργειών (Bar-Tal & Labin 2001. Skitka, Bauman, & Mullen 2004).

Επιπλέον, σύμφωνα με τα αποτελέσματα προκύπτει πως η αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας με τον πολιτικό αποκλεισμό εμφανίζει μια υψηλή θετική συσχέτιση για το δείγμα των φοιτητών και μια μέτρια θετική συσχέτιση για το δείγμα των εκπαιδευτικών. Και στις δύο περιπτώσεις, αυτό σημαίνει ότι όσο περισσότερο αντιλαμβάνεται κάποιος τους πρόσφυγες και μετανάστες ως απειλή, τόσο περισσότερο υποστηρίζει τον πολιτικό αποκλεισμό των συγκεκριμένων ομάδων. Το εύρημα αυτό υποστηρίζεται από πλήθος ερευνών οι οποίες υποδεικνύουν πως η

αντιλαμβανόμενη απειλή οδηγεί σε συμπεριφορές αποκλεισμού (Canetti-Nisim, Ariely, & Halperin 2008. Shamir & Sagiv-Schifter 2006), με τις πιο αρνητικές στάσεις να εμφανίζονται όταν μεσολαβούν τρομοκρατικές ενέργειες (Huddy et al. 2002). Συνεπώς, όταν ένα άτομο ή μια ομάδα νιώθει πως απειλείται, υιοθετεί εχθρικές συμπεριφορές που εκφράζονται προς την μειονοτική ομάδα με σκοπό να μειώσει την επίδρασή της ή να προκαλέσει οποιαδήποτε βλάβη (Duckitt & Fisher 2003. Maddux et al. 2008. Morrison & Ybarra 2008. Stephan & Stephan 2000). Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η έρευνα των Canetti-Nisim et al. (2009), η οποία υποδεικνύει πως η αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας που σχετίζεται με την τρομοκρατία οδηγεί σε ατομικό και συλλογικό φόβο αλλά και σε συμπεριφορές πολιτικού αποκλεισμού, όπως είναι η απαίτηση επιβολής των συνόρων και η αλλαγή νομοθεσίας, η οποία να προβλέπει αυστηρότερα κριτήρια για την χορήγηση ασύλου ή ιθαγένειας.

Αναφορικά με την ιδιότητα των συμμετεχόντων δε φάνηκε να διαφέρουν μεταξύ τους οι ομάδες ως προς τις τρεις διαστάσεις των Στάσεων απέναντι στους μετανάστες και πρόσφυγες από τη Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν αλλά και ως προς την Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον Πολιτικό αποκλεισμό των μειονοτήτων. Το εύρημα αυτό μπορεί να αποδοθεί στο ότι το δείγμα αποτελείται από άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, όπου σύμφωνα με τη βιβλιογραφία φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη ανοχή στη διαφορετικότητα και να διαμορφώνουν θετικότερες στάσεις απέναντι σε πρόσφυγες και μετανάστες (Coenders & Schneepers. Mayda, 2006, 2003. Raijman, Semyonov & Schmidt, 2003).

Στη συνέχεια εξετάστηκε το ερώτημα αν η θρησκευτικότητα σχετίζεται με τις τρεις διαστάσεις των Στάσεων, την Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον Πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι

υπάρχει μια χαμηλή συσχέτιση με θετική κατεύθυνση ανάμεσα στη Σχέση με τη θρησκεία και τις τρεις διαστάσεις των Στάσεων, όσον αφορά το δείγμα των φοιτητών. Το εύρημα αυτό δείχνει ότι όσο περισσότερο θρησκευόμενο είναι ένα άτομο τόσο πιο αρνητικές στάσεις θα διαμορφώνει απέναντι στους πρόσφυγες και τους μετανάστες. Όσον αφορά το δείγμα των εκπαιδευτικών διαπιστώθηκε αντίστοιχα μια χαμηλή συσχέτιση με θετική κατεύθυνση για τις διαστάσεις της Άρνησης της εγγύτητας και της Εμπάθειας, την Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον Πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων. Το αποτέλεσμα αυτό υποδεικνύει πως όσο θρησκευόμενος νιώθει κάποιος, τόσο περισσότερο αποφεύγει την επαφή με τους πρόσφυγες και μετανάστες, βιώνει συναισθήματα θυμού, άγχους ή, απειλής, νιώθει ότι απειλείται η προσωπική ή εθνική ασφάλεια κι επιθυμεί των πολιτικό αποκλεισμό των συγκεκριμένων ομάδων. Τα παραπάνω αποτελέσματα υποστηρίζονται κι από άλλες έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες φαίνεται να υπάρχει σύνδεση μεταξύ της θρησκευτικότητας και των αρνητικών στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες και μετανάστες (Canetti-Nisim, 2004. Bansak, Hainmueller, & Hangartner, 2016).

Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης διακύμανσης φάνηκε ότι η επίδραση της σχέσης με τη θρησκεία στην διάσταση της Εμπάθειας είναι στατιστικώς σημαντική. Πιο συγκεκριμένα, στο Σχήμα 5 φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι πιστεύουν στην ύπαρξη μιας ανώτερης δύναμης παρουσιάζουν υψηλότερο σκορ ως προς τον συγκεκριμένο παράγοντα, από την αντίστοιχη ομάδα των φοιτητών. Επίσης, στο συγκεκριμένο Σχήμα παρατηρείται και υψηλός βαθμός Εμπάθειας από τον μοναδικό φοιτητή, ο οποίος δήλωσε «Αγνωστικιστής». Σημαντικές διαφορές ανευρέθηκαν και για τον παράγοντα που εξηγεί τον Πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων και το φύλο αλλά και τη θρησκευτική συχνότητα. Πιο αναλυτικά, στο Σχήμα 7 φαίνεται πως τόσο οι γυναίκες που δεν επισκέπτονται ποτέ την εκκλησία όσο κι

εκείνες που την επισκέπτονται σπάνια εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα Πολιτικού αποκλεισμού από τους άνδρες που δήλωσαν τους αντίστοιχους βαθμούς επισκεψιμότητας. Επιπλέον, στο Σχήμα 8, οι άνδρες συμμετέχοντες με εισόδημα ούτε μεγαλύτερο, ούτε μικρότερο από την πλειοψηφία, εμφανίζουν πολύ χαμηλό σκορ στον παράγοντα που εξηγεί τον Πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων από την αντίστοιχη ομάδα των γυναικών. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι τα αποτελέσματα αυτά δεν μπορούν να γενικευτούν σε μεικτό πληθυσμό καθώς ο αριθμός των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι υπερδιπλάσιος του αριθμού των ανδρών. Τέλος, στο Σχήμα 9, φαίνεται πως ως προς τη σχέση με τη θρησκεία, οι φοιτητές εμφανίζουν χαμηλότερα σκορ από τους εκπαιδευτικούς. Από τα κριτήρια πολλαπλών συγκρίσεων (Πίνακας 14), βλέπουμε πως εκείνοι που επισκέπτονται την εκκλησία μόνο Χριστούγεννα και Πάσχα κι εκείνοι που την επισκέπτονται πολλές φορές μέσα στο έτος επιθυμούν περισσότερο τον Πολιτικό αποκλεισμό των μειονοτήτων από εκείνους που δεν επισκέπτονται ποτέ την εκκλησία.

Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις

Ένας βασικός περιορισμός της έρευνας είναι ο μικρός αριθμός των συμμετεχόντων που αποτελούν το δείγμα. Επιπλέον, η μέθοδος με την οποία επιλέχθηκε το δείγμα αποτελεί έναν ακόμη περιορισμό. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα επιλέχθηκε με τη μέθοδο της συμπτωματικής δειγματοληψίας και οι συμμετέχοντες είναι κάτοικοι της Αττικής, γεγονός το οποίο δυσχεραίνει την γενίκευση των αποτελεσμάτων για όλο τον ελληνικό πληθυσμό. Ακόμη, υπήρξε άνιση κατανομή της συχνότητας του φύλου, με αποτέλεσμα το γυναικείο φύλο του δείγματος να υπερτερεί του ανδρικού.

Επιπρόσθετα, σε έρευνες των κοινωνικών επιστημών, οι συμμετέχοντες τείνουν να δίνουν κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις, κάτι το οποίο ενδέχεται να ισχύει και στην παρούσα έρευνα αναφορικά τόσο με τις στάσεις απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες όσο και με την αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας και τον πολιτικό αποκλεισμό των εθνικών μειονοτήτων, με συνέπεια να μην φαίνεται μία σαφής εύνοια ή απόρριψη προς τους μετανάστες/πρόσφυγες.

Μελλοντικά θα είχε ενδιαφέρον να επαναληφθεί η έρευνα με περισσότερους συμμετέχοντες, με ίση κατανομή συχνότητας των δύο φύλων, από διαφορετικές πόλεις αλλά και επαρχίες της Ελλάδας, ώστε να καταστεί περισσότερο αντιπροσωπευτικό, προσδίδοντας μεγαλύτερη εξωτερική εγκυρότητα στα αποτελέσματα.

Βιβλιογραφία

- Aalberg, T., & Curran, J. (Eds.). (2012). *How media inform democracy: A comparative approach* (Vol. 1). New York: Routledge.
- Ahmad, D. (2015). Contemporary Challenges for International Refugee Law. In *Society For Policy Studies*, 2, 1-6
- Ajzen, I. (1987). Attitudes, traits, and actions: Dispositional prediction of behavior in personality and social psychology. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 20, pp. 1-63). Academic Press.
- Bansak., K, Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2016). How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers. *Science*, 354 (6309), 217-222.
- Bar-Tal, D., & Labin, D. (2001). The effect of a major event on stereotyping: Terrorist attacks in Israel and Israeli adolescents' perceptions of Palestinians, Jordanians and Arabs. *European Journal of Social Psychology*, 31(3), 265-280.
- Berg, J. A., & Gleditsch, R. F. (2014). Norwegians' Attitudes toward Immigrants and Immigration Policy: Symbolic Politics and Group Threat. *International Journal of Sociology Study*. 2, 124-131
- Berry, J. W. (1974). Psychological aspects of cultural pluralism: unity and identity reconsidered. *Topics in culture learning*, 2, 17-22.
- Berry, J. W. (1991). Understanding and Managing Multiculturalism: Some Possible Implications of Research in Canada. *Psychology and Developing Societies*, 3(1), 17-49.
- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of social issues*, 57(3), 615-631.

- Berry, J. W. (2006). Mutual attitudes among immigrants and ethnocultural groups in Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(6), 719-734.
- Bloemraad, I. (2006). *Becoming a citizen: Incorporating immigrants and refugees in the United States and Canada*. London: Univ of California Press.
- Bordignon, M., & Moriconi, S. (2017). *The case for a common European refugee policy* (No. 19605). Brussels: Bruegel.
- Brettell, C., & Hollifield, J. (2007). *Migration Theory: Talking Across Disciplines* (2th ed.). New York: Routledge.
- Burke, B. L., Kosloff, S., & Landau, M. J. (2013). Death goes to the polls: A meta-analysis of mortality salience effects on political attitudes. *Political Psychology*, 34(2), 183-200.
- Canetti-Nisim, D. (2004). The effect of religiosity on endorsement of democratic values: The mediating influence of authoritarianism. *Political Behavior*, 26(4), 377-398.
- Canetti-Nisim, D., Ariely, G., & Halperin, E. (2008). Life, pocketbook, or culture: The role of perceived security threats in promoting exclusionist political attitudes toward minorities in Israel. *Political Research Quarterly*, 61(1), 90-103.
- Canetti-Nisim, D., Halperin, E., Sharvit, K., & Hobfoll, S. E. (2009). A new stress-based model of political extremism: Personal exposure to terrorism, psychological distress, and exclusionist political attitudes. *Journal of Conflict Resolution*, 53(3), 363-389.
- Canetti-Nisim, D., & Pedahzur, A. (2003). Contributory factors to Political Xenophobia in a multi-cultural society:: the case of Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(3), 307-333.

- Canetti, D., Snider, K. L., Pedersen, A., & Hall, B. J. (2016). Threatened or threatening? How ideology shapes asylum seekers' immigration policy attitudes in Israel and Australia. *Journal of Refugee Studies*, 29(4), 583-606.
- Card, D., Dustmann, C., & Preston, I. (2012). Immigration, wages, and compositional amenities. *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 78-119.
- Castles, S. (2003). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *sociology*, 37(1), 13-34
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1565-1586.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2009). Migration in the Asia-Pacific region. *Migration Information Source*. Washington: Migration Policy Institute (MPI).
- Γεώργας, Δ. (1995). *Κοινωνική Ψυχολογία* Τόμος Α (5η έκδ). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Chemtob, C. M., Novaco, R. W., Hamada, R. S., Gross, D. M., & Smith, G. (1997). Anger regulation deficits in combat-related posttraumatic stress disorder. *Journal of traumatic stress*, 10(1), 17-36.
- Coenders, M., & Scheepers, P. (2003). The effect of education on nationalism and ethnic exclusionism: An international comparison. *Political psychology*, 24(2), 313-343.
- Coleman, D. (2006). Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition. *Population and development review*, 32(3), 401-446.
- Coleman, D. (2015). Migrants and migration in Europe. *International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences*, 9(16), 376-88.

- Corenblum, B., & Stephan, W. G. (2001). White fears and native apprehensions: An integrated threat theory approach to intergroup attitudes. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 33(4), 251.
- Cortes, K. E. (2004). Are refugees different from economic immigrants? Some empirical evidence on the heterogeneity of immigrant groups in the United States. *The Review of Economics and Statistics*, 86(2), 465-480.
- De Vreese, C. H., & Boomgaarden, H. G. (2005). Projecting EU referendums: Fear of immigration and support for European integration. *European Union Politics*, 6(1), 59-82.
- Duckitt, J., & Fisher, K. (2003). The impact of social threat on worldview and ideological attitudes. *Political Psychology*, 24(1), 199-222.
- Eisenstadt, S. N. (1953). Analysis of patterns of immigration and absorption of immigrants. *Population Studies - A Journal of Demography*, 7(2), 167-180.
- Έμκε- Πουλοπούλου Η. (2007). *Η Μεταναστευτική Πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήση
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57(3), 389-412.
- Eurostat, 2017. *Asylum statistics*. Διαθέσιμο στο:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics
- Fong, R. (Ed.). (2004). *Culturally competent practice with immigrant and refugee children and families*. New York: Guilford Press.
- Freeman, Gary P. 1998. The Decline of Sovereignty? Politics and Immigration Restriction in Liberal States. In *Challenge to the Nation-State: Immigration in*

- Western Europe and the United States*, edited by Christian Joppke, 86-108.
New York. Oxford University Press.
- Grosfoguel, R. (1997). Colonial Caribbean Migrations to France, The Netherlands, Great Britain and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 20(3), 594-612.
- Halkias, D., Fakinou, M., Harkiolakis, N., Pelonis, P., & Katsioloudes, V. (2017). Assessing the Role of Pre-School Program Design in the Successful Integration of Immigrant Children in Greece-eScholarship.
- Hamilton, D. L., Sherman, S. J., & Ruvolo, C. M. (1990). Stereotype-based expectancies: Effects on information processing and social behavior. *Journal of Social Issues*, 46(2), 35-60.
- Hebebrand, J., Anagnostopoulos, D., Eliez, S., Linse, H., Pejovic-Milovancevic, M., & Klasen, H. (2016). A first assessment of the needs of young refugees arriving in Europe: what mental health professionals need to know. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 25, 1-6
- Helbling, M. (2010). Islamophobia in Switzerland: A new phenomenon or a new name for xenophobia. *Value change in Switzerland*, 65-80.
- Hellwig, T., & Sinno, A. (2017). Different groups, different threats: public attitudes towards immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(3), 339-358.
- Hernandez, M., & McGoldrick, M. (1999). Migration and the life cycle. *The expanded family life cycle: Individual, family and social perspectives*, 169-184.
- Hobfoll, S. E., Canetti-Nisim, D., & Johnson, R. J. (2006). Exposure to terrorism, stress-related mental health symptoms, and defensive coping among Jews and Arabs in Israel. *Journal of consulting and clinical psychology*, 74(2), 207.

- Hogg, M. A., & Vaughan, G.M. (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία*. (επιμ.: Α. Χαντζή). Αθήνα: Gutenberg.
- Huber, P., & Oberdabernig, D. A. (2016). The impact of welfare benefits on natives' and immigrants' attitudes toward immigration. *European journal of political economy*, 44, 53-78.
- Huddy, L., Feldman, S., Capelos, T., & Provost, C. (2002). The consequences of terrorism: Disentangling the effects of personal and national threat. *Political Psychology*, 23(3), 485-509.
- Jarymowicz, M., & Bar-Tal, D. (2006). The dominance of fear over hope in the life of individuals and collectives. *European Journal of Social Psychology*, 36(3), 367-392.
- Jolly, S. K., & DiGiusto, G. M. (2014). Xenophobia and immigrant contact: French public attitudes toward immigration. *The Social Science Journal*, 51(3), 464-473.
- Jonathan-Zamir, T., & Weisburd, D. (2013). The effects of security threats on antecedents of police legitimacy: Findings from a quasi-experiment in Israel. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 50(1), 3-32.
- Kentmen-Cin, C., & Erisen, C. (2017). Anti-immigration attitudes and the opposition to European integration: A critical assessment. *European Union Politics*, 18(1), 3-25.
- Klotz, A. (2013). *Migration and national identity in South Africa, 1860-2010*. London: Cambridge University Press.
- Kutz, I., & Dekel, R. (2006). Follow-up of victims of one terrorist attack in Israel: ASD, PTSD and the perceived threat of Iraqi missile attacks. *Personality and individual differences*, 40(8), 1579-1589.

- Lahav, G., & Courtemanche, M. (2012). The ideological effects of framing threat on immigration and civil liberties. *Political Behavior*, 34(3), 477-505.
- Lavine, H., Sullivan, J. L., Borgida, E., & Thomsen, C. J. (1996). The relationship of national and personal issue salience to attitude accessibility on foreign and domestic policy issues. *Political Psychology*, 293-316.
- Levine, B. B. R. A., & Campbell, D. T. (1973). Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes, and Group. *The Journal Of Politics*, 35, 1.022-1.024
- Lubbers, M., & Scheepers, P. (2000). Individual and contextual characteristics of the German extreme Right–Wing vote in the 1990s. A test of complementary theories. *European Journal of Political Research*, 38(1), 63-94.
- Maddux, W. W., Galinsky, A. D., Cuddy, A. J., & Polifroni, M. (2008). When being a model minority is good... and bad: Realistic threat explains negativity toward Asian Americans. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(1), 74-89.
- Magwaza, A. S. (1999). Assumptive world of traumatized South African adults. *The Journal of social psychology*, 139(5), 622-630.
- Marshall, G. N., Schell, T. L., Elliott, M. N., Berthold, S. M., & Chun, C. A. (2005). Mental health of Cambodian refugees 2 decades after resettlement in the United States. *Jama*, 294(5), 571-579.
- Mayda, A. M. (2006). Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes toward immigrants. *The review of Economics and Statistics*, 88(3), 510-530.
- McDonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security. *European journal of international relations*, 14(4), 563-587.
- Merolla, J. L., & Zechmeister, E. J. (2009). Terrorist threat, leadership, and the vote: Evidence from three experiments. *Political Behavior*, 31(4), 575.

- Meuleman, B., Davidov, E., & Billiet, J. (2009). Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach. *Social science research*, 38(2), 352-365.
- Meijerink, F., Mudde, C., & Van Holsteyn, J. (1998). Right-wing extremism. *Acta politica: international journal of political science.-Meppel*, 1965, *currens*, 33(2), p-165.
- Morrison, K. R., & Ybarra, O. (2008). The effects of realistic threat and group identification on social dominance orientation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(1), 156-163.
- Mudde, C. (1999). The single-issue party thesis: Extreme right parties and the immigration issue. *West European Politics*, 22(3), 182-197.
- Mudde, C. (2000). In the name of the peasantry, the proletariat, and the people: populisms in Eastern Europe. *East European Politics and Societies*, 15(1), 33-53.
- Mulder, T. J., Hollmann, F. W., Lollock, L. R., Cassidy, R. C., Costanzo, J. M., & Baker, J. D. (2001). *US Census Bureau Measurement of Net International Migration to the United States: 1990 to 2000*. Population Division, US Bureau of the Census.
- Mummendey, A., & Wenzel, M. (1999). Social discrimination and tolerance in intergroup relations: Reactions to intergroup difference. *Personality and social psychology review*, 3(2), 158-174.
- Nash, M., Wong, J., & Trlin, A. (2006). Civic and social integration: A new field of social work practice with immigrants, refugees and asylum seekers. *International Social Work*, 49(3), 345-363.

- Noll, J. V. D., Poppe, E., & Verkuyten, M. (2010). Political tolerance and prejudice: Differential reactions toward Muslims in the Netherlands. *Basic and Applied Social Psychology*, 32(1), 46-56.
- OECD (2001) Trends in International Migration: Annual Report 2001. Paris: OECD.
- O'rouke, K. H., & Sinnott, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards immigration. *European journal of political economy*, 22(4), 838-861.
- Psarros, C., Malliori, M., Theleritis, C., Martinaki, S., & Bergiannaki, J. D. (2016). Psychological support for caregivers of refugees in Greece. *The Lancet*, 388(10040), 130.
- Raijman, R., Semyonov, M., & Schmidt, P. (2003). Do foreigners deserve rights? Determinants of public views towards foreigners in Germany and Israel. *European Sociological Review*, 19(4), 379-392.
- Shamir, M., & Sagiv-Schifter, T. (2006). Conflict, Identity, and Tolerance: Israel in the Al-Aqsa Intifada. *Political Psychology*, 27(4), 569-595.
- Skitka, L. J., Bauman, C. W., & Mullen, E. (2004). Political tolerance and coming to psychological closure following the September 11, 2001, terrorist attacks: An integrative approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(6), 743-756.
- Spruyt, B., & Elchardus, M. (2012). Are anti-Muslim feelings more widespread than anti-foreigner feelings? Evidence from two split-sample experiments. *Ethnicities*, 12(6), 800-820.
- Stephan, W. G., Diaz-Loving, R., & Duran, A. (2000). Integrated threat theory and intercultural attitudes: Mexico and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(2), 240-249.

- Stephan, W. G., Renfro, C. L., Esses, V. M., Stephan, C. W., & Martin, T. (2005). The effects of feeling threatened on attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(1), 1-19.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination*, 23-45. Mahwah, NJ: Erlbaum
- Stevens, D., & Vaughan-Williams, N. (2016). Citizens and security threats: Issues, perceptions and consequences beyond the national frame. *British journal of political science*, 46(1), 149-175.
- Stewart, M., Anderson, J., Beiser, M., Mwakarimba, E., Neufeld, A., Simich, L., & Spitzer, D. (2008). Multicultural meanings of social support among immigrants and refugees. *International Migration*, 46(3), 123-159.
- Sternberg, R. J. (2003). A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide. *Review of General Psychology*, 7(3), 299.
- Sternberg, K., & Sternberg, R. J. (2012). Affect: Origins and targets of hate. *The encyclopedia of peace psychology*.
- Strabac, Z., Aalberg, T., & Valenta, M. (2014). Attitudes towards Muslim immigrants: Evidence from survey experiments across four countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(1), 100-118.
- Strabac, Z., & Listhaug, O. (2008). Anti-Muslim prejudice in Europe: A multilevel analysis of survey data from 30 countries. *Social Science Research*, 37(1), 268-286.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The social psychology of intergroup relations*, 33(47), 74.

- Tyler, T. R., Schulhofer, S., & Huq, A. Z. (2010). Legitimacy and deterrence effects in counterterrorism policing: A study of Muslim Americans. *Law & Society Review, 44*(2), 365-402.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (1984). *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαούσης, Δ.Γ. (1996) : «Η Κοινωνία του Ανθρώπου», Αθήνα: εκδ. GUTENBERG
- Zolberg, A. (2006). Rethinking the last 200 years of US immigration policy. *Migration Information Source*. Bloomington: Indiana University Press
- UNHCR (1995) *The State of the World's Refugees: In Search of Solutions*. Oxford: Oxford University Press
- Verhellen, J. (2017). Cross-Border Portability of Refugees' Personal Status. *Journal of Refugee Studies*.
- http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics

Παράρτημα Πινάκων

Πίνακας 1

Κατανομή συχνότητας (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) για κάθε ερώτηση της κλίμακας Στάσεις απέναντι στους μετανάστες/πρόσφυγες

Ερωτήσεις	Διαφωνώ		Διαφωνώ		Ούτε		Συμφωνώ		Συμφ απόλ.	
	απόλ.				διαφωνώ/					
	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ
	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν
13.1	71	41,3	64	37,2	26	15,1	11	6,4	0	0
13.2	46	26,7	57	33,1	40	23,3	27	15,7	2	1,2
13.3	55	32	59	34,3	33	19,2	22	12,8	3	1,7
13.4	58	33,7	71	41,3	25	14,5	16	9,3	2	1,2
13.5	51	29,7	62	36	42	24,4	14	8,1	3	1,7
13.6	69	40,1	69	40,1	24	14	10	5,8	0	0
13.7	57	33,1	59	34,3	44	25,6	12	7	0	0
13.8	57	33,1	73	42,4	24	14	15	8,7	3	1,7
13.9	73	42,2	67	39	24	14	7	4,1	0	0
13.10	70	40,7	77	44,8	18	10,5	7	4,1	0	0
13.11	78	45,3	71	41,3	19	11	4	2,3	0	0
13.12	106	61,6	49	28,5	11	6,4	4	2,3	2	1,2
13.13	101	58,7	54	31,4	14	8,1	1	0,6	2	1,2
13.14	97	56,4	55	32	15	8,7	3	1,7	2	1,2
13.15	100	58,1	50	29,1	16	9,3	4	2,3	2	1,2
13.16	94	54,7	57	33,1	15	8,7	5	2,9	1	0,6
13.17	58	33,7	64	37,2	27	15,7	20	11,6	3	1,7
13.18	77	44,8	64	37,2	23	13,4	7	4,1	1	0,6

13.19	91	52,9	64	37,2	14	8,1	1	0,6	2	1,2
13.20	76	44,2	59	34,3	24	14	11	6,4	2	1,2
13.21	104	60,5	58	33,7	8	4,7	1	0,6	1	0,6
13.22	64	37,2	67	39	26	15,1	14	8,1	1	0,6
13.23	91	52,9	59	34,3	16	9,3	3	1,7	3	1,7
13.24	89	51,7	57	33,1	19	11	6	3,5	1	0,6
13.25	66	38,4	72	41,9	24	14	10	5,8	0	0
13.26	94	54,7	59	34,3	14	8,1	4	2,3	1	0,6
13.27	83	48,3	65	37,8	18	10,5	4	2,3	2	1,2
13.28	98	57	60	34,9	11	6,4	2	1,2	1	0,6
13.29	64	37,2	56	32,6	31	18	19	11	2	1,2

Πίνακας 2

Κατανομή συχνότητας (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) για κάθε ερώτηση της κλίμακας της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας

Ερωτήσεις	Διαφωνώ απόλ		Διαφωνώ		Ούτε διαφωνώ/ συμφωνώ		Συμφωνώ		Συμφ απόλ	
	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ
	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν
1	25	14,5	36	20,9	41	23,8	57	33,1	13	7,6
2	8	4,7	20	11,6	58	33,7	81	47,1	5	2,9
3	13	7,6	35	20,3	51	29,7	59	34,3	14	8,1
4	25	14,5	30	17,4	53	30,8	54	31,4	10	5,8
5	17	9,9	45	26,2	64	37,2	37	21,5	9	5,2

Πίνακας 3

Κατανομή συχνότητας (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) για κάθε ερώτηση της κλίμακας Πολιτικός αποκλεισμός εθνικών μειονοτήτων

Ερωτήσεις	Διαφωνώ		Ούτε		Συμφωνώ		Συμφωνώ		απόλυτα	
	απόλυτα		διαφωνώ/		συμφωνώ		απόλυτα		απόλυτα	
	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ	Απόλ	Σχετ
	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν	συχν
1	15	8,7	29	16,9	27	15,7	62	36	39	22,7
2	59	34,3	81	47,1	25	14,5	5	2,9	2	1,2
3	23	13,4	63	36,6	54	31,4	26	15,1	6	3,5
4	26	15,1	42	24,4	38	22,1	57	33,1	9	5,2
5	21	12,2	63	36,6	57	33,1	25	14,5	6	3,5

Πίνακας 7

Έλεγχος ομοιογένειας της διασποράς των διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες/μετανάστες, της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων για το δείγμα των φοιτητών

	<i>F</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας	.756	16	75	.728
Πολιτικός αποκλεισμός	1.100	16	75	.370
Στάσεις απέναντι σε μετανάστες	.875	16	75	.599
Άρνηση εγγύτητας	1.048	16	75	.419
Εμπάθεια	.818	16	75	.662
Δέσμευση εναντίον	.596	16	75	.877

Πίνακας 8

Έλεγχος ομοιογένειας της διασποράς των διαστάσεων των Στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες/μετανάστες, της Αντιλαμβανόμενης απειλής της ασφάλειας και του Πολιτικού αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων για το δείγμα των φοιτητών

	<i>F</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
Αντιλαμβανόμενη απειλή της ασφάλειας	1.765	12	67	.073
Πολιτικός αποκλεισμός	1.816	12	67	.063
Άρνηση εγγύτητας	.568	12	67	.860
Εμπάθεια	.675	12	67	.769
Δέσμευση εναντίον	.524	12	67	.892

Πίνακας 10

Αποτελέσματα ανάλυσης διακύμανσης για την διάσταση: «Εμπάθεια»

Εξαρτημένη μεταβλητή: Εμπάθεια					
Ανεξάρτητες μεταβλητές	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P
Corrected Model	2611.012 ^a	82	31.842	.856	.761
Intercept	8294.483	1	8294.483	223.101	.000
Ιδιότητα	.045	1	.045	.001	.972
Φύλο	15.060	1	15.060	.405	.526
Ηλικία	53.443	3	17.814	.479	.698
Θρησκευτικότητα_σχέση	428.342	5	85.668	2.304	.051
Θρησκευτικότητα_συχνότητα	97.736	5	19.547	.526	.756
Οικογενειακό_εισόδημα	21.572	2	10.786	.290	.749
Φύλο * Ηλικία	15.844	1	15.844	.426	.516
Φύλο *	48.631	3	16.210	.436	.728
Θρησκευτικότητα_σχέση Φύλο *	111.365	3	37.122	.998	.397
Θρησκευτικότητα_συχνότητα Φύλο * Οικογενειακό_εισόδημα	15.527	1	15.527	.418	.520
Ηλικία *	17.247	2	8.624	.232	.793
Θρησκευτικότητα_σχέση Ηλικία *	17.194	4	4.298	.116	.977
Θρησκευτικότητα_συχνότητα Ηλικία *	58.945	3	19.648	.528	.664
Οικογενειακό_εισόδημα Θρησκευτικότητα_σχέση *	96.387	3	32.129	.864	.463
Θρησκευτικότητα_συχνότητα Θρησκευτικότητα_σχέση *	57.883	3	19.294	.519	.670
Οικογενειακό_εισόδημα Θρησκευτικότητα_συχνότητα *	107.930	5	21.586	.581	.715
Οικογενειακό_εισόδημα Φύλο *	9.485	1	9.485	.255	.615
Θρησκευτικότητα_σχέση * Θρησκευτικότητα_συχνότητα					
Σφάλμα	3308.848	89	37.178		
Σύνολο	41678.000	172			
Διορθωμένο σύνολο	5919.860	171			

a. $R^2 = .441$ (Adjusted R Squared = $-.074$)